12.4 Судове провадження у кримінальному процесі

Поняття та загальні засади судового провадження: безпосередність, незмінність складу суду, межі судового розгляду, гласність, технічна фіксація

Поняття судового провадження

Судове провадження у кримінальному процесі – це стадія кримінального провадження, у межах якої суд на засадах змагальності, безпосередності, гласності та інших загальних засад кримінального провадження вирішує питання про обґрунтованість висунутого особі обвинувачення та приймає передбачене КПК судове рішення.

У суді першої інстанції судове провадження охоплює, насамперед:

- **підготовче судове провадження**;
- **судовий розгляд**;
- ухвалення та проголошення судового рішення.

Загальні правила судового розгляду визначені насамперед **главою 28 КПК України**, а фундаментальні процесуальні засади – також загальними положеннями КПК. Чинний текст КПК станом на листопад 2026 року міститься в офіційній базі Верховної Ради України.

Безпосередність дослідження доказів

Однією з ключових засад судового провадження є **безпосередність дослідження показань, речей і документів**, закріплена у **ст. 23 КПК України**.

Суд:

- досліджує докази **безпосередньо**;
- показання учасників кримінального провадження отримує **усно**.

Відомості, що містяться у показаннях, речах і документах, які **не були предметом безпосереднього дослідження суду**, за загальним правилом не можуть бути визнані доказами, крім прямо передбачених КПК випадків.

Отже, суд не повинен формувати висновки лише на підставі того, що:

- свідок щось повідомляв слідчому;
- відповідні показання містяться у протоколі допиту;
- певний документ згадувався у матеріалах досудового розслідування,

якщо такий доказ не був належним чином досліджений у судовому засіданні.

Безпосередність показань

Особливо суворо принцип безпосередності проявляється щодо показань.

За **ч. 4 ст. 95 КПК України** суд може обґрунтовувати свої висновки лише показаннями, які:

- він **безпосередньо сприймав у судовому засіданні**;
- або які отримані у порядку **ст. 225 КПК України** під час досудового розслідування слідчим суддею.

Суд не вправі обґрунтовувати судове рішення показаннями, наданими лише слідчому чи прокурору.

Тому:

протокол допиту на досудовому розслідуванні ≠ самостійна заміна допиту свідка в суді.

Винятки з безпосередності

Принцип безпосередності не є абсолютним. КПК передбачає спеціальні випадки, коли суд може використовувати докази без їх повторного отримання у звичайному порядку.

До таких випадків належать, зокрема:

- показання, отримані слідчим суддею у порядку **ст. 225 КПК**;
- дослідження раніше зафіксованих показань та інших матеріалів у випадках, прямо передбачених КПК;
- окремі особливі процедури, зокрема заочного судового провадження.

Однак будь-який виняток із безпосередності повинен мати **пряму процесуальну підставу**.

Усність судового розгляду

Безпосередність тісно пов'язана з **усністю**.

Показання:

- обвинуваченого;
- потерпілого;
- свідків;
- експерта

за загальним правилом сприймаються судом **безпосередньо в усній формі**.

Усність забезпечує можливість:

- поставити запитання;
- провести прямий і перехресний допит;
- перевірити суперечності;
- безпосередньо оцінити зміст показань у контексті інших доказів.

Незмінність складу суду

За **ч. 1 ст. 319 КПК України** судовий розгляд у кримінальному провадженні повинен бути проведений **в одному складі суддів**.

Якщо суддя позбавлений можливості продовжувати участь у судовому розгляді, його замінюють іншим суддею.

Загальне правило після заміни:

судовий розгляд починається спочатку.

Ця вимога безпосередньо пов'язана з принципом безпосередності: рішення повинні ухвалювати ті судді, які особисто сприймали докази.

Виняток: продовження розгляду після заміни судді

За **ч. 2 ст. 319 КПК України** суд може вмотивованою ухвалою не розпочинати розгляд спочатку і не повторювати всі або частину вже проведених процесуальних дій, якщо одночасно виконані дві умови:

- сторони кримінального провадження та потерпілий **не наполягають** на повторному проведенні процесуальних дій;
- новий суддя:
    - ознайомився з ходом судового провадження;
    - ознайомився з матеріалами, наявними у суду;
    - погоджується з уже прийнятими процесуальними рішеннями;

- вважає недоцільним повторення раніше проведених дій.

Крім того, таке рішення не повинно **негативно впливати на судовий розгляд**.

Отже:

заміна судді → загалом розгляд спочатку;

але за умов ч. 2 ст. 319 → можливе продовження.

Запасний суддя

Окремий виняток передбачено **ст. 320 КПК України**.

У кримінальному провадженні, для проведення якого потрібен значний час, може бути призначений **запасний суддя**.

Він:

- перебуває в залі судового засідання протягом судового розгляду;
- у разі вибуття судді зі складу суду замінює його;
- дає змогу продовжити розгляд без початку судового розгляду спочатку.

Отже, запасний суддя є процесуальним механізмом збереження **безперервності та незмінності судового розгляду** у складних і тривалих провадженнях.

Межі судового розгляду

Основне правило встановлене **ч. 1 ст. 337 КПК України**:

судовий розгляд проводиться:

- лише щодо **особи, якій висунуто обвинувачення**;
- лише в межах **обвинувачення, сформульованого в обвинувальному акті**.

Отже, обвинувальний акт визначає:

- **персональні межі** судового розгляду;
- **фактичні межі**;
- первісну **кримінально-правову кваліфікацію**.

Суд не може самостійно перетворити судовий розгляд на переслідування особи за інше, не висунуте їй обвинувачення.

Зміна меж під час судового розгляду

Стаття 337 КПК передбачає винятки.

Під час судового розгляду прокурор може:

- **змінити обвинувачення**;
- висунути **додаткове обвинувачення**;
- **відмовитися від підтримання державного обвинувачення**;
- розпочати провадження щодо юридичної особи.

Ці процедури здійснюються не довільно, а за правилами ст. 338–340 КПК України.

Право суду вийти за межі обвинувачення

Сам суд має значно вужчі можливості.

За **ч. 3 ст. 337 КПК України** суд може вийти за межі висунутого обвинувачення **лише в частині зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення**, якщо це:

- необхідно для ухвалення справедливого судового рішення;

- спрямовано на захист прав людини;
- **покращує становище особи**, щодо якої здійснюється кримінальне провадження.

Отже:

суд не може самостійно погіршити становище обвинуваченого шляхом виходу за межі обвинувачення.

Гласність і відкритість судового провадження

За **ст. 27 КПК України** кримінальне провадження у судах усіх інстанцій за загальним правилом здійснюється **відкрито**.

Ніхто не може бути без законних підстав обмежений у праві отримати інформацію про:

- дату;
- час;
- місце судового розгляду;
- ухвалені судові рішення.

Учасники провадження також мають право отримувати інформацію про результати розгляду, знайомитися з процесуальними рішеннями та отримувати їх копії.

Закрите судове засідання

Закрите судове засідання є **винятком**, а не альтернативою, яку суд може обрати на власний розсуд.

Відповідно до **ч. 2 ст. 27 КПК України**, суд може провести весь судовий розгляд або його окрему частину в закритому засіданні лише у випадках:

- якщо обвинуваченим є **неповнолітній**;
- розгляду справи про кримінальне правопорушення **проти статевої свободи та статевої недоторканості особи**;
- необхідності запобігти розголошенню відомостей про **особисте та сімейне життя** або обставин, що принижують гідність особи;
- якщо відкритий розгляд може призвести до розголошення **таємниці, що охороняється законом**;
- необхідності забезпечити **безпеку осіб**, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Перелік є **вичерпним**.

Наслідки закритого розгляду

Закрите засідання не означає спрощення процесуальних гарантій.

Кримінальне провадження проводиться з додержанням **усіх правил кримінального судочинства**, однак бути присутніми можуть лише:

- сторони;
- інші учасники кримінального провадження.

Сам факт закритості судового засідання не надає суду права:

- обмежувати право на захист;
- відмовляти у дослідженні доказів;
- відступати від принципу змагальності.

Проголошення судового рішення

Навіть якщо провадження повністю або частково проводилося в закритому засіданні, судове рішення проголошується **публічно**, з урахуванням передбачених законом обмежень щодо інформації, яка не підлягає відкритому розголошенню.

Гласність судового розгляду і доступність судових рішень є взаємопов'язаними, але не тотожними процесуальними гарантіями.

Фіксація судового засідання присутніми особами

Кожен присутній у залі судового засідання має право без спеціального дозволу:

- вести **стенограму**;
- робити **письмові нотатки**;
- використовувати **портативні аудіозаписувальні пристрої**.

Натомість:

- фотозйомка;
- відеозапис;
- трансляція судового засідання по радіо чи телебаченню;
- звукозапис із застосуванням стаціонарної апаратури

допускаються **на підставі ухвали суду**, яка приймається з урахуванням:

- думки сторін;
- можливості проведення такого запису без шкоди для судового розгляду.

Отже:

портативний аудіозапис → дозволу суду не потребує;

відеозйомка/трансляція → потрібна ухвала суду.

Обов'язкова технічна фіксація судового провадження

За **ч. 5 ст. 27 КПК України** під час судового розгляду забезпечується **повне фіксування судового засідання за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів**.

Офіційним записом судового засідання є **лише технічний запис, здійснений судом у встановленому КПК порядку**.

Отже, особистий аудіозапис учасника або журналіста не є офіційним записом судового засідання.

Стаття 107 КПК і технічна фіксація в суді

За **ч. 4 ст. 107 КПК України** фіксування кримінального провадження в суді під час судового провадження є **обов'язковим**.

Водночас КПК передбачає виняток: технічна фіксація не здійснюється, якщо:

- у судове засідання не прибули **всі особи**, які беруть участь у судовому провадженні;
- або відповідно до КПК судове провадження здійснюється судом **за відсутності таких осіб**.

Це спеціальний виняток із загальної обов'язковості технічного запису.

Журнал судового засідання

Одночасно з технічним записом ведеться **журнал судового засідання**.

Технічний запис і журнал мають різне призначення:

- **технічний запис** відтворює перебіг судового засідання;

- **журнал** фіксує основні процесуальні відомості про засідання та вчинені в ньому процесуальні дії.

Технічний запис не слід плутати з протоколом слідчої дії на досудовому розслідуванні.

Значення належної технічної фіксації

Повна фіксація забезпечує можливість перевірити:

- які докази фактично досліджувалися;
- які показання були надані;
- які клопотання заявлялися;
- які рішення приймалися судом;
- чи дотримувався порядок судового розгляду.

Це особливо важливо під час **апеляційного та касаційного перегляду**.

Загальні організаційні правила судового розгляду

За **ст. 318 КПК України** судовий розгляд:

- здійснюється у судовому засіданні;
- відбувається за обов'язкової участі сторін, крім випадків, прямо передбачених КПК;
- має бути проведений і завершений протягом **розумного строку**.

Судове засідання проводиться у спеціально обладнаному приміщенні – **залі судових засідань**.

За необхідності окремі процесуальні дії можуть проводитися **поза межами приміщення суду**.

Взаємозв'язок основних засад

Для розуміння логіки судового провадження корисно бачити взаємозв'язок:

безпосередність
→ суд сам досліджує докази;

усність
→ показання сприймаються судом безпосередньо;

незмінність складу
→ рішення ухвалюють судді, які досліджували докази;

межі обвинувачення
→ суд вирішує саме те кримінальне обвинувачення, яке належним чином висунуте;

гласність
→ суспільство має можливість контролювати здійснення правосуддя;

технічна фіксація
→ забезпечується об'єктивне відтворення перебігу судового засідання.

Типові пастки ЄДКІ

Слід пам'ятати:

- суд досліджує докази **безпосередньо**;
- суд за загальним правилом не може обґрунтовувати вирок показаннями, які особа дала лише **слідчому або прокурору**;
- показання, отримані слідчим суддею за **ст. 225 КПК**, є передбаченим законом винятком;
- судовий розгляд повинен проводитися **в одному складі суду**;
- заміна судді за загальним правилом → **розгляд починається спочатку**;

- однак ч. 2 ст. 319 дозволяє за визначених умов **не повторювати** проведені процесуальні дії;
- обвинувальний акт визначає **межі судового розгляду**;
- суд самостійно може змінити кваліфікацію поза межами обвинувального акта лише тоді, коли це **покращує становище обвинуваченого**;
- судове провадження за загальним правилом **відкрите**;
- підстави закритого судового засідання у ч. 2 ст. 27 КПК є **вичерпними**;
- неповнолітній **обвинувачений**, а не будь-який неповнолітній учасник, є окремою підставою для закритого розгляду;
- портативний аудіозапис присутнім у залі **не потребує дозволу суду**;
- фотозйомка, відеозапис і трансляція → **за ухвалою суду**;
- офіційним записом є лише **запис, здійснений судом**;
- технічна фіксація судового провадження за загальним правилом **обов'язкова**;
- закрите засідання не скасовує інших процесуальних гарантій.

Короткий підсумок

Судове провадження будується на безпосередньому й усному дослідженні доказів судом, незмінності складу суду, розгляді справи в межах належно висунутого обвинувачення, відкритості судового процесу та його повній технічній фіксації. Суд за загальним правилом може використовувати лише ті докази, які він безпосередньо дослідив, а показання – ті, які безпосередньо сприйняв або які отримані у спеціально передбаченому КПК порядку.

Судовий розгляд має проводитися одним складом суду; після заміни судді він за загальним правилом починається спочатку, хоча ст. 319 КПК допускає виняток. Розгляд є відкритим, а закрите засідання можливе лише з підстав, прямо передбачених ст. 27 КПК. Судовий розгляд підлягає повній звуко- та відеофіксації, а офіційним є технічний запис, здійснений самим судом.

<u>Формула для запам'ятовування</u>

Безпосередність:
суд сам дослідив → може покласти в основу рішення.

Показання:
у суді / ст. 225 → можна; лише у слідчого → за загальним правилом ні.

Склад суду:
один склад → заміна → спочатку; виняток – ч. 2 ст. 319 / запасний суддя.

Межі:
особа + обвинувачення з обвинувального акта.

Суд за межами обвинувачення:
лише перекваліфікація, яка покращує становище особи.

Гласність:
відкрито → закрито лише у 5 випадках ст. 27.

Фіксація:
повний аудіо- і відеозапис → офіційний запис здійснює суд.

Підготовче судове провадження: завдання, учасники, порядок проведення та рішення суду

Поняття і призначення підготовчого судового провадження

Підготовче судове провадження – це **обов'язкова самостійна стадія судового провадження у суді першої інстанції**, основною метою якої є з'ясування, чи існують законні підстави для переходу до судового розгляду, та організаційна підготовка такого розгляду.

Верховний Суд підкреслює, що на цій стадії суд не вирішує питання про винуватість особи по суті, а перевіряє наявність процесуальних передумов для подальшого судового розгляду.

Основні норми містяться у **ст. 314–317 КПК України**. Чинний КПК станом на листопад 2026 року передбачає, що після надходження відповідного підсумкового процесуального документа суд насамперед проводить саме підготовче провадження.

З яких документів починається підготовче провадження

За **ч. 1 ст. 314 КПК України** підготовче судове засідання призначається після надходження до суду:

- **обвинувального акта**;
- клопотання про застосування **примусових заходів медичного характеру**;
- клопотання про застосування **примусових заходів виховного характеру**;
- клопотання про **звільнення від кримінальної відповідальності**.

Отже, підготовче провадження може передувати не лише звичайному судовому розгляду за обвинувальним актом.

Строк призначення підготовчого судового засідання

Суд повинен призначити підготовче судове засідання:

не пізніше 5 днів із дня надходження відповідного документа до суду.

Важливо розрізняти:

5 днів – строк для призначення підготовчого судового засідання, а не загальний граничний строк завершення всього підготовчого провадження.

Окремого загального строку тривалості всієї стадії підготовчого провадження КПК не встановлює, однак діє вимога дотримання **розумних строків**.

Основні завдання підготовчого провадження

На цій стадії суд повинен:

- перевірити, чи може провадження розглядатися цим судом;
- з'ясувати, чи існують підстави для прийняття одного з рішень, передбачених **ч. 3 ст. 314 КПК**;
- перевірити процесуальну придатність обвинувального акта або відповідного клопотання;
- вирішити питання, необхідні для організації майбутнього судового розгляду;
- визначити дату і місце судового розгляду;
- вирішити питання про відкритий чи закритий розгляд;
- визначити коло учасників;
- вирішити клопотання про виклик осіб та витребування речей чи документів;
- за потреби вирішити питання щодо заходів забезпечення кримінального провадження;
- у передбачених законом випадках вирішити питання про **досудову доповідь**.

Що суд не вирішує у підготовчому судовому засіданні

Підготовче судове засідання **не є судовим розглядом обвинувачення по суті**.

За загальним правилом на цій стадії суд:

- не встановлює винуватість чи невинуватість обвинуваченого;
- не вирішує питання про доведеність обвинувачення;

- не проводить повного дослідження доказів;
- не оцінює весь доказовий масив з погляду належності, достовірності та достатності для вироку;
- не призначає покарання;
- не може повертати обвинувальний акт лише тому, що не погоджується з **кримінально-правовою кваліфікацією**, обраною прокурором.

Отже:

підготовче засідання → процесуальна готовність справи; судовий розгляд → вирішення обвинувачення по суті.

Учасники підготовчого судового засідання

За **ч. 2 ст. 314 КПК України** підготовче судове засідання відбувається за участю:

- **прокурора**;
- **обвинуваченого**, крім випадків, коли здійснювалося спеціальне досудове розслідування;
- **захисника**;
- **потерпілого**;
- представника та законного представника потерпілого;
- цивільного позивача;
- його представника і законного представника;
- цивільного відповідача;
- його представника;
- представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Засідання проводиться за загальними правилами, передбаченими КПК для судового розгляду.

Виняток щодо обвинуваченого

Якщо щодо особи здійснювалося **спеціальне досудове розслідування**, її особиста участь у підготовчому судовому засіданні не є обов'язковою.

Це прямо передбачено чинною редакцією ч. 2 ст. 314 КПК.

Початок підготовчого судового засідання

Перед вирішенням питань підготовчого провадження суд виконує вимоги **ст. 342–345 КПК України**.

Зокрема:

- відкривається судове засідання;
- оголошується, яке кримінальне провадження розглядається;
- перевіряється явка учасників;
- встановлюються особи учасників;
- повідомляється про здійснення повної фіксації судового засідання;
- оголошується склад суду та інші учасники;
- роз'яснюється право на відвід;
- учасникам роз'яснюються їхні права та обов'язки.

Після цього головуючий з'ясовує думку учасників щодо **можливості призначення судового розгляду**.

Особливість матеріалів дізнання

Якщо сторона об'єктивно не могла ознайомитися з матеріалами дізнання у порядку **ч. 5 ст. 301 КПК України**, суд у підготовчому засіданні за клопотанням сторони може вирішити питання про відкриття сторонам матеріалів дізнання.

Про це суд постановляє відповідну **ухвалу**.

Це спеціальне правило для кримінальних проступків.

Перший етап: перевірка підстав для спеціальних рішень за ст. 314 КПК

Перш ніж безпосередньо готувати справу до судового розгляду, суд перевіряє, чи немає підстав для рішень, передбачених **п. 1–4 ч. 3 ст. 314 КПК**.

Суд може, зокрема:

- затвердити угоду або відмовити в її затвердженні;
- закрити кримінальне провадження у визначених законом випадках;
- повернути обвинувальний акт чи відповідне клопотання прокурору;
- вирішити питання, пов'язане з непідсудністю провадження;
- якщо таких перешкод немає – перейти до підготовки справи до судового розгляду.

Другий етап: підготовка до судового розгляду

Якщо суд не встановив підстав для рішень, передбачених п. 1–4 ч. 3 ст. 314 КПК, він відповідно до **ст. 315 КПК України** переходить до підготовки судового розгляду.

З цією метою суд:

- визначає **дату та місце** судового розгляду;
- з'ясовує, чи повинен розгляд бути **відкритим або закритим**;
- визначає **склад осіб**, які братимуть участь;
- розглядає клопотання про:
    - судовий виклик певних осіб для допиту;
    - витребування певних речей чи документів;
    - проведення судового розгляду в закритому засіданні;
- вчиняє інші дії, необхідні для підготовки справи.

Виклик свідків і витребування доказів

У підготовчому засіданні суд може вирішити організаційне питання:

- кого необхідно викликати для допиту;
- які речі чи документи необхідно витребувати.

Однак це ще не означає дослідження таких доказів по суті.

Саме **дослідження й оцінка доказів** відбуватимуться під час судового розгляду.

Заходи забезпечення кримінального провадження

За **ч. 3 ст. 315 КПК України** під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право:

- **обрати**;
- **змінити**;
- **продовжити**;
- **скасувати**

заходи забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжний захід щодо обвинуваченого.

При цьому суд застосовує правила **розділу II КПК України**, тобто питання про запобіжний захід не вирішується у спрощеному порядку лише тому, що справа вже перебуває в суді.

Автоматичне продовження запобіжного заходу не допускається

Колишнє положення ч. 3 ст. 315 КПК, за яким за відсутності клопотань застосування раніше обраних заходів забезпечення вважалося автоматично продовженим, було визнане Конституційним Судом України **неконституційним** у частині, яка дозволяла автоматичне продовження домашнього арешту та тримання під вартою без належного судового контролю.

Тому для ЄДКІ слід запам'ятати:

тримання під вартою або домашній арешт не можуть продовжуватися автоматично лише через відсутність клопотання.

Право на колегіальний розгляд

За **ч. 4 ст. 315 КПК України** у підготовчому судовому засіданні суд зобов'язаний роз'яснити обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у виді позбавлення волі **на строк більше десяти років**, право заявити клопотання про розгляд справи:

колегіально судом у складі трьох суддів.

Нероз'яснення такого права Верховний Суд у відповідній практиці оцінює як істотне порушення вимог кримінального процесуального закону.

Тестова формула:

санкція понад 10 років позбавлення волі → суд повинен роз'яснити право просити 3 суддів.

Досудова доповідь

У підготовчому судовому засіданні може вирішуватися питання про складання **досудової доповіді органу пробації**.

Її мета – надати суду інформацію, яка характеризує обвинуваченого та може мати значення для визначення міри покарання.

Рішення приймається ухвалою суду:

- за власною ініціативою у випадках, передбачених КПК;
- за клопотанням обвинуваченого;
- його захисника;
- законного представника;
- прокурора – за умов, визначених законом.

Досудова доповідь не є доказом винуватості обвинуваченого.

Коли досудова доповідь складається

За **ст. 314-1 КПК України** вона складається, зокрема, щодо обвинуваченого у визначених законом категоріях злочинів, а щодо неповнолітнього віком **від 14 до 18 років** – незалежно від тяжкості злочину, крім прямо передбачених законом винятків.

Для тестів важливіше запам'ятати не всі окремі винятки, а загальний принцип:

досудова доповідь → характеристика особи для вирішення питання про покарання, а не доказ її вини.

Закінчення підготовчого провадження

Якщо перешкод для судового розгляду немає і всі необхідні підготовчі питання вирішені, суд відповідно до **ст. 316 КПК України** постановляє:

ухвалу про призначення судового розгляду.

Саме ця ухвала завершує підготовче провадження у випадку переходу до звичайного судового розгляду.

Строк призначення судового розгляду

Судовий розгляд має бути призначений:

не пізніше 10 днів після постановлення ухвали про його призначення.

Отже, два строки потрібно чітко розрізняти:

5 днів від надходження обвинувального акта/клопотання → призначити підготовче засідання;

до 10 днів після ухвали за ст. 316 → призначити судовий розгляд.

Формування матеріалів кримінального провадження у суді

За **ст. 317 КПК України** документи та інші матеріали, які учасники подають суду під час судового провадження, судові рішення та інші процесуально значущі матеріали долучаються до:

- обвинувального акта;
- відповідного клопотання

і формують **матеріали кримінального провадження (кримінальну справу)**.

Це важливо, оскільки разом з обвинувальним актом до суду не передається весь масив досудового розслідування автоматично.

Право на ознайомлення з матеріалами справи

Після призначення справи до судового розгляду головуючий зобов'язаний забезпечити учасникам можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, якщо вони заявлять відповідне **клопотання**.

Під час ознайомлення дозволяється:

- робити виписки;
- виготовляти копії.

Водночас матеріали про застосування **заходів безпеки** щодо учасників кримінального судочинства для ознайомлення не надаються.

Скарги на рішення, дії чи бездіяльність на досудовому розслідуванні

Окремі рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора, які не підлягали самостійному оскарженню слідчому судді під час досудового розслідування, у визначених КПК випадках можуть бути **предметом розгляду під час підготовчого провадження**.

КПК прямо пов'язує таку можливість із правилами **ст. 314–316**.

Однак це не перетворює підготовче засідання на повторний судовий контроль за всім досудовим розслідуванням.

Основні рішення суду

За результатами підготовчого судового засідання суд залежно від установлених обставин може:

- **затвердити угоду**;

- відмовити у затвердженні угоди та у передбаченому законом випадку повернути провадження прокурору;
- **закрити кримінальне провадження**;
- повернути прокурору обвинувальний акт або відповідне клопотання;
- вирішити питання щодо **непідсудності** провадження;
- **призначити судовий розгляд**;
- доручити скласти **досудову доповідь**;
- прийняти рішення щодо заходів забезпечення кримінального провадження.

Типові пастки ЄДКІ

Слід пам'ятати:

- підготовче судове провадження є **обов'язковою самостійною стадією**;
- після надходження обвинувального акта або відповідного клопотання суд має **до 5 днів** для призначення підготовчого засідання;
- це строк **призначення**, а не обов'язкового завершення підготовчого провадження;
- обвинувачений бере участь, **крім випадку спеціального досудового розслідування**;
- суд виконує вимоги **ст. 342–345 КПК**, а потім з'ясовує думку щодо можливості призначення розгляду;
- на підготовчій стадії суд **не вирішує винуватість** і за загальним правилом не досліджує докази по суті;
- неправильна, на думку суду, кваліфікація сама по собі **не є підставою для повернення обвинувального акта**;
- якщо немає підстав для рішень за п. 1–4 ч. 3 ст. 314, суд переходить до дій за **ст. 315 КПК**;
- суд може за клопотанням обрати, змінити, **продовжити** або скасувати захід забезпечення;
- автоматичне продовження тримання під вартою чи домашнього арешту **не допускається**;
- при санкції понад **10 років позбавлення волі** обвинуваченому роз'яснюється право просити розгляд трьома суддями;
- досудова доповідь **не є доказом винуватості**;
- після ухвали про призначення розгляду він має бути призначений **не пізніше 10 днів**;
- матеріали судової справи формуються з документів, фактично поданих суду, а не автоматично з усіх матеріалів досудового розслідування.

Короткий підсумок

Підготовче судове провадження є обов'язковою стадією, під час якої суд перевіряє наявність процесуальних передумов для судового розгляду та здійснює його організаційну підготовку. Підготовче засідання призначається не пізніше **5 днів** після надходження обвинувального акта або відповідного клопотання. На цій стадії суд не вирішує питання винуватості, а перевіряє можливість подальшого руху провадження та вирішує питання, передбачені ст. 314–315 КПК.

Якщо перешкод для розгляду немає, суд визначає дату, місце, форму відкритості засідання, склад учасників, вирішує клопотання про виклик осіб, витребування речей і документів та заходи забезпечення, після чого постановляє ухвалу про призначення судового розгляду. Судовий розгляд призначається не пізніше **10 днів** після такої ухвали.

<u>Формула для запам'ятовування</u>

Надійшов обвинувальний акт / клопотання:
до 5 днів → призначити підготовче засідання.

Мета:
не вирішити вину → перевірити можливість судового розгляду + підготувати його.

Спочатку:
ст. 342–345 → явка + склад суду + права + відводи.

Далі:
чи є підстави ст. 314 → якщо ні → підготовка за ст. 315.

Ст. 315:
дата + місце + відкритість + учасники + виклики + речі/документи + заходи забезпечення.

Понад 10 років:
роз'яснити право на 3 суддів.

Фінал:
ухвала про призначення судового розгляду → до 10 днів.

Рішення суду у підготовчому судовому засіданні: затвердження угоди, закриття провадження, повернення обвинувального акта/клопотання, направлення за підсудністю, призначення судового розгляду

Система рішень підготовчого судового засідання

Відповідно до **ч. 3 ст. 314 КПК України** у підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти такі рішення:

- **затвердити угоду** або відмовити в її затвердженні з наслідками, передбаченими ст. 468–475 КПК;
- **закрити кримінальне провадження** з підстав, прямо визначених п. 2 ч. 3 ст. 314 КПК;
- **повернути прокурору обвинувальний акт** або клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, якщо вони не відповідають вимогам КПК;
- **направити обвинувальний акт або відповідне клопотання до належного суду для визначення підсудності**, якщо встановлено непідсудність провадження;
- **призначити судовий розгляд**;
- доручити представнику персоналу органу пробації скласти **досудову доповідь**.

Перші чотири рішення мають характер процесуальної перевірки можливості подальшого розгляду справи цим судом. Якщо підстав для них немає, суд переходить до підготовки судового розгляду за ст. 315 КПК і після її завершення постановляє ухвалу про його призначення.

Затвердження угоди

Якщо до суду разом з обвинувальним актом надійшла:

- **угода про примирення**;
- або **угода про визнання винуватості**,

суд у підготовчому судовому засіданні перевіряє її за правилами **ст. 474 КПК України**.

Суд не є пасивним реєстратором домовленості сторін. Перед затвердженням він повинен переконатися, зокрема, що:

- обвинувачений розуміє характер обвинувачення;
- розуміє свої процесуальні права;
- усвідомлює наслідки укладення і затвердження угоди;
- уклав її **добровільно**;
- фактично визнає обставини, необхідні для відповідного виду угоди;
- угода відповідає вимогам КПК та закону.

Якщо підстав для відмови немає, суд затверджує угоду **вироком**, а не ухвалою.

Отже:

угоду затверджено → суд ухвалює вирок на підставі угоди.

Підстави для відмови в затвердженні угоди

За **ч. 7 ст. 474 КПК України** суд відмовляє у затвердженні угоди, якщо:

- її умови суперечать КПК та/або закону, у тому числі допущено неправильну правову кваліфікацію більш тяжкого кримінального правопорушення, щодо якого укладення відповідної угоди не допускається;
- умови угоди **не відповідають інтересам суспільства**;
- вони порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб;
- є обґрунтовані підстави вважати, що угода укладена **недобровільно**, або сторони фактично не примирилися;
- очевидно, що обвинувачений не зможе виконати взяті на себе зобов'язання;
- **відсутні фактичні підстави для визнання винуватості**.

Цей перелік має принципове значення для тестів ЄДКІ.

Наслідки відмови у затвердженні угоди

Після змін 2024 року необхідно враховувати точну редакцію **ч. 7 ст. 474 КПК України**.

Якщо угоду було ініційовано **на стадії досудового розслідування** і суд відмовив у її затвердженні:

- за згодою сторін кримінальне провадження може **продовжуватися в суді в загальному порядку**;
- якщо хоча б одна сторона не погоджується на таке продовження, **досудове розслідування продовжується в загальному порядку**.

Якщо угоду укладено вже **під час судового провадження**, після відмови в її затвердженні судове провадження продовжується у загальному порядку.

До видалення суду до нарадчої кімнати сторони можуть ініціювати зміни до угоди та, досягнувши згоди, укласти **нову угоду**. Повторне звернення з угодою з тим самим підозрюваним або обвинуваченим у цьому самому провадженні допускається **один раз**, якщо усунуто причини попередньої відмови; після повторної відмови наступне звернення з такою угодою не допускається.

Закриття кримінального провадження у підготовчому засіданні

Суд у підготовчому судовому засіданні може закрити кримінальне провадження **не з будь-якої підстави ст. 284 КПК**, а лише у випадках, на які прямо посилається **п. 2 ч. 3 ст. 314 КПК України**:

- **пункти 5–8 ч. 1 ст. 284 КПК**;
- **п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК**;
- випадки, передбачені **ч. 2 ст. 284 КПК України**.

Це важлива тестова пастка: у підготовчому судовому засіданні суд не має універсального повноваження закрити провадження за **будь-яким пунктом ч. 1 ст. 284 КПК**.

Пункти 5–8 ч. 1 ст. 284 КПК

Йдеться про такі підстави:

- **смерть** підозрюваного, обвинуваченого або особи, щодо якої зібрано достатні докази для повідомлення про підозру, але її не повідомлено через смерть, крім випадку необхідності провадження для реабілітації померлого;

- наявність щодо того самого обвинувачення **вироку, який набрав законної сили, або ухвали суду про закриття кримінального провадження**;
- **відмова потерпілого**, а у передбачених КПК випадках – його представника, від обвинувачення у провадженні у формі приватного обвинувачення, крім провадження щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством;
- відсутність згоди держави, яка видала особу, на здійснення щодо неї кримінального провадження стосовно правопорушення, щодо якого такої згоди не було отримано.

Закінчення строку досудового розслідування

За **п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України** провадження підлягає закриттю, якщо:

- особі повідомлено про підозру;
- закінчився строк досудового розслідування за ст. 219 КПК;
- до його закінчення сторона обвинувачення не здійснила належного звернення до суду.

Виняток – провадження щодо **тяжкого або особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи**.

Верховний Суд підтвердив, що питання про закриття за п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК може бути вирішене саме **у підготовчому судовому засіданні**.

Закриття за ч. 2 ст. 284 КПК

Частина 2 ст. 284 містить випадки, коли рішення про закриття належить саме **суду**.

Серед них, зокрема:

- **звільнення особи від кримінальної відповідальності**;
- закриття у зв'язку із закінченням строків давності, якщо особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, **не встановлено**, за умов і винятків, визначених КПК;
- інші спеціальні випадки, прямо віднесені законом до компетенції суду.

Тому в тестовому завданні необхідно спочатку встановити **конкретну підставу ст. 284**, а вже потім визначати, чи вправі суд застосувати її у підготовчому засіданні.

Повернення обвинувального акта прокурору

За **п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України** суд має право повернути прокурору:

- **обвинувальний акт**;
- клопотання про застосування **примусових заходів медичного характеру**;
- клопотання про застосування **примусових заходів виховного характеру**,

якщо відповідний документ **не відповідає вимогам КПК України**.

Для обвинувального акта основні вимоги встановлені **ст. 291 КПК України**.

Що саме перевіряє суд

Повернення обвинувального акта пов'язане насамперед із дефектами його:

- **форми**;
- **змісту**;
- передбачених законом **додатків**,

тобто з невідповідністю вимогам ст. 291 КПК. Верховний Суд прямо пов'язує підставу п. 3 ч. 3 ст. 314 із вимогами до підсумкового процесуального документа, а не з повторною перевіркою якості всього досудового розслідування.

Прикладом істотної невідповідності може бути відсутність обов'язкових реквізитів, необхідних для розуміння висунутого обвинувачення або подальшого здійснення судового провадження.

Що не є належною підставою для повернення

У підготовчому засіданні суд **не вправі** повертати обвинувальний акт тому, що він:

- вважає проведене досудове розслідування **неповним**;
- вважає зібрані докази недостатніми;
- не погоджується з фактичними висновками прокурора;
- бажає, щоб слідчий провів додаткові слідчі чи НСРД;
- вважає неправильною кримінально-правову оцінку діяння як таку, якщо сам обвинувальний акт формально відповідає вимогам КПК.

Верховний Суд наголошує, що ухвала про повернення обвинувального акта не може фактично перетворюватися на рішення про **додаткове розслідування**, інститут якого чинний КПК не передбачає.

Так само питання відповідності викладених прокурором фактичних обставин реальним обставинам справи та їх доказової підтвердженості вирішується **під час судового розгляду**, а не через повернення обвинувального акта.

Повернення обвинувального акта не відновлює досудове розслідування

Це важлива актуальна позиція Верховного Суду.

Сам факт повернення обвинувального акта прокурору **не відновлює стадію досудового розслідування**.

Після повернення сторона обвинувачення може вчиняти лише ті процесуальні дії, які необхідні:

- для приведення обвинувального акта чи клопотання у відповідність до КПК;
- для виконання ухвали суду.

Проводити нові слідчі чи негласні слідчі дії для додаткового збирання доказів лише через повернення обвинувального акта не допускається. Докази, отримані таким шляхом після закінчення досудового розслідування, мають визнаватися недопустимими. Такий висновок сформульований ККС ВС у 2025 році.

Оскарження повернення обвинувального акта

За **ч. 4 ст. 314 КПК України** ухвала про повернення:

- обвинувального акта;
- клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру

може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Натомість ухвала, якою суд **відмовив** у задоволенні клопотання сторони про повернення обвинувального акта, окремому апеляційному оскарженню КПК не підлягає.

Отже:

повернув обвинувальний акт → окрема апеляція можлива;

відмовив у поверненні → окремої апеляції немає.

Непідсудність кримінального провадження

За **п. 4 ч. 3 ст. 314 КПК України**, якщо у підготовчому судовому засіданні встановлено, що кримінальне провадження **не підсудне цьому суду**, суд приймає рішення про направлення обвинувального акта або клопотання:

до відповідного суду для визначення підсудності.

Важливо: суд не повинен розглядати по суті кримінальне провадження, яке йому не підсудне.

Безпосередній механізм передачі провадження з одного суду до іншого визначається **ст. 34 КПК України** і залежить від того, чи знаходяться відповідні суди:

- у межах юрисдикції одного апеляційного суду;
- у межах юрисдикції різних апеляційних судів;
- у системі Вищого антикорупційного суду.

Це детально розглядається у **12.4.4**. Чинний КПК передбачає спеціальну компетенцію відповідного апеляційного суду або Касаційного кримінального суду Верховного Суду щодо передачі провадження у визначених випадках.

Непідсудність ≠ повернення обвинувального акта прокурору

Якщо обвинувальний акт належно складений, але провадження надійшло **не до того суду**, його не слід повертати прокурору через невідповідність ст. 291 КПК.

Це різні процесуальні ситуації:

дефект обвинувального акта → п. 3 ч. 3 ст. 314;

неправильно визначений суд → п. 4 ч. 3 ст. 314 + ст. 34 КПК.

Призначення судового розгляду

За **п. 5 ч. 3 ст. 314 КПК України** суд призначає судовий розгляд на підставі:

- обвинувального акта;
- клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру;
- клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру,

якщо немає підстав для застосування **п. 1–4 ч. 3 ст. 314 КПК**.

Перед постановленням такої ухвали суд здійснює підготовчі дії за **ст. 315 КПК України**, зокрема визначає:

- дату і місце розгляду;
- відкриту чи закриту форму засідання;
- коло учасників;
- необхідність виклику осіб;
- необхідність витребування речей і документів;
- інші організаційні питання.

Після завершення підготовки відповідно до **ст. 316 КПК** суд постановляє **ухвалу про призначення судового розгляду**.

Судовий розгляд має бути призначений **не пізніше десяти днів після постановлення такої ухвали**.

Призначення судового розгляду не означає підтвердження обґрунтованості обвинувачення

Ухвала про призначення судового розгляду не означає, що суд:

- визнав обвинуваченого винуватим;
- визнав докази достатніми для обвинувального вироку;
- погодився з усіма фактичними твердженнями прокурора.

Вона означає лише, що суд **не встановив процесуальних перешкод для переходу до розгляду обвинувачення по суті**.

Досудова доповідь як додаткове рішення

Хоча основний перелік питання стосується рішень про подальший рух кримінального провадження, необхідно пам'ятати і про **п. 6 ч. 3 ст. 314 КПК**:

суд може доручити представнику персоналу органу пробації **скласти досудову доповідь**.

Це допоміжне процесуальне рішення, яке саме по собі не визначає, чи буде провадження закрите або передане до судового розгляду.

Логіка прийняття рішень у підготовчому засіданні

Для тестів ЄДКІ зручно мислити послідовно.

Є угода?
→ перевірити ст. 468–475 → **затвердити або відмовити**.

Є підстава для закриття, прямо передбачена п. 2 ч. 3 ст. 314?
→ **закрити провадження**.

Обвинувальний акт/клопотання не відповідає КПК?
→ **повернути прокурору**.

Провадження не підсудне суду?
→ **направити для визначення належної підсудності**.

Жодної з цих перешкод немає?
→ ст. 315 → **призначити судовий розгляд**.

Типові пастки ЄДКІ

Слід пам'ятати:

- перелік основних рішень міститься у **ч. 3 ст. 314 КПК**;
- угода затверджується **вироком**, а не ухвалою;
- суд зобов'язаний перевірити **добровільність, законність і фактичні підстави** угоди;
- після змін 2024 року відмова у затвердженні угоди, укладеної на досудовій стадії, **не завжди автоматично означає повернення справи на досудове розслідування**: за згодою сторін судове провадження може продовжуватися в загальному порядку;
- повторно подати виправлену угоду можна **один раз**;
- у підготовчому засіданні суд закриває провадження лише з підстав, на які прямо посилається **п. 2 ч. 3 ст. 314 КПК**;
- до них належать **п. 5–8, 10 ч. 1 та ч. 2 ст. 284 КПК**;
- повернення обвинувального акта можливе через його **невідповідність вимогам КПК**, насамперед ст. 291;
- неповнота досудового розслідування **не є** підставою для повернення обвинувального акта;
- суд не може повернути обвинувальний акт лише для того, щоб прокурор **зібрав додаткові докази**;
- повернення обвинувального акта **не поновлює досудове розслідування**;
- ухвала про **повернення** обвинувального акта оскаржується окремо;
- ухвала про **відмову в поверненні** – окремо не оскаржується;
- непідсудність і дефекти обвинувального акта – **різні підстави**;
- якщо підстав за п. 1–4 ч. 3 ст. 314 немає → суд переходить до ст. 315 і **призначає судовий розгляд**;
- ухвала про призначення судового розгляду **не означає визнання обвинувачення доведеним**.

Короткий підсумок

У підготовчому судовому засіданні суд вирішує, чи існують процесуальні перешкоди для переходу до розгляду обвинувачення по суті. Він може затвердити угоду або відмовити в її затвердженні, закрити провадження лише з установлених п. 2 ч. 3 ст. 314 КПК підстав, повернути прокурору неналежно оформлений обвинувальний акт чи відповідне клопотання, направити матеріали для визначення належної підсудності або призначити судовий розгляд.

Повернення обвинувального акта стосується дефектів самого підсумкового процесуального документа, а не недостатності доказів чи неповноти розслідування. Після такого повернення досудове розслідування автоматично не поновлюється: прокурор вправі виконати лише дії, необхідні для приведення документа у відповідність до КПК і виконання ухвали суду.

Формула для запам'ятовування

Ст. 314 = 5 основних напрямів:

Угода:
перевірити → затвердити вироком / відмовити.

Закриття:
п. 5–8, 10 ч. 1 + ч. 2 ст. 284.

Дефект акта:
не відповідає КПК → повернути прокурору.

Непідсудність:
направити для визначення належного суду.

Перешкод немає:
ст. 315 → ухвала → призначити судовий розгляд.

Головна пастка:
повернення обвинувального акта ≠ додаткове розслідування.

Підсудність і передача кримінального провадження з одного суду до іншого: територіальна, персональна, інстанційна підсудність

Поняття підсудності

Підсудність у кримінальному провадженні – це встановлена кримінальним процесуальним законом сукупність правил, за якими визначається **конкретний суд, компетентний здійснювати судове провадження**.

Основні правила закріплено у **ст. 32–34 КПК України**, а спеціальну предметну підсудність Вищого антикорупційного суду – у **ст. 33-1 КПК України**.

У теорії кримінального процесу доцільно розрізняти:

- **територіальну підсудність** – який саме територіально визначений суд розглядає провадження;
- **персональну підсудність** – спеціальні правила, пов'язані зі статусом певного учасника, передусім судді;
- **інстанційну підсудність** – суд якої інстанції розглядає провадження;
- окремо – **предметну підсудність ВАКС**.

Водночас слід враховувати, що КПК прямо використовує назви **«територіальна підсудність»**, **«інстанційна підсудність»** і **«предметна підсудність ВАКС»**; поняття «персональна підсудність» є насамперед доктринальним узагальненням спеціальних правил, пов'язаних зі статусом особи.

Територіальна підсудність

За **ч. 1 ст. 32 КПК України** загальне правило полягає в тому, що кримінальне провадження здійснює суд, **у межах територіальної юрисдикції якого вчинено кримінальне правопорушення**.

Отже:

місце вчинення кримінального правопорушення → територіально компетентний суд.

Для визначення підсудності значення має саме **місце вчинення**, а не:

- місце внесення відомостей до ЄРДР;
- місцезнаходження органу досудового розслідування;
- місце проживання потерпілого;
- місце проживання обвинуваченого,

якщо КПК прямо не передбачає інше.

Кілька кримінальних правопорушень

Якщо в одному провадженні особі інкримінується кілька кримінальних правопорушень, діє послідовність:

- провадження здійснює суд за місцем вчинення **більш тяжкого кримінального правопорушення**;
- якщо правопорушення однакові за тяжкістю – суд за місцем вчинення **останнього за часом кримінального правопорушення**.

Отже:

кілька правопорушень → більш тяжке;

однакова тяжкість → останнє за часом.

Якщо місце вчинення встановити неможливо

Якщо місце вчинення кримінального правопорушення встановити неможливо, провадження здійснює суд, у межах територіальної юрисдикції якого **закінчено досудове розслідування**.

Це правило не застосовується до проваджень, віднесених до предметної підсудності **Вищого антикорупційного суду**.

Таким чином:

місце вчинення невідоме → місце закінчення досудового розслідування; але не для справ ВАКС.

Спеціальне правило щодо ВАКС

Кримінальні провадження щодо кримінальних правопорушень, вчинених на території України та віднесених до предметної підсудності ВАКС, здійснює **Вищий антикорупційний суд незалежно від місця їх вчинення**.

За **ст. 33-1 КПК України** ВАКС підсудні кримінальні провадження щодо:

- корупційних кримінальних правопорушень, визначених у примітці до ст. 45 КК України;
- кримінальних правопорушень за **ст. 206-2, 209, 211, 366-2, 366-3 КК України**,

якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених **п. 1–3 ч. 5 ст. 216 КПК України**.

Отже, для ВАКС діє спеціальна **предметно-персонально-кількісна конструкція**, яка має пріоритет перед звичайним територіальним правилом.

Важливо:
підслідність НАБУ ≠ автоматично підсудність ВАКС.

Необхідно окремо перевірити умови **ст. 33-1 КПК**.

Персональна підсудність: провадження щодо судді

Найважливіше спеціальне персональне правило міститься у **ч. 2 ст. 32 КПК України**.

Кримінальне провадження щодо обвинувачення судді **не може здійснюватися тим судом, у якому обвинувачений обіймає або обіймав посаду судді**.

Якщо за загальними правилами територіальної підсудності провадження мало б розглядатися саме таким судом, воно здійснюється:

найбільш територіально наближеним судом іншої адміністративно-територіальної одиниці.

Йдеться про іншу:

- область;
- Автономну Республіку Крим;
- місто Київ;
- місто Севастополь.

Мета правила – усунути обґрунтовані сумніви щодо **безсторонності суду**, у якому обвинувачений працює або працював суддею.

Працівник суду як обвинувачений або потерпілий

Стаття 34 КПК встановлює ширше правило щодо передачі провадження.

Кримінальне провадження передається іншому суду, якщо:

обвинувачений або потерпілий працює чи працював у суді, до підсудності якого належить це провадження.

Отже, необхідно розрізняти:

- **ч. 2 ст. 32** – спеціальне правило саме щодо обвинуваченого-судді;
- **п. 3 ч. 1 ст. 34** – обвинувачений або потерпілий працює чи працював у відповідному суді.

Спеціальний випадок щодо ВАКС

Якщо обвинувачений або потерпілий:

- є;
- або був

суддею чи працівником апарату Вищого антикорупційного суду, а провадження належить до підсудності ВАКС, його в першій інстанції розглядає **апеляційний суд, юрисдикція якого поширюється на місто Київ**.

У такому разі суд, який здійснюватиме апеляційний перегляд його рішень, визначається **колегією суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду**.

Це спеціальний виняток із загального правила про виключну предметну підсудність ВАКС.

Спеціальне територіальне правило щодо територіального управління НАБУ

За **ч. 3 ст. 32 КПК України**, якщо:

- досудове розслідування проводило територіальне управління НАБУ;
- кримінальне правопорушення **не належить до підсудності ВАКС**;
- воно вчинене в межах територіальної юрисдикції місцевого суду за місцезнаходженням відповідного територіального управління НАБУ,

провадження здійснює **найбільш територіально наближений суд іншої адміністративно-територіальної одиниці**.

Це спеціальне правило спрямоване на забезпечення незалежності та безсторонності судового розгляду.

Інстанційна підсудність

Інстанційна підсудність визначає, **суд якого рівня здійснює відповідну стадію судового провадження**.

За **ст. 33 КПК України**:

- **перша інстанція** → місцеві загальні суди та Вищий антикорупційний суд;
- **апеляційна інстанція** → відповідні апеляційні суди та Апеляційна палата ВАКС;
- **касаційна інстанція** → Верховний Суд.

Отже:

місцевий суд / ВАКС → перша інстанція;

апеляційний суд / Апеляційна палата ВАКС → апеляція;

Верховний Суд → касація.

Підсудність і склад суду – різні поняття

Необхідно відрізняти:

підсудність
→ який суд має розглядати провадження;

склад суду
→ одноособово, колегією суддів чи судом присяжних цей суд здійснює розгляд.

Правила складу суду встановлені **ст. 31 КПК України** і самі по собі не є правилами територіальної або інстанційної підсудності.

Наприклад, якщо за злочин передбачено позбавлення волі понад 10 років, це за певних умов впливає на **склад суду**, але не означає автоматичної передачі справи до суду вищої інстанції.

Передача кримінального провадження з одного суду до іншого

Основні підстави встановлені **ст. 34 КПК України**.

Кримінальне провадження передається іншому суду, якщо:

- **до початку судового розгляду** виявилося, що воно надійшло до суду з порушенням правил підсудності;
- після задоволення відводів або самовідводів чи з інших причин **неможливо утворити склад суду** для судового розгляду;
- обвинувачений або потерпілий **працює чи працював у цьому суді**;
- суд ліквідовано або з визначених законом підстав **припинено його роботу**.

Порушення правил підсудності

Якщо неправильна підсудність встановлена **до початку судового розгляду**, провадження підлягає передачі належному суду.

Тому саме підготовче судове засідання є типовою стадією, на якій суд перевіряє правильність підсудності.

Необхідно відрізняти:

підготовче судове засідання
→ перевірка підсудності;

самостійна процедура передачі
→ здійснюється за **ст. 34 КПК** компетентним судом вищого рівня.

Сам місцевий суд не просто «обирає інший суд», якому бажає передати провадження.

Неможливість утворити склад суду

Провадження передається, якщо в конкретному суді після:

- відводів;
- самовідводів;
- або з інших причин

неможливо утворити склад суду, необхідний для його розгляду.

Наприклад, така ситуація може виникнути через недостатню кількість суддів, які мають право брати участь у цьому провадженні.

Цю підставу не слід плутати з простим тимчасовим навантаженням суду.

Ліквідація або припинення роботи суду

Передача є обов'язковою також, якщо:

- суд **ліквідовано**;
- або його роботу припинено з підстав, визначених законом.

Це забезпечує безперервність здійснення правосуддя.

Передача у виняткових випадках

Окрім обов'язкових підстав, **до початку судового розгляду** кримінальне провадження у виняткових випадках може бути передано іншому суду для забезпечення **оперативності та ефективності кримінального провадження**.

Підставою може бути, зокрема, доцільність розгляду за місцем проживання:

- обвинуваченого;
- більшості потерпілих;
- більшості свідків.

Також передача можлива, якщо відповідний суд **не може здійснювати правосуддя**, зокрема у зв'язку з:

- надзвичайними ситуаціями техногенного чи природного характеру;
- епідеміями;
- епізоотіями;
- режимом воєнного або надзвичайного стану;
- проведенням антитерористичної операції;
- здійсненням заходів із забезпечення національної безпеки і оборони та відсічі збройній агресії.

Важливо: це правило виняткової передачі **не поширюється на кримінальні провадження, що надійшли на розгляд ВАКС**.

Хто вирішує питання про передачу

У межах юрисдикції одного апеляційного суду

Якщо обидва місцеві суди знаходяться в межах юрисдикції **одного апеляційного суду**, питання вирішує:

колегія суддів відповідного апеляційного суду.

Підставою є:

- подання місцевого суду;
- або клопотання сторони;
- або клопотання потерпілого.

Рішення приймається **не пізніше 5 днів** із дня внесення подання або клопотання та оформлюється **вмотивованою ухвалою**.

Формула:

одна апеляційна юрисдикція → апеляційний суд → 5 днів.

Між юрисдикціями різних апеляційних судів

Якщо провадження необхідно передати:

- між місцевими судами, які перебувають у юрисдикції **різних апеляційних судів**;
- або з одного суду апеляційної інстанції до іншого,

питання вирішує:

колегія суддів Касаційного кримінального суду Верховного Суду.

Підставою є:

- подання відповідного апеляційного суду;
- або клопотання сторони;
- або клопотання потерпілого.

Строк – також **не пізніше 5 днів**, рішення оформлюється **вмотивованою ухвалою**.

Формула:

різні апеляційні юрисдикції → ККС ВС → 5 днів.

Передача провадження з ВАКС

Питання про направлення кримінального провадження **з Вищого антикорупційного суду до іншого суду** вирішує:

колегія у складі п'яти суддів Апеляційної палати ВАКС.

Підставою є:

- подання складу суду, визначеного для розгляду провадження;
- або клопотання сторони.

Строк:

не пізніше 5 днів.

Рішення оформлюється **вмотивованою ухвалою**.

Отже, передача справи з ВАКС **не вирішується ККС ВС за загальним правилом ч. 3 ст. 34** – КПК встановлює спеціальний механізм через Апеляційну палату ВАКС.

Участь сторін при вирішенні питання

Про час і місце розгляду:

- подання;
- або клопотання

про передачу провадження повідомляються учасники судового провадження.

Проте їх **неприбуття не перешкоджає розгляду питання**.

Спори про підсудність

За **ч. 5 ст. 34 КПК України**:

спори про підсудність між судами не допускаються.

Отже, суд, якому провадження направлено у встановленому ст. 34 порядку, не може відмовитися від його розгляду, започаткувавши «спір» з іншим судом щодо того, хто повинен розглядати справу.

З якої стадії починає розгляд новий суд

Це особливо важлива тестова норма.

За **ч. 6 ст. 34 КПК України** суд, якому кримінальне провадження передано з іншого суду:

розпочинає судове провадження зі стадії підготовчого судового засідання, незалежно від того, на якій стадії в попередньому суді виникли обставини для передачі.

Отже:

передача справи іншому суду → новий суд починає з підготовчого засідання.

Навіть якщо попередній суд уже перейшов до судового розгляду по суті.

Підсудність і підслідність – не тотожні поняття

Для ЄДКІ необхідно чітко розмежовувати:

підслідність
→ який орган досудового розслідування розслідує кримінальне правопорушення (**ст. 216 КПК**);

підсудність
→ який суд розглядає кримінальне провадження (**ст. 32–34 КПК**).

Наприклад:

НАБУ розслідує певне кримінальне правопорушення
≠
воно автоматично **розглядається ВАКС**.

Для ВАКС потрібно окремо встановити умови **ст. 33-1 КПК України**.

Типові пастки ЄДКІ

Слід пам'ятати:

- загальне правило територіальної підсудності → **місце вчинення кримінального правопорушення**;
- кілька правопорушень → **місце більш тяжкого**;
- однакова тяжкість → **місце останнього за часом**;
- місце вчинення невідоме → **місце закінчення досудового розслідування**;
- правило про місце закінчення розслідування **не поширюється на справи ВАКС**;
- справа щодо судді не може розглядатися судом, у якому він **працює або працював суддею**;
- обвинувачений або потерпілий працює/працював у відповідному суді → підстава для **передачі справи**;
- суддя/працівник ВАКС як обвинувачений чи потерпілий → спеціальне правило ст. 34;
- **підсудність ≠ склад суду**;
- перша інстанція → **місцеві загальні суди + ВАКС**;
- апеляція → **апеляційні суди + Апеляційна палата ВАКС**;
- касація → **Верховний Суд**;

- порушення підсудності є підставою передачі, якщо його встановлено **до початку судового розгляду**;
- неможливість сформувати склад суду → окрема підстава для передачі;
- одна апеляційна юрисдикція → вирішує **апеляційний суд**;
- різні апеляційні юрисдикції → **ККС ВС**;
- передача з ВАКС → **5 суддів Апеляційної палати ВАКС**;
- в усіх цих випадках строк вирішення питання – **не пізніше 5 днів**;
- неприбуття учасників не перешкоджає вирішенню питання;
- **спори про підсудність між судами заборонені**;
- після передачі новий суд завжди починає **з підготовчого судового засідання**.

Короткий підсумок

Територіальна підсудність за загальним правилом визначається **місцем вчинення кримінального правопорушення**; при кількох правопорушеннях – місцем більш тяжкого, а при однаковій тяжкості – останнього за часом. Якщо місце вчинення невідоме, застосовується місце закінчення досудового розслідування, крім справ, підсудних ВАКС. Персональні особливості стосуються насамперед проваджень щодо суддів та осіб, які працюють або працювали у відповідному суді. Інстанційна підсудність розмежовує компетенцію місцевих судів і ВАКС, апеляційних судів та Апеляційної палати ВАКС, а також Верховного Суду.

Передача провадження іншому суду допускається з підстав, установлених **ст. 34 КПК**: порушення правил підсудності, неможливість утворити склад суду, робота обвинуваченого чи потерпілого в цьому суді, ліквідація або припинення роботи суду, а у виняткових випадках – для забезпечення оперативності та ефективності розгляду. У межах однієї апеляційної юрисдикції питання вирішує апеляційний суд, між різними – ККС ВС, а щодо передачі з ВАКС діє спеціальна компетенція п'яти суддів його Апеляційної палати. Після передачі новий суд починає провадження **з підготовчого судового засідання**.

<u>Формула для запам'ятовування</u>

Територія:
місце вчинення → більш тяжке → при однаковій тяжкості останнє → якщо місце невідоме, місце закінчення розслідування.

Суддя:
не можна судити в суді, де він працює/працював.

Інстанції:
місцевий суд / ВАКС → апеляція / АП ВАКС → Верховний Суд.

Передача:
неправильна підсудність / немає складу / працівник суду / суд не працює.

Хто вирішує:
одна апеляційна юрисдикція → апеляційний суд;
різні юрисдикції → ККС ВС;
з ВАКС → 5 суддів АП ВАКС.

Строк:
5 днів.

Після передачі:
завжди → підготовче судове засідання.

Межі судового розгляду: межі обвинувачення, зміна обвинувачення прокурором, висунення додаткового обвинувачення, відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення

Загальне правило про межі судового розгляду

Відповідно до **ч. 1 ст. 337 КПК України**, судовий розгляд проводиться:

- лише щодо **особи, якій висунуто обвинувачення**;
- лише в межах **обвинувачення, сформульованого в обвинувальному акті**.

Таким чином, обвинувальний акт визначає **персональні та фактичні межі** судового розгляду. Суд не може розглядати питання про кримінальну відповідальність іншої особи або за фактичними обставинами, які не охоплюються належно висунутим обвинуваченням, крім прямо передбачених КПК випадків.

Під час судового розгляду прокурор може:

- **змінити обвинувачення**;
- висунути **додаткове обвинувачення**;
- **відмовитися від підтримання державного обвинувачення**;
- розпочати провадження щодо юридичної особи.

Ці процедури врегульовані **ст. 338–341 КПК України**.

Межі повноважень самого суду

За **ч. 3 ст. 337 КПК України** суд має право вийти за межі обвинувачення, зазначеного в обвинувальному акті, лише:

- у частині **зміни правової кваліфікації кримінального правопорушення**;
- якщо це необхідно для ухвалення справедливого судового рішення та захисту прав людини;
- і якщо така зміна **покращує становище особи**, щодо якої здійснюється кримінальне провадження.

Отже, суд не може за власною ініціативою:

- збільшити фактичний обсяг обвинувачення;
- інкримінувати новий епізод;
- перекваліфікувати діяння на більш тяжке таким чином, що становище обвинуваченого погіршується.

Практична формула:

прокурор може змінювати обвинувачення за процедурою КПК; суд самостійно – лише перекваліфікувати в бік покращення становища особи.

Зміна обвинувачення прокурором

За **ч. 1 ст. 338 КПК України** прокурор має право змінити обвинувачення з метою:

- зміни **правової кваліфікації**;
- зміни **обсягу обвинувачення**;
- або одночасно обох цих елементів,

якщо під час судового розгляду встановлено **нові фактичні обставини кримінального правопорушення**, у вчиненні якого обвинувачується особа.

Отже, зміна обвинувачення не є довільною зміною процесуальної позиції прокурора: вона повинна бути пов’язана з **новими фактичними обставинами, установленими під час судового розгляду**.

Спеціальна заборона щодо кримінального проступку

Після змін, внесених Законом № 4009-IX від 9 жовтня 2024 року, **не допускається зміна прокурором обвинувачення з кримінального проступку на злочин будь-якої тяжкості під час судового розгляду**.

Це важлива актуальна тестова норма.

Отже:

проступок → змінити в суді на злочин не можна.

Процесуальне оформлення зміни обвинувачення

Якщо прокурор дійшов висновку про необхідність зміни обвинувачення, він:

- виконує вимоги **ст. 341 КПК** щодо погодження;
- складає **новий обвинувальний акт**;
- формулює у ньому змінене обвинувачення;
- викладає обґрунтування свого рішення.

Копії нового обвинувального акта надаються:

- обвинуваченому;
- його захиснику;
- потерпілому;
- його представнику;
- законним представникам;
- представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Новий обвинувальний акт долучається до матеріалів кримінального провадження.

Погодження зміни обвинувачення

За **ст. 341 КПК України**, якщо прокурор, який підтримує обвинувачення, дійшов висновку про необхідність його зміни, він, крім випадку, коли таким прокурором є **Генеральний прокурор**, повинен погодити відповідний процесуальний документ з **прокурором вищого рівня**.

За клопотанням прокурора суд:

- відкладає судове засідання;
- надає час для складення і погодження документа.

Якщо прокурор вищого рівня **не погоджує** змінене обвинувачення, він:

- усуває прокурора, який ініціював зміну, від участі в судовому розгляді;
- сам бере участь у провадженні;
- або доручає участь іншому прокуророві.

Після цього судовий розгляд продовжується **в загальному порядку**.

Гарантії права на захист при зміні обвинувачення

Після вручення обвинувального акта зі зміненим обвинуваченням суд:

- роз'яснює обвинуваченому, що він захищатиметься від **нового обвинувачення**;
- відкладає судовий розгляд **не менше ніж на 7 днів** для підготовки обвинуваченого та захисника.

За клопотанням сторони захисту цей строк може бути:

- **скорочений**;

- або **продовжений**.

Після спливу відповідного строку судовий розгляд продовжується.

Отже:

зміна обвинувачення → мінімум 7 днів для захисту, якщо сам захист не просить скоротити цей строк.

Якщо обвинувачення пом'якшено

Якщо в новому обвинувальному акті:

- застосовано закон про менш тяжке кримінальне правопорушення;
- або **зменшено обсяг обвинувачення**,

головуючий зобов'язаний роз'яснити потерпілому його право **підтримувати обвинувачення в раніше пред'явленому обсязі**.

Це важлива гарантія потерпілого: прокурорське звуження обвинувачення не позбавляє потерпілого автоматично можливості підтримувати попередній його обсяг.

Зміна обвинувачення і додаткове обвинувачення – різні процедури

Необхідно чітко розрізняти:

зміна обвинувачення
→ стосується того самого кримінального правопорушення, але змінюється його кваліфікація та/або обсяг у зв'язку з новими фактичними обставинами;

додаткове обвинувачення
→ виявлено відомості про **інше кримінальне правопорушення**, щодо якого особі раніше обвинувачення не висувалося.

Висунення додаткового обвинувачення

За **ст. 339 КПК України** прокурор може порушити питання про додаткове обвинувачення, якщо під час судового розгляду отримано відомості про можливе вчинення обвинуваченим **іншого кримінального правопорушення**, щодо якого обвинувачення не висувалося.

Але недостатньо лише виявити інше кримінальне правопорушення.

Необхідно, щоб воно:

- було **тісно пов'язане** з первісним обвинуваченням;
- і їх **окремий розгляд був неможливим**.

Отже:

інше правопорушення + тісний зв'язок + неможливість окремого розгляду → можливе додаткове обвинувачення.

Процедура висунення додаткового обвинувачення

Прокурор:

- виконує вимоги **ст. 341 КПК** щодо погодження з прокурором вищого рівня;
- звертається до суду з **вмотивованим клопотанням**;
- просить розглядати додаткове обвинувачення **в одному провадженні з первісним**.

Сам прокурор не може просто оголосити в суді новий епізод і автоматично включити його до предмета розгляду.

Потрібне:

клопотання прокурора → рішення суду.

Рішення суду щодо додаткового обвинувачення

Якщо суд задовольняє клопотання, він відкладає судовий розгляд на строк, необхідний для:

- підготовки захисту від додаткового обвинувачення;
- виконання прокурором вимог **ст. 276–278 та 290–293 КПК України**.

Загальний строк такого відкладення:

не більше 14 днів.

Однак за клопотанням сторони захисту цей строк може бути **продовжений**, якщо обсяг або складність нового обвинувачення потребують більше часу для підготовки.

На відміну від зміни обвинувачення:

- **зміна → не менше 7 днів**;
- **додаткове обвинувачення → до 14 днів**, із можливістю продовження за клопотанням захисту.

Що відбувається після висунення додаткового обвинувачення

Після закінчення строку, встановленого судом:

судове провадження розпочинається з підготовчого судового засідання.

Це одна з найважливіших тестових особливостей ст. 339 КПК.

При цьому докази, які суд уже дослідив до висунення додаткового обвинувачення, повторно досліджуються **лише якщо суд визнає це необхідним**.

Отже:

додаткове обвинувачення → повернення до стадії підготовчого судового засідання, але не автоматичне повторення всіх доказів.

Відмова прокурора від підтримання державного обвинувачення

За **ч. 1 ст. 340 КПК України**, якщо в результаті судового розгляду прокурор дійшов переконання, що пред'явлене особі обвинувачення **не підтверджується**, він повинен:

- виконати вимоги **ст. 341 КПК**;
- відмовитися від підтримання державного обвинувачення;
- викласти мотиви відмови у **постанові**;
- долучити постанову до матеріалів провадження.

Копія постанови надається:

- обвинуваченому;
- його захиснику;
- потерпілому;
- його представнику;
- законним представникам;
- представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Погодження відмови прокурора

Відмова також підпадає під **ст. 341 КПК**.

Якщо прокурор не є Генеральним прокурором, постанова про відмову повинна бути погоджена з **прокурором вищого рівня**.

Якщо прокурор вищого рівня не погоджує відмову:

- він усуває прокурора, який її ініціював;

- сам вступає у судове провадження;
- або доручає участь іншому прокуророві;
- судовий розгляд продовжується **у загальному порядку**.

Отже, прокурор, який підтримує обвинувачення, не може одноосібно остаточно припинити державне обвинувачення всупереч позиції прокурора вищого рівня.

Право потерпілого продовжити обвинувачення

Після належної відмови прокурора головуючий зобов'язаний роз'яснити потерпілому право **самостійно підтримувати обвинувачення в суді**.

Якщо потерпілий погоджується:

- суд надає йому необхідний час для підготовки;
- потерпілий набуває **всіх прав сторони обвинувачення**;
- відповідне кримінальне провадження набуває статусу **приватного**;
- подальший розгляд здійснюється за процедурою приватного обвинувачення.

Отже, відмова державного прокурора **не обов'язково припиняє судовий розгляд**.

Якщо потерпілий не підтримує обвинувачення

Якщо після відмови прокурора потерпілий не бажає підтримувати обвинувачення, виникає підстава для **закриття кримінального провадження за відповідним обвинуваченням** відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України.

Тобто:

прокурор відмовився + потерпілий не підтримує → провадження закривається.

Неявка потерпілого після переходу до приватного обвинувачення

За **ч. 6 ст. 340 КПК України**, якщо потерпілий, який після відмови прокурора погодився підтримувати обвинувачення:

- був належно викликаний;
- **повторно не прибув** до суду;
- без поважних причин;
- і не повідомив про причини неприбуття,

це прирівнюється до його **відмови від обвинувачення** і має наслідком закриття кримінального провадження за відповідним обвинуваченням.

Важливо:

однієї неявки недостатньо – КПК говорить саме про повторне неприбуття.

Співвідношення трьох процедур

Для ЄДКІ доцільно розрізняти їх за предметом:

Процесуальна ситуація	**Що змінилося**	**Основна норма**
Зміна обвинувачення	кваліфікація та/або обсяг щодо вже інкримінованого правопорушення	ст. 338
Додаткове обвинувачення	виявлено інше, раніше не інкриміноване правопорушення	ст. 339

Відмова від обвинувачення	прокурор вважає, що пред'явлене обвинувачення не підтвердилося	ст. 340

Усі три процедури пов'язані з **погодженням за ст. 341 КПК**, крім випадку, коли відповідний процесуальний акт здійснює Генеральний прокурор.

Зміна обвинувачення і право суду на перекваліфікацію

Необхідно також розмежовувати:

прокурор змінює обвинувачення за ст. 338
→ може змінювати кваліфікацію та/або обсяг за наявності нових фактичних обставин і з додержанням спеціальної процедури;

суд застосовує ч. 3 ст. 337
→ може самостійно змінити тільки **правову кваліфікацію**, причому лише якщо це **покращує становище обвинуваченого**.

Суд не повинен перебирати на себе функцію прокурора і самостійно формувати **нове більш тяжке обвинувачення**.

Типові пастки ЄДКІ

Слід пам'ятати:

- судовий розгляд → **тільки щодо обвинуваченого і в межах обвинувального акта**;
- суд може самостійно вийти за межі обвинувального акта лише щодо **правової кваліфікації**, якщо це **покращує становище** особи;
- прокурор може змінити обвинувачення лише у зв'язку з **новими фактичними обставинами**, встановленими під час судового розгляду;
- зміна може стосуватися **кваліфікації та/або обсягу обвинувачення**;
- з 2024 року **змінити обвинувачення з проступку на злочин у суді не можна**;
- при зміні обвинувачення складається **новий обвинувальний акт**;
- зміна обвинувачення → захисту надається **не менше 7 днів**;
- цей строк може бути скорочений або продовжений **за клопотанням захисту**;
- якщо прокурор пом'якшує або зменшує обвинувачення, потерпілому роз'яснюється право підтримувати його **у попередньому обсязі**;
- додаткове обвинувачення → це **інше кримінальне правопорушення**, а не просто інша кваліфікація;
- для додаткового обвинувачення потрібні **тісний зв'язок із первісним + неможливість окремого розгляду**;
- додаткове обвинувачення висувається через **вмотивоване клопотання прокурора до суду**;
- суд відкладає розгляд для додаткового обвинувачення **до 14 днів**, але цей строк може бути продовжений за клопотанням захисту;
- після додаткового обвинувачення провадження починається з **підготовчого судового засідання**;
- раніше досліджені докази не досліджуються повторно автоматично;
- відмова прокурора можлива, якщо він дійшов переконання, що обвинувачення **не підтверджується**;
- зміна, додаткове обвинувачення та відмова за загальним правилом повинні бути погоджені з **прокурором вищого рівня**;
- після відмови прокурора потерпілий може сам підтримувати обвинувачення і стає **стороною обвинувачення**;

- таке провадження набуває статусу **приватного**;
- повторна безпідставна неявка такого потерпілого → прирівнюється до відмови від обвинувачення → **закриття провадження**.

Короткий підсумок

Межі судового розгляду визначаються особою обвинуваченого та обвинуваченням, сформульованим в обвинувальному акті. Суд сам може змінити правову кваліфікацію поза цими межами лише тоді, коли це **покращує становище обвинуваченого**. Прокурор за наявності нових фактичних обставин може змінити кваліфікацію та/або обсяг обвинувачення, але після змін 2024 року не може в суді перетворити обвинувачення у кримінальному проступку на обвинувачення у злочині.

Додаткове обвинувачення стосується іншого, раніше не інкримінованого кримінального правопорушення, тісно пов'язаного з первісним, якщо їх окремий розгляд неможливий. Відмова прокурора від державного обвинувачення не припиняє провадження автоматично: потерпілий може продовжити його підтримувати, після чого провадження набуває статусу приватного.

Формула для запам'ятовування

Ст. 337:
особа + обвинувачення з обвинувального акта.

Суд сам:
лише перекваліфікація → тільки на краще.

Ст. 338 – зміна:
нові факти → кваліфікація/обсяг → новий обвинувальний акт → ≥ 7 днів захисту.

Проступок:
у суді → не можна змінити на злочин.

Ст. 339 – додаткове:
інше правопорушення + тісний зв'язок + окремо неможливо → клопотання → до 14 днів → знову підготовче засідання.

Ст. 340 – відмова:
обвинувачення не підтвердилося → постанова прокурора.

Ст. 341:
зміна / додаткове / відмова → погодження прокурора вищого рівня.

Після відмови прокурора:
потерпілий підтримує → приватне обвинувачення;
не підтримує / повторно безпідставно не з'являється → закриття.

Підготовча частина судового розгляду: відкриття засідання, перевірка явки, роз'яснення прав, вирішення клопотань

Загальна характеристика

Після призначення кримінального провадження до судового розгляду суд переходить безпосередньо до його проведення. Початкові процесуальні дії суду врегульовані насамперед **ст. 342–346 КПК України** та покликані перевірити наявність необхідних умов для подальшого розгляду справи.

На цьому етапі суд:

- відкриває судове засідання;
- перевіряє явку та встановлює осіб учасників;
- перевіряє повноваження захисників і представників;
- повідомляє про технічну фіксацію;
- оголошує склад суду та інших учасників;

- роз'яснює право на відвід;
- забезпечує ознайомлення учасників із їх правами та обов'язками;
- видаляє свідків із залу судового засідання;
- надалі вирішує процесуальні клопотання учасників у порядку, встановленому КПК.

Чинна структура цієї частини судового провадження визначена главою 28 КПК України.

Відкриття судового засідання

За **ч. 1 ст. 342 КПК України** у призначений для судового розгляду час **головуючий**:

- відкриває судове засідання;
- оголошує про розгляд відповідного кримінального провадження.

Саме з цієї процесуальної дії розпочинається конкретне судове засідання.

Необхідно розрізняти:

призначення судового розгляду
→ відбувається раніше за ухвалою суду;

відкриття судового засідання
→ здійснює головуючий у визначений день і час.

Перевірка явки учасників

Після відкриття засідання **секретар судового засідання** доповідає суду:

- хто з учасників кримінального провадження прибув;
- хто з інших викликаних або повідомлених судом осіб прибув;
- хто бере участь у режимі відеоконференції поза приміщенням суду з використанням власних технічних засобів;
- хто не прибув;
- чи були таким особам вручені судові виклики та повідомлення;
- які причини їх неприбуття відомі суду.

Це чинна редакція **ч. 2 ст. 342 КПК**, уточнена Законом № 3604-IX від 23 лютого 2024 року.

Встановлення осіб і перевірка повноважень

Секретар також:

- **встановлює особи** тих, хто прибув;
- перевіряє **повноваження захисників**;
- перевіряє **повноваження представників**.

Отже, перевірка явки – це не лише формальна констатація присутності особи, а й перевірка того, **хто саме бере участь у судовому провадженні та на якій процесуальній підставі**.

Наслідки неприбуття учасників

Встановивши відсутність певної особи, суд повинен визначити, чи може судовий розгляд продовжуватися без неї.

Наслідки залежать від **процесуального статусу** особи.

КПК окремо регулює наслідки неприбуття:

- обвинуваченого – **ст. 323**;
- прокурора або захисника – **ст. 324**;

- потерпілого – **ст. 325**;
- цивільного позивача, цивільного відповідача та їх представників – **ст. 326**;
- свідка, спеціаліста, перекладача або експерта – **ст. 327**.

Тому неправильна формула:

«не з'явився будь-який учасник → суд обов'язково відкладає розгляд».

Наслідок залежить від того:

- хто саме не прибув;
- чи його участь є обов'язковою;
- чи був він належно викликаний;
- чи є причини неприбуття поважними;
- чи допускає КПК розгляд без цієї особи.

Неприбуття обвинуваченого

За загальним правилом участь обвинуваченого у судовому розгляді є обов'язковою.

Якщо він не прибув без поважних причин, суд:

- відкладає судовий розгляд;
- призначає нову дату;
- вживає заходів для забезпечення його прибуття, передбачених КПК.

Виняток становлять випадки, коли закон прямо дозволяє здійснювати судове провадження **за відсутності обвинуваченого**, зокрема спеціальне судове провадження (*in absentia*).

Повідомлення про технічну фіксацію

За **ст. 343 КПК України** секретар судового засідання повідомляє:

- про здійснення **повного фіксування судового розгляду**;
- про умови фіксування судового засідання.

Це пов'язано із загальними вимогами ст. 27 та 107 КПК про обов'язкову технічну фіксацію судового провадження.

Технічна фіксація здійснюється **судом** і має офіційний процесуальний характер.

Оголошення складу суду

Після цього головуючий відповідно до **ст. 344 КПК України** оголошує:

- склад суду;
- якщо призначений – **запасного суддю**;
- за відповідної форми розгляду – склад присяжних;
- прокурора;
- потерпілого;
- цивільного позивача;
- обвинуваченого;
- захисника;
- цивільного відповідача;
- представників і законних представників;
- перекладача;
- експерта;

- спеціаліста;
- секретаря судового засідання.

Сенс цієї дії полягає в тому, щоб учасники точно знали **персональний склад осіб, які здійснюють правосуддя або беруть участь у провадженні**, і могли реалізувати право на відвід.

Роз'яснення права на відвід

Після оголошення складу суду та інших учасників головуючий:

- роз'яснює учасникам судового провадження **право заявляти відводи**;
- з'ясовує, чи заявляє хто-небудь відвід.

Відвід може стосуватися, залежно від установлених законом підстав:

- судді;
- присяжного;
- прокурора;
- захисника чи представника у випадках, передбачених законом;
- експерта;
- спеціаліста;
- перекладача;
- секретаря судового засідання.

Підстави для відводу визначаються **ст. 75–79 КПК України**, а порядок його вирішення – **ст. 81 КПК**.

Хто вирішує відвід

За **ст. 81 КПК України**:

- відвід судді, який здійснює провадження **одноособово**, розглядає інший суддя цього самого суду, визначений автоматизованою системою;
- відвід одного, кількох або всіх суддів при **колегіальному розгляді** вирішує цей самий склад суду;
- інші відводи під час судового провадження вирішує суд, який здійснює провадження.

Перед вирішенням відводу вислуховуються:

- особа, якій заявлено відвід, якщо вона бажає надати пояснення;
- думки учасників кримінального провадження.

Рішення приймається у формі **вмотивованої ухвали**.

Зловживання правом на відвід

Якщо повторно заявлений відвід має ознаки зловживання цим правом з метою **затягування кримінального провадження**, суд може залишити таку заяву **без розгляду**.

Тому право на відвід не означає необмеженої можливості повторно заявляти тотожні безпідставні відводи.

Повідомлення про права та обов'язки

Наступний етап регулюється **ст. 345 КПК України**.

Судовий розпорядник роздає особам, які беруть участь у судовому розгляді, **пам'ятку про їхні права та обов'язки**, передбачені КПК.

Після ознайомлення учасників із пам'яткою **головуючий**:

- з'ясовує, чи зрозумілі їм права та обов'язки;
- за необхідності **роз'яснює** їх.

Отже, необхідно розрізняти суб'єктів:

судовий розпорядник → роздає пам'ятку;

головуючий → перевіряє розуміння та за потреби роз'яснює права.

Участь через відеоконференцію власними технічними засобами

Чинна **ч. 3 ст. 345 КПК**, запроваджена у 2024 році, встановлює спеціальне правило.

Якщо особа бере участь у засіданні:

- у режимі відеоконференції;
- поза межами приміщення суду;
- з використанням **власних технічних засобів**,

пам'ятка про її права та обов'язки надсилається такій особі **завчасно разом із викликом у судове засідання**.

Під час засідання головуючий все одно повинен з'ясувати:

- чи зрозумілі права та обов'язки;
- за необхідності – роз'яснити їх.

Заборона присутності свідків у залі судового засідання

За **ст. 346 КПК України** перед початком судового розгляду головуючий дає розпорядження:

видалити свідків із залу судового засідання.

Мета такого правила – не допустити, щоб недопитаний свідок:

- почув показання інших свідків;
- скоригував власні показання;
- зазнав впливу вже дослідженої в суді інформації.

Недопущення спілкування між свідками

Судовий розпорядник повинен вжити заходів, щоб:

- **допитані** свідки;
- **недопитані** свідки

не спілкувалися між собою.

Таким чином, недостатньо лише фізично видалити недопитаних свідків із залу – необхідно також запобігти їхньому інформаційному контакту з особами, які вже дали показання.

Потерпілий не прирівнюється до свідка

Навіть якщо потерпілий надалі даватиме показання, він залишається **учасником судового провадження** і не підлягає автоматичному видаленню із залу за правилами ст. 346 КПК.

Це важлива відмінність:

свідок → до допиту перебуває поза залом;

потерпілий → має право брати участь у судовому провадженні.

Перехід від підготовчої частини до розгляду обвинувачення

Після виконання зазначених дій суд переходить до наступних етапів судового розгляду.

За **ст. 347 КПК України** після закінчення підготовчих дій:

- головуючий оголошує про початок судового розгляду;
- судовий розгляд починається з оголошення прокурором **короткого викладу обвинувального акта**, якщо учасники не заявили клопотання про його оголошення в повному обсязі.

Якщо в провадженні пред'явлено цивільний позов, відповідні процесуальні документи оголошуються у порядку, передбаченому ст. 347 КПК.

Саме після цього суд переходить до з'ясування позиції обвинуваченого та визначення порядку дослідження доказів.

Роз'яснення суті обвинувачення

За **ст. 348 КПК України** після оголошення обвинувального акта головуючий:

- встановлює особу обвинуваченого;
- роз'яснює йому **суть обвинувачення**;
- запитує, чи зрозуміле воно;
- чи визнає він себе винуватим;
- чи бажає давати показання.

Якщо обвинувачених декілька, ці дії здійснюються щодо **кожного з них**.

Таким чином, загальне роз'яснення прав за ст. 345 і спеціальне роз'яснення **суті обвинувачення** за ст. 348 – різні процесуальні дії.

Клопотання учасників судового провадження

Право сторін заявляти клопотання зберігається **протягом судового провадження**, а загальне правило їх розгляду встановлює **ст. 350 КПК України**.

Суд розглядає клопотання після того, як:

заслухає думку щодо нього інших учасників судового провадження.

За результатами розгляду суд постановляє **ухвалу**.

Отже, суд не повинен вирішувати клопотання однієї сторони, не надавши іншим учасникам можливості висловити щодо нього свою позицію.

Повторне заявлення клопотання

Відповідно до ст. 350 КПК:

відмова у задоволенні клопотання не перешкоджає його повторному заявленню з інших підстав.

Ключове уточнення – **з інших підстав**.

Тому:

відмовлено → повторити те саме без нових підстав не означає автоматичного обов'язку суду знову вирішувати тотожне питання;

але

з'явилися інші підстави → клопотання може бути заявлене повторно.

Які клопотання можуть заявлятися

Учасники можуть, залежно від конкретного провадження, порушувати питання, зокрема, про:

- виклик або допит певної особи;
- дослідження конкретного доказу;
- витребування документа або речі;
- визнання доказу недопустимим;
- проведення процесуальної дії;
- призначення експертизи у передбачених законом випадках;
- зміну або скасування запобіжного заходу;
- забезпечення безпеки;
- відкладення судового розгляду;
- проведення засідання в режимі відеоконференції;
- інші питання, що належать до компетенції суду.

Конкретний порядок вирішення окремих категорій клопотань може додатково регулюватися спеціальними нормами КПК.

Відвід і клопотання – не тотожні процесуальні інститути

Для тестів важливо не змішувати:

відвід
→ спеціальне питання про неможливість певної особи брати участь у провадженні через установлені КПК обставини; регулюється ст. 75–81;

клопотання
→ процесуальне звернення учасника до суду з проханням вчинити певну дію або прийняти рішення; загальна процедура – ст. 350.

Тому відвід не слід механічно розглядати за загальним правилом ст. 350 – для нього існує **спеціальна процедура ст. 81 КПК**.

Послідовність початку судового розгляду

Для ЄДКІ зручно запам'ятати процесуальну послідовність:

ст. 342
→ головуючий відкриває засідання
→ секретар перевіряє явку, особи, повноваження і повідомлення;

ст. 343
→ секретар повідомляє про технічну фіксацію;

ст. 344
→ оголошення складу суду та інших учасників
→ роз'яснення права на відвід;

ст. 345
→ пам'ятка про права та обов'язки
→ перевірка їх розуміння;

ст. 346
→ свідки видаляються із залу;

ст. 347
→ оголошення про початок судового розгляду
→ обвинувальний акт;

ст. 348
→ роз'яснення суті обвинувачення;

ст. 349
→ визначення обсягу та порядку дослідження доказів;

ст. 350
→ клопотання учасників вирішуються після заслуховування думки інших учасників.

Типові пастки ЄДКІ

Слід пам'ятати:

- судове засідання відкриває **головуючий**;
- явку доповідає та осіб встановлює **секретар судового засідання**;
- секретар також перевіряє **повноваження захисників і представників**;
- з 2024 року ст. 342 прямо враховує участь у відеоконференції **поза приміщенням суду з власними технічними засобами**;
- неприбуття різних учасників має **різні процесуальні наслідки**;
- про повну технічну фіксацію повідомляє **секретар**;
- склад суду та інших учасників оголошує **головуючий**;
- право на відвід роз'яснюється **після оголошення складу суду**;
- відвід судді при одноособовому розгляді вирішує **інший суддя цього суду**;
- при колегіальному розгляді відвід судді або суддів вирішує **цей самий склад суду**;
- зловживальний повторний відвід може бути залишений **без розгляду**;
- пам'ятку про права роздає **судовий розпорядник**;
- головуючий не просто «зачитує права», а з'ясовує, **чи зрозумілі вони**, і за потреби їх роз'яснює;
- при дистанційній участі з власних технічних засобів пам'ятка надсилається **завчасно разом із викликом**;
- свідки перед початком розгляду **видаляються із залу**;
- судовий розпорядник має не допустити спілкування **допитаних і недопитаних свідків**;
- потерпілий не видаляється із залу лише тому, що надалі даватиме показання;
- загальне роз'яснення прав за ст. 345 ≠ роз'яснення **суті обвинувачення** за ст. 348;
- клопотання вирішується лише після того, як суд **вислухає думку інших учасників**;
- результат розгляду клопотання оформлюється **ухвалою**;
- відмова не перешкоджає повторному клопотанню **з інших підстав**.

Короткий підсумок

Початкова частина судового розгляду забезпечує перевірку процесуальних умов, необхідних для розгляду обвинувачення по суті. Головуючий відкриває засідання, секретар перевіряє явку, встановлює осіб і повноваження представників, повідомляє про технічну фіксацію, після чого оголошується склад суду, роз'яснюється право на відвід та забезпечується ознайомлення учасників з їхніми правами й обов'язками. Свідки до їх допиту видаляються із залу судового засідання.

Клопотання учасників розглядаються судом після заслуховування позицій інших учасників і вирішуються ухвалою. Відмова у клопотанні не позбавляє права заявити його повторно, якщо виникли **інші підстави**.

<u>Формула для запам'ятовування</u>

342:
головуючий відкрив → секретар перевірив явку, особи, повноваження.

343:
секретар → повідомив про фіксацію.

344:
склад суду → право на відвід.

345:
розпорядник → пам'ятка; головуючий → чи зрозумілі права.

346:
свідки → із залу; не спілкуються між собою.

Далі:
347 → обвинувальний акт;
348 → суть обвинувачення;
349 → порядок доказів.

350:
клопотання → думка інших → ухвала → повторно можна з інших підстав.

Судовий розгляд доказів: визначення обсягу та порядку дослідження, ч. 3 ст. 349 КПК, безпосередність та усність дослідження

Загальне значення дослідження доказів у суді

Дослідження доказів є центральною частиною судового розгляду, під час якої сторони реалізують засаду змагальності, а суд безпосередньо сприймає та перевіряє докази, на підставі яких надалі вирішує питання про доведеність обвинувачення.

Загальні правила визначаються насамперед:

- **ст. 22 КПК** – змагальність сторін;
- **ст. 23 КПК** – безпосередність дослідження показань, речей і документів;
- **ст. 94 КПК** – оцінка доказів;
- **ст. 349 КПК** – визначення обсягу доказів та порядку їх дослідження;
- **ст. 351–361 КПК** – конкретні способи дослідження окремих видів доказів.

Суд оцінює кожний доказ з погляду **належності, допустимості та достовірності**, а сукупність доказів – з погляду **достатності та взаємозв'язку**. Жоден доказ не має наперед установленої сили.

Вступні промови сторін

Після виконання дій, передбачених **ст. 348 КПК України**, головуючий відповідно до **ч. 1 ст. 349 КПК** надає стороні обвинувачення та стороні захисту право проголосити **вступні промови**.

У вступній промові сторона зазначає:

- якими доказами вона підтверджуватиме наведені нею обставини;
- пропонований **порядок дослідження доказів**;
- може викласти свою процесуальну позицію.

Першою вступну промову проголошує **сторона обвинувачення**, після неї – **сторона захисту**.

Кожна зі сторін має право **відмовитися від вступної промови**.

Після вступної промови сторони захисту інші учасники судового провадження можуть висловити свою думку щодо:

- доказів, які необхідно дослідити;
- порядку їх дослідження.

Черговість дослідження доказів

Частина 1 ст. 349 КПК встановлює базове правило:

спочатку досліджуються докази сторони обвинувачення, потім – докази сторони захисту.

Це відображає логіку змагального процесу: саме сторона обвинувачення несе тягар доведення винуватості, тому першою повинна представити докази, якими обґрунтовує обвинувачення.

Разом із тим КПК не встановлює єдиної жорсткої внутрішньої послідовності, наприклад:

- спочатку всі свідки;
- потім документи;
- потім речові докази.

Конкретний порядок визначає суд з урахуванням:

- позицій сторін;
- характеру обвинувачення;
- кількості епізодів;
- кількості обвинувачених;
- взаємозв'язку доказів;
- інших обставин конкретного провадження.

Хто визначає обсяг і порядок дослідження доказів

За **ч. 2 ст. 349 КПК України**:

обсяг доказів, які будуть досліджуватися, та порядок їх дослідження визначаються ухвалою суду.

Отже, сторони:

- пропонують докази;
- висловлюють позицію щодо порядку;

але остаточне процесуальне рішення приймає **суд**.

Чи можна змінити вже визначений порядок

Так.

Частина 2 ст. 349 прямо передбачає, що визначені судом:

- обсяг доказів;
- порядок їх дослідження

у разі необхідності можуть бути змінені.

Наприклад, необхідність зміни може виникнути внаслідок:

- неприбуття свідка;
- появи нової необхідності дослідити певний документ;
- зміни процесуальної позиції сторони;
- необхідності перевірити суперечності між доказами.

Тому ухвала про порядок дослідження доказів **не є незмінною на весь судовий розгляд**.

Спеціальне судове провадження

Важливий виняток установлений **абз. 2 ч. 2 ст. 349 КПК України**:

під час здійснення **спеціального судового провадження** (*in absentia*) досліджуються **всі надані докази**.

Отже, можливість скоротити дослідження доказів щодо неоспорюваних обставин не повинна механічно переноситися на спеціальне судове провадження.

Формула:

звичайне провадження → можливе застосування ч. 3 ст. 349;

спеціальне судове провадження → досліджуються всі надані докази.

Частина 3 ст. 349 КПК: недослідження доказів щодо неоспорюваних обставин

За **ч. 3 ст. 349 КПК України** суд має право визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які **ніким не оспорюються**, якщо проти цього **не заперечують учасники судового провадження**.

Тому ця процедура не означає «відмову від доказування» взагалі.

Йдеться лише про те, що суд може **не досліджувати докази на підтвердження конкретних фактичних обставин**, щодо яких між учасниками немає спору.

Умови застосування ч. 3 ст. 349 КПК

Для застосування спрощеного порядку необхідно одночасно встановити:

- відповідні фактичні обставини **ніким не оспорюються**;
- учасники судового провадження **не заперечують** проти недослідження доказів щодо них;
- учасники **правильно розуміють зміст** цих обставин;
- немає сумнівів у **добровільності** їхньої позиції;
- суд роз'яснив наслідок: такі обставини надалі **не можна оскаржувати в апеляційному порядку**.

Саме суд зобов'язаний перевірити реальність і добровільність такої позиції.

Формальної фрази «не заперечую» недостатньо

Суд не повинен обмежуватися формальним запитанням:

«Чи згодні ви на ч. 3 ст. 349 КПК?»

Необхідно встановити, що особа:

- усвідомлює, **які саме обставини** визнаються неоспорюваними;
- розуміє процесуальні наслідки;
- висловлює позицію добровільно.

Актуальна практика Верховного Суду особливо наголошує на необхідності реальної, а не формальної перевірки цих умов.

Ч. 3 ст. 349 не вимагає повного визнання вини

Надзвичайно важлива позиція Об'єднаної палати ККС ВС:

часткове заперечення обвинуваченим винуватості не виключає застосування ч. 3 ст. 349 КПК щодо тих обставин, які він не оспорює.

Наприклад, особа може:

- визнавати факт перебування у певному місці;
- визнавати вчинення певних дій;
- але заперечувати умисел;
- заперечувати окремий епізод;
- заперечувати кваліфікуючу ознаку;
- не визнавати цивільний позов.

У такому разі:

неоспорювані обставини → можуть не досліджуватися за ч. 3 ст. 349;

оспорювані обставини → докази щодо них досліджуються у загальному порядку.

Об'єднана палата ККС ВС у 2024 році прямо підтвердила можливість такого **диференційованого підходу**, у тому числі щодо окремого правопорушення чи окремого епізоду.

Ч. 3 ст. 349 ≠ угода про визнання винуватості

Необхідно чітко розрізняти:

ч. 3 ст. 349 КПК
→ особи не оспорюють певні фактичні обставини, тому докази щодо них можуть не досліджуватися;

угода про визнання винуватості
→ спеціальна форма кримінального провадження за главою 35 КПК, що ґрунтується на письмовій угоді сторін та її затвердженні судом.

Застосування ч. 3 ст. 349:

- не означає автоматичного визнання особою всього обвинувачення;
- не означає автоматичного ухвалення обвинувального вироку;
- не звільняє суд від обов'язку ухвалити **законне, обґрунтоване і вмотивоване рішення**.

Верховний Суд наголошує: спрощений порядок не звільняє суд від обов'язку встановити обставини, які підлягають доказуванню відповідно до **ст. 91 КПК України**.

Наслідки застосування ч. 3 ст. 349 КПК для апеляції

Якщо особа добровільно погодилася на недослідження доказів щодо певних неоспорюваних обставин після належного роз'яснення суду, вона надалі **не може заперечувати ці фактичні обставини в апеляційній скарзі**.

Таке обмеження прямо випливає з:

- **ч. 3 ст. 349 КПК**;
- **ч. 2 ст. 394 КПК України**.

Наприклад, якщо обвинувачений не заперечував, що:

- перебував у конкретному місці;
- взяв певну річ;
- завдав конкретних ударів,

і щодо цих обставин належно застосовано ч. 3 ст. 349, він не може в апеляції заявити, що **цих фактів узагалі не було**.

Що все-таки можна оскаржувати

Обмеження стосується саме **фактичних обставин**, які не оспорювалися.

Воно **не позбавляє** права оскаржувати, зокрема:

- **правову кваліфікацію** встановлених фактів;
- неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність;
- призначене покарання;
- істотні порушення вимог кримінального процесуального закону;
- інші питання, які не є запереченням погоджених фактичних обставин.

Велика Палата Верховного Суду прямо розмежувала:

визнаний факт ≠ автоматична згода з його юридичною кваліфікацією.

Наприклад:

особа визнає, що заволоділа майном
→ але може оспорювати, чи становлять установлені обставини **крадіжку з проникненням**.

Обов'язковість допиту обвинуваченого

За **ч. 4 ст. 349 КПК України** допит обвинуваченого здійснюється **обов'язково**, крім:

- випадку, коли обвинувачений **відмовився від давання показань**;
- випадків, передбачених **ч. 3 ст. 323 КПК**;
- випадків, передбачених **ст. 381 КПК України**.

Отже, застосування ч. 3 ст. 349 саме по собі **не скасовує необхідності допиту обвинуваченого**.

Формула:

ч. 3 ст. 349 застосували → обвинуваченого все одно допитують, якщо немає спеціального винятку.

Безпосередність дослідження доказів

Безпосередність є однією із загальних засад кримінального провадження.

За **ч. 1 ст. 23 КПК України**:

- суд досліджує докази **безпосередньо**;
- показання учасників кримінального провадження суд отримує **усно**.

Це означає, що суд, який ухвалює рішення, повинен сам:

- заслухати показання;
- оглянути речові докази;
- дослідити документи;
- відтворити аудіо- та відеозаписи;
- дослідити висновки експертів та інші докази у передбаченому КПК порядку.

Наслідок принципу безпосередності

За **ч. 2 ст. 23 КПК** відомості, що містяться у:

- показаннях;
- речах;
- документах,

які не були предметом безпосереднього дослідження суду, **не можуть бути визнані доказами**, крім випадків, прямо передбачених КПК.

Отже:

матеріал є у томі кримінального провадження ≠ суд автоматично може покласти його в основу вироку.

Він повинен бути введений у судовий розгляд і досліджений у передбаченому законом порядку, якщо КПК не встановлює винятку.

Безпосередність показань

Спеціальне правило закріплене у **ч. 4 ст. 95 КПК України**.

Суд може обґрунтовувати свої висновки лише показаннями:

- які він **безпосередньо сприймав під час судового засідання**;
- або які отримані в порядку **ст. 225 КПК України**.

Суд не вправі обґрунтовувати рішення показаннями, які особа надала лише:

- слідчому;
- прокурору,

крім спеціального порядку отримання показань, передбаченого **ст. 615 КПК України**.

Тому:

протокол допиту свідка у слідчого ≠ автоматичний доказ його показань у суді.

Обов'язок забезпечити свідків обвинувачення

Частина 3 **ст. 23 КПК України** покладає саме на **сторону обвинувачення** обов'язок забезпечити присутність у суді свідків обвинувачення для реалізації права сторони захисту на їх допит перед незалежним і неупередженим судом.

Це пов'язано з:

- принципом безпосередності;
- змагальністю;
- правом обвинуваченого допитувати свідків обвинувачення.

Усність дослідження

Усність означає передусім, що показання:

- обвинуваченого;
- потерпілого;
- свідка;
- експерта

суд за загальним правилом отримує **безпосередньо в усній формі**.

Саме усна форма дозволяє сторонам:

- ставити запитання;
- проводити прямий і перехресний допит;
- уточнювати відповіді;
- виявляти суперечності;
- перевіряти достовірність показань.

Безпосередність і усність тому тісно взаємопов'язані.

Безпосередність не означає лише фізичну присутність у залі

Допит у режимі відеоконференції, якщо він здійснюється відповідно до КПК і сторони мають можливість:

- сприймати показання в режимі реального часу;
- ставити запитання;
- отримувати відповіді,

не суперечить сам по собі принципу безпосередності.

Ключовим є те, що суд **безпосередньо сприймає доказ і забезпечує сторонам можливість його перевірки**.

Винятки з безпосередності

Безпосередність не є абсолютною.

КПК передбачає спеціальні винятки, зокрема:

- показання, отримані слідчим суддею під час досудового розслідування у порядку **ст. 225 КПК**;
- окремі показання, отримані за спеціальними правилами **ст. 615 КПК** в умовах воєнного стану;
- показання з чужих слів – лише за умов, установлених **ст. 97 КПК**;
- недослідження доказів щодо неоспорюваних обставин за **ч. 3 ст. 349 КПК**;
- інші прямо передбачені КПК випадки.

Оскільки це винятки із загальної засади, вони застосовуються лише за наявності **чіткої законної підстави**.

Дослідження ≠ оцінка доказів

Необхідно розрізняти два процесуальні поняття.

Дослідження доказів
→ безпосереднє сприйняття та перевірка доказової інформації під час судового розгляду.

Оцінка доказів
→ визначення судом їх:

- належності;
- допустимості;
- достовірності;
- а сукупності доказів – достатності та взаємозв'язку.

За **ст. 94 КПК** така оцінка здійснюється судом за **внутрішнім переконанням**, яке має ґрунтуватися на всебічному, повному й неупередженому дослідженні обставин та законі.

Тому:

сторони подають і доводять переконливість доказів; суд досліджує та остаточно оцінює їх.

Визнання обставини не означає наперед установленої сили доказів

Навіть при застосуванні ч. 3 ст. 349 КПК не скасовується фундаментальне правило **ч. 2 ст. 94 КПК**:

жоден доказ не має наперед установленої сили.

Суд не перетворюється на орган, який лише формально затверджує позицію сторін.

Як наголосила Об'єднана палата ККС ВС, процедура ч. 3 ст. 349 не звільняє суд від обов'язку встановити обставини предмета доказування за **ст. 91 КПК**.

Практичний алгоритм застосування ст. 349 КПК

1. Виконано ст. 348 КПК.

↓

2. Вступні промови:
обвинувачення → захист.

↓

3. Інші учасники висловлюють думку щодо доказів та порядку.

↓

4. Суд визначає ухвалою:
обсяг доказів + порядок дослідження.

↓

5. Загальне правило:
спочатку докази обвинувачення → потім захисту.

↓

6. Якщо є неоспорювані обставини:
можливе застосування ч. 3 ст. 349.

↓

7. Суд обов'язково перевіряє:
розуміння + добровільність + відсутність заперечень.

↓

8. Роз'яснює:
ці фактичні обставини не можна буде оспорювати в апеляції.

↓

9. Оспорювані обставини:
докази досліджуються у звичайному порядку.

Типові пастки ЄДКІ

Слід пам'ятати:

- після ст. 348 сторони мають право на **вступні промови**;
- першою виступає **сторона обвинувачення**, потім – сторона захисту;
- від вступної промови сторона може **відмовитися**;
- докази обвинувачення досліджуються **першими**, захисту – другими;
- обсяг і порядок дослідження визначає **суд ухвалою**;
- визначений порядок у разі необхідності **можна змінити**;
- при спеціальному судовому провадженні досліджуються **всі надані докази**;
- ч. 3 ст. 349 застосовується лише щодо обставин, які **ніким не оспорюються**;
- необхідна відсутність заперечень **учасників судового провадження**;
- суд повинен перевірити **правильне розуміння обставин і добровільність позиції**;
- суд обов'язково роз'яснює наслідки для **апеляційного оскарження**;
- ч. 3 ст. 349 можна застосувати лише до частини обставин, а решту досліджувати в загальному порядку;
- **повне визнання вини не є обов'язковою умовою** застосування ч. 3 ст. 349;
- ч. 3 ст. 349 ≠ угода про визнання винуватості;
- після застосування ч. 3 ст. 349 не можна в апеляції заперечувати саме **неоспорювані фактичні обставини**;
- водночас можна оспорювати **правову кваліфікацію** цих фактів;
- допит обвинуваченого за загальним правилом **обов'язковий навіть при ч. 3 ст. 349**;
- винятки: відмова обвинуваченого від показань, ч. 3 ст. 323 та ст. 381 КПК;
- суд може ґрунтуватися на показаннях, які безпосередньо сприйняв, або отриманих за **ст. 225**, а в спеціальних умовах – відповідно до **ст. 615 КПК**;
- показання, дані лише слідчому чи прокурору, за загальним правилом **не можуть бути основою судового рішення**;
- саме сторона обвинувачення забезпечує явку **свідків обвинувачення**;
- безпосередність не виключає належно організованої **відеоконференції**;
- дослідження доказу і його оцінка – **різні процесуальні операції**;
- жоден доказ не має **наперед установленої сили**.

Короткий підсумок

Обсяг доказів та порядок їх дослідження визначаються **ухвалою суду** з урахуванням позицій учасників і можуть надалі змінюватися. Сторона обвинувачення представляє свої докази першою, сторона захисту – другою. Під час спеціального судового провадження досліджуються всі надані докази.

За **ч. 3 ст. 349 КПК** суд може не досліджувати докази щодо фактичних обставин, які ніким не оспорюються, лише якщо учасники не заперечують, правильно розуміють їх зміст і висловлюють позицію добровільно. При цьому суд зобов'язаний роз'яснити, що такі обставини надалі не можуть оспорюватися в апеляційному порядку. Це не позбавляє права оскаржувати їх **правову кваліфікацію**.

Засада безпосередності вимагає, щоб суд особисто досліджував докази, а показання отримував усно. Відомості, які не були предметом безпосереднього дослідження, за загальним правилом не можуть використовуватися як докази, крім прямо передбачених КПК випадків.

Формула для запам'ятовування

Ст. 349:
вступні промови → обсяг + порядок → ухвала суду.

Черговість:
обвинувачення → захист.

Ч. 3 ст. 349:
не оспорюється + усі не заперечують + добровільність + роз'яснення наслідків → доказ можна не досліджувати.

Апеляція:
погоджені факти → не оспорюємо;
кваліфікацію → оспорювати можна.

Частковий спір:
неоспорюване → ч. 3 ст. 349;
оспорюване → повне дослідження.

Безпосередність:
суд сам дослідив → може використати.

Показання:
усно в суді / ст. 225 / спеціально ст. 615.

Оцінка:
належність + допустимість + достовірність → достатність + взаємозв'язок.

Головна пастка:
ч. 3 ст. 349 – це спрощення дослідження доказів, а не спрощення обов'язку суду встановити обставини справи.

Допит у суді: прямий, перехресний, повторний допит; навідні запитання; допит потерпілого, свідка, експерта; одночасний допит

Загальне значення допиту у суді

Допит у судовому засіданні є основним способом безпосереднього отримання судом **показань обвинуваченого, потерпілого, свідка та експерта**.

Відповідно до **ст. 95 КПК України**, показання – це відомості, що надаються в усній або письмовій формі під час допиту щодо відомих особі обставин, які мають значення для кримінального провадження.

Водночас саме для судового розгляду діє фундаментальне правило **ч. 4 ст. 95 КПК**: суд за загальним правилом обґрунтовує свої висновки показаннями, які він **безпосередньо сприймав у судовому засіданні**, або отриманими у спеціальному порядку, передбаченому КПК.

Спеціальний порядок судового допиту встановлено:

- **ст. 351** – обвинувачений;
- **ст. 352** – свідок;
- **ст. 353** – потерпілий;
- **ст. 354** – малолітній або неповнолітній свідок чи потерпілий;
- **ст. 356** – експерт.

Допит обвинуваченого

За **ст. 351 КПК України** допит обвинуваченого починається з пропозиції головуючого:

надати показання щодо кримінального провадження.

Після цього його допитують у такій послідовності:

- першим – **прокурор**;
- потім – **захисник**;
- далі запитання можуть ставити:
    - потерпілий;
    - інші обвинувачені;
    - цивільний позивач;
    - цивільний відповідач;
    - представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;
    - головуючий;
    - інші судді.

Головуючий протягом усього допиту має право ставити обвинуваченому запитання для **уточнення та доповнення його відповідей**.

Право обвинуваченого не давати показання

На відміну від свідка, обвинувачений:

- **не зобов'язаний** давати показання;
- має право відмовитися відповідати на запитання;
- не несе відповідальності за таку відмову.

Це випливає із засади **свободи від самовикриття** та права не свідчити проти себе, закріпленої у ст. 18 КПК.

Тому:

свідок → за загальним правилом зобов'язаний давати правдиві показання;

обвинувачений → має право мовчати.

Конкретизація відповіді

Якщо обвинувачений висловлюється нечітко і неможливо зрозуміти, чи:

- визнає певну обставину;
- чи заперечує її,

суд може вимагати конкретної відповіді:

«так» або «ні».

Допит одного з кількох обвинувачених дистанційно

Якщо у провадженні декілька обвинувачених і цього потребують:

- інтереси кримінального провадження;
- або безпека обвинуваченого,

суд може вмотивованою ухвалою проводити допит одного з них із використанням **відеоконференції з іншого приміщення** за правилами ст. 336 КПК.

Нотатки обвинуваченого

Під час давання показань обвинувачений має право користуватися **нотатками**.

Допит свідка

Найдетальніше модель прямого та перехресного допиту врегульована саме **ст. 352 КПК України**.

Перед допитом головуючий:

- встановлює особу свідка;
- з'ясовує його стосунки з:
  - обвинуваченим;
  - потерпілим;
- перевіряє, чи отримав свідок пам'ятку про права й обов'язки;
- за потреби їх роз'яснює;
- з'ясовує, чи не має свідок законної підстави відмовитися від показань;
- попереджає про кримінальну відповідальність:
  - за відмову від давання показань;
  - за завідомо неправдиві показання.

Присяга свідка

Якщо перешкод для допиту немає, головуючий приводить свідка до **присяги говорити суду правду і лише правду**.

Свідок, який не може проголосити присягу усно, у передбаченому законом випадку оформлює її письмово.

Контроль суду за допитом

За ст. 352 КПК суд зобов'язаний контролювати хід допиту, щоб:

- уникнути невиправданого витрачання часу;
- захистити свідка від образ;
- забезпечити додержання правил допиту.

Тому змагальність не означає, що сторони можуть ставити будь-які запитання без контролю суду.

Прямий допит

За **ч. 6 ст. 352 КПК**:

- свідка обвинувачення першим допитує **прокурор**;
- свідка захисту – **захисник**;
- якщо обвинувачений здійснює захист самостійно – свідка захисту першим допитує **обвинувачений**.

Це і є **прямий допит**.

Практична логіка:

свідок сторони → спочатку допитує та сторона, яка його представила.

Навідні запитання при прямому допиті

Під час прямого допиту **навідні запитання заборонені**.

КПК прямо визначає навідне запитання як таке, у формулюванні якого міститься:

- відповідь;
- частина відповіді;
- або підказка до неї.

Наприклад:

ненавідне:
«Що ви побачили після того, як зайшли до приміщення?»

навідне:
«Ви побачили, що обвинувачений тримав у руці ніж, правильно?»

Другий варіант під час **прямого допиту** не допускається.

Перехресний допит

Після завершення прямого допиту протилежній стороні обов'язково надається можливість провести **перехресний допит**.

Отже:

свідок обвинувачення:
прокурор → прямий допит;
захист → перехресний.

свідок захисту:
захист → прямий;
прокурор → перехресний.

Навідні запитання при перехресному допиті

На відміну від прямого допиту:

під час перехресного допиту навідні запитання дозволені.

Це одна з найбільш характерних тестових відмінностей.

Формула:

прямий → навідні НІ;

перехресний → навідні ТАК.

Зняття запитань

Під час допиту свідка сторонами головуючий **за протестом сторони** має право зняти запитання, яке:

не стосується суті кримінального провадження.

Отже, право на перехресний допит не є необмеженим.

Водночас Верховний Суд наголошує на необхідності реально забезпечувати стороні можливість ставити запитання свідкові; право на перехресний допит є важливим елементом перевірки достовірності показань.

Перевірка достовірності показань свідка

За **ст. 96 КПК України** сторони можуть ставити свідку запитання про:

- його можливість сприймати відповідні факти;
- обставини, які мають значення для оцінки достовірності показань.

Для спростування достовірності сторона може подавати відомості, зокрема, про репутацію свідка щодо правдивості.

Свідок також може бути допитаний щодо його **попередніх показань, які не узгоджуються з показаннями в суді**.

Водночас саме існування протоколу попереднього допиту не означає, що суд може просто замінити ним безпосередній допит у суді.

Спеціальні умови допиту свідка для його безпеки

У виняткових випадках для забезпечення безпеки свідка суд може постановити вмотивовану ухвалу про його допит:

- з іншого приміщення;
- у тому числі поза будівлею суду;
- або іншим способом, який **унеможливлює ідентифікацію свідка**,

за умови, що сторонам забезпечено можливість:

- ставити запитання;
- чути відповіді.

Таким чином, захист особи не повинен усувати саму можливість **змагальної перевірки її показань**.

Повторний допит свідка

Свідка можна допитати **повторно**:

- у тому самому;
- або в наступному судовому засіданні.

Ініціатором може бути:

- сам свідок;
- сторона кримінального провадження;
- суд.

Повторний допит доцільний, зокрема, якщо під час розгляду з'ясувалося, що свідок може дати показання про обставини, **щодо яких його раніше не допитували**.

Верховний Суд у 2026 році окремо підкреслив: повторний допит не є механізмом необмеженого дублювання вже отриманих чітких показань; його процесуальна необхідність повинна бути обґрунтованою.

Запитання свідку під час дослідження інших доказів

Навіть після завершення його основного допиту під час подальшого дослідження інших доказів свідку можуть ставити запитання:

- учасники судового провадження;
- експерт;
- суд.

Допит потерпілого

За **ст. 353 КПК України** перед допитом потерпілого головуючий:

- встановлює відомості про його особу;

- з’ясовує його стосунки з обвинуваченим;
- перевіряє, чи отримав він пам’ятку про права та обов’язки;
- за потреби роз’яснює їх;
- попереджає потерпілого про кримінальну відповідальність за **завідомо неправдиві показання**.

Важлива відмінність:

свідок попереджається і за неправдиві показання, і за неправомірну відмову від давання показань;

потерпілий – за **завідомо неправдиві показання**.

Правила допиту потерпілого

Допит потерпілого проводиться за правилами, передбаченими **ч. 2, 3, 5–14 ст. 352 КПК України**.

Таким чином, до потерпілого застосовуються, зокрема, правила про:

- контроль суду за допитом;
- прямий і перехресний допит;
- навідні запитання;
- захист під час допиту;
- конкретизацію нечіткої відповіді;
- можливість користуватися нотатками;
- повторний допит.

Однак потерпілий має власний процесуальний статус і **не є свідком**, навіть якщо дає показання.

Малолітній або неповнолітній свідок чи потерпілий

Спеціальні правила встановлені **ст. 354 КПК України**.

Допит:

- **малолітнього свідка** – проводиться в присутності законного представника, педагога чи психолога, а за потреби лікаря;
- **неповнолітнього свідка** – така участь забезпечується **за розсудом суду**.

Особа до 16 років

Свідку, який **не досяг 16 років**:

- роз’яснюють обов’язок давати правдиві показання;
- **не оголошують попередження про кримінальну відповідальність** за відмову чи неправдиві показання;
- його **не приводять до присяги**.

Це важлива тестова межа:

до 16 років → без кримінального попередження і без присяги.

Права законного представника, педагога, психолога, лікаря

Їм роз’яснюється право:

- протестувати проти поставлених запитань;
- ставити власні запитання.

Головуючий може **відвести поставлене ними запитання**.

Дистанційний допит дитини

Якщо цього потребують:

- об'єктивне з'ясування обставин;
- та/або захист прав дитини,

суд своєю ухвалою може провести допит малолітнього чи неповнолітнього свідка **поза залом судового засідання з використанням відеоконференції**.

Ті самі спеціальні правила ст. 354 застосовуються до **малолітнього або неповнолітнього потерпілого**.

Одночасний допит у суді

За чинною ст. 352 КПК суд має право призначити **одночасний допит двох або більше вже допитаних учасників кримінального провадження**:

- свідків;
- потерпілих;
- обвинувачених,

для з'ясування **причин розбіжностей у їхніх показаннях**.

Отже, одночасний допит:

- не є первинним способом отримання показань;
- проводиться щодо осіб, які **вже були допитані**;
- його спеціальна мета – **з'ясування розбіжностей**.

Порядок одночасного допиту

Стаття 352 відсилає до правил **ч. 9 ст. 224 КПК України**.

Зокрема:

- з'ясовується, чи знають учасники один одного і в яких перебувають стосунках;
- їм по черзі пропонується дати показання щодо спірних обставин;
- учасники та їх захисники/представники можуть ставити один одному запитання;
- попередні показання можуть оголошуватися **лише після того, як учасники дадуть показання під час одночасного допиту**.

Заборона одночасного допиту з дитиною

У кримінальних провадженнях щодо:

- злочинів проти **статевої свободи та статевої недоторканості**;
- злочинів, вчинених із застосуванням **насильства або погрозою його застосування**,

не допускається одночасний допит **малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом із підозрюваним**. Це правило міститься у ч. 9 ст. 224 КПК, до якої відсилає судова процедура одночасного допиту.

Допит експерта

За **ст. 356 КПК України** суд може викликати експерта для допиту:

- за клопотанням сторони;
- за клопотанням потерпілого;
- за власною ініціативою,

з метою **роз'яснення його висновку**.

Верховний Суд у 2026 році окремо наголосив, що виклик експерта за ст. 356 спрямований саме на **роз'яснення наявного експертного висновку**, а не на проведення нової експертизи без дотримання відповідної процедури.

Присяга та відповідальність експерта

Перед допитом головуючий:

- встановлює особу експерта;
- приводить його до **присяги**;
- попереджає про кримінальну відповідальність за надання **завідомо неправдивого висновку**.

Хто першим допитує експерта

Якщо експертизу проведено:

- за зверненням **сторони обвинувачення** → першою допитує сторона обвинувачення;
- за зверненням **сторони захисту** → першою допитує сторона захисту.

Після цього запитання можуть ставити:

- потерпілий;
- цивільний позивач;
- цивільний відповідач;
- їх представники та законні представники;
- представник юридичної особи;
- головуючий;
- судді.

Про що можна запитувати експерта

Запитання можуть стосуватися:

- спеціальних знань;
- освіти;
- стажу;
- кваліфікації;
- наукового ступеня;
- використаних методик;
- теоретичної основи дослідження;
- достатності вихідних даних;
- наукового обґрунтування висновку;
- правильності застосування методів;
- інших обставин, що стосуються **достовірності експертного висновку**.

Експерт може користуватися під час відповідей своїми письмовими та іншими матеріалами, які використовувалися при проведенні експертного дослідження.

Одночасний допит експертів

Окремий вид одночасного допиту передбачений **ч. 4 ст. 356 КПК**.

Суд може одночасно допитати **двох або більше експертів**, якщо необхідно з'ясувати причини розбіжностей у їхніх висновках щодо:

- одного й того самого предмета;
- або одного й того самого питання дослідження.

Це потрібно відрізняти від одночасного допиту свідків, потерпілих та обвинувачених за ст. 352.

Прямий, перехресний і повторний допит – чітке розмежування

Вид	**Сутність**	**Навідні запитання**
Прямий допит	першим допитує сторона, яка представила свідка	**заборонені**
Перехресний допит	після прямого допитує протилежна сторона	**дозволені**
Повторний допит	особу допитують знову в тому самому або іншому засіданні за наявності потреби	правила залежать від конкретного допиту
Одночасний допит	два чи більше вже допитаних учасники допитуються разом для з'ясування причин розбіжностей	спеціальні правила ст. 352 + ч. 9 ст. 224

Саме категорії **«прямий» і «перехресний» допит** прямо закріплені у ст. 352 щодо свідка та поширюються на допит потерпілого через відсилку ст. 353.

Для обвинуваченого та експерта КПК встановлює **окрему послідовність постановки запитань**, тому не слід механічно переносити на них усі правила ст. 352 про навідні запитання.

Типові пастки ЄДКІ

Слід пам'ятати:

- обвинувачений **має право**, а не обов'язок давати показання;
- обвинуваченого першим допитує **прокурор**, потім захисник;
- свідок за загальним правилом **зобов'язаний давати правдиві показання**;
- перед допитом свідок приводиться до **присяги**;
- свідка обвинувачення першим допитує **прокурор**;
- свідка захисту – **захисник**, а при самозахисті – обвинувачений;
- це є **прямий допит**;
- під час прямого допиту **навідні запитання заборонені**;
- під час перехресного – **дозволені**;
- суд за протестом сторони може зняти запитання, яке не стосується суті провадження;
- потерпілий допитується переважно за правилами ст. 352;
- потерпілий попереджається за **завідомо неправдиві показання**, але не прирівнюється до свідка;
- особу до **16 років** не приводять до присяги та не попереджають про кримінальну відповідальність за відмову чи неправдиві показання;
- повторний допит можливий у тому самому або наступному засіданні;
- повторний допит не повинен перетворюватися на безпідставне дублювання вже досліджених показань;
- одночасний допит застосовується лише щодо **вже допитаних осіб**;
- його мета – **з'ясувати причини розбіжностей**;

- попередні показання при одночасному допиті оголошуються лише **після надання поточних показань**;
- у визначених насильницьких та статевих злочинах одночасний допит дитини з підозрюваним заборонений;
- експерта викликають для **роз'яснення висновку**, а не для заміни чи створення нового висновку;
- експерта першим допитує сторона, **за зверненням якої проводилася експертиза**;
- суд може одночасно допитати кількох експертів для з'ясування причин розбіжностей у їхніх висновках;
- прямий/перехресний режим ст. 352 не слід безпосередньо переносити на всі інші види допиту.

Короткий підсумок

Судовий допит ґрунтується на безпосередності й змагальності. Для свідка КПК чітко розмежовує **прямий та перехресний допит**: під час прямого допиту навідні запитання заборонені, під час перехресного – дозволені. Свідка обвинувачення першим допитує прокурор, свідка захисту – захисник або обвинувачений при самозахисті. Потерпілий допитується за більшістю тих самих правил.

Повторний допит допускається за наявності процесуальної потреби, зокрема якщо з'ясувалися нові питання, щодо яких особу раніше не допитували. Одночасний допит проводиться щодо двох чи більше **вже допитаних** учасників для з'ясування причин розбіжностей. Експерт допитується для роз'яснення висновку, а кількох експертів можна допитати одночасно для з'ясування розбіжностей між їхніми висновками.

<u>Формула для запам'ятовування</u>

Свідок обвинувачення:
прокурор → прямий → захист → перехресний.

Свідок захисту:
захист → прямий → прокурор → перехресний.

Навідні:
прямий – НІ; перехресний – ТАК.

Повторний:
нова потреба / нові обставини → можна допитати знову.

Одночасний:
2+ уже допитаних → розбіжності в показаннях.

Потерпілий:
переважно правила ст. 352 → але власний процесуальний статус.

До 16 років:
без присяги + без попередження про кримінальну відповідальність.

Експерт:
виклик → роз'яснити висновок → першою допитує сторона, яка ініціювала експертизу.

Кілька експертів:
одночасний допит → з'ясувати розбіжності у висновках.

Дослідження речових доказів, документів, звуко- і відеозаписів та висновку експерта у суді

Загальні правила дослідження доказів

Під час судового розгляду суд повинен **безпосередньо дослідити докази**, на які посилаються сторони та які можуть бути покладені в основу судового рішення. За **ст. 23 КПК України** суд

досліджує докази безпосередньо, а відомості, що містяться у речах і документах, які не були предметом такого дослідження, за загальним правилом не можуть бути використані як докази.

До процесуальних джерел доказів за **ч. 2 ст. 84 КПК України** належать:

- показання;
- **речові докази**;
- **документи**;
- **висновки експертів**.

Порядок безпосереднього дослідження в суді речових доказів, документів та звуко- і відеозаписів деталізований у **ст. 357–359 КПК України**.

Дослідження речових доказів

Поняття речового доказу

За **ст. 98 КПК України** речовими доказами є матеріальні об'єкти, які:

- були **знаряддям** вчинення кримінального правопорушення;
- зберегли на собі його **сліди**;
- містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ;
- були об'єктом кримінально протиправних дій;
- є грошима, цінностями чи іншими речами, набутими кримінально протиправним шляхом;
- отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

Документ також може бути речовим доказом, якщо він сам має ознаки, передбачені ст. 98 КПК.

Отже, необхідно розрізняти:

документ як носій інформації → ст. 99;

документ як матеріальний об'єкт зі слідами/іншими речовими ознаками → може бути речовим доказом за ст. 98.

Огляд речових доказів у суді

За **ч. 1 ст. 357 КПК України** речові докази:

- **оглядаються судом**;
- подаються для ознайомлення **учасникам судового провадження**;
- за необхідності – також іншим учасникам кримінального провадження.

Особи, яким речовий доказ пред'явлено для ознайомлення, мають право звернути увагу суду на обставини, пов'язані:

- із самою річчю;
- її властивостями;
- станом;
- особливостями;
- результатами її огляду.

Таким чином, дослідження речового доказу полягає не лише в його формальному пред'явленні, а в **безпосередньому сприйнятті та перевірці його доказових властивостей судом і сторонами**.

Запитання щодо речового доказу

Учасники судового провадження мають право ставити запитання з приводу речових доказів:

- свідкам;

- експертам;
- спеціалістам,

які їх оглядали.

Наприклад, експертові можуть бути поставлені питання про:

- виявлені на предметі сліди;
- спосіб його дослідження;
- властивості об'єкта, встановлені під час експертизи.

Речовий доказ неможливо доставити до суду

Якщо речовий доказ через:

- розмір;
- вагу;
- властивості;
- місцезнаходження

неможливо доставити до судового засідання, його огляд за необхідності проводиться **за місцезнаходженням речового доказу**. Це прямо передбачено **ч. 2 ст. 357 КПК України**.

Не слід плутати це з більш широким **оглядом певного місця за ст. 361 КПК**.

Огляд на місці

За **ст. 361 КПК України** у виняткових випадках суд може визнати необхідним оглянути певне місце.

Такий огляд:

- проводиться за участю учасників судового провадження;
- за необхідності – свідків, спеціалістів та експертів;
- здійснюється за правилами огляду під час досудового розслідування;
- оформлюється **протоколом огляду місця**;
- може фіксуватися технічними засобами.

Важливий виняток: огляд на місці за ст. 361 КПК **не може проводитися під час провадження судом присяжних**.

Дослідження документів

Поняття документа

За **ст. 99 КПК України** документ – це спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані:

- письмовими знаками;
- звуком;
- зображенням;
- іншими способами

відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставини у кримінальному провадженні.

До документів можуть належати, зокрема:

- матеріали фотозйомки;
- звукозаписи;
- відеозаписи;

- інші носії інформації, у тому числі **електронні**;
- висновки ревізій;
- акти перевірок;
- після змін 2024 року – також **довідки, висновки та інші документи спеціалістів**.

Порядок дослідження документів

За **ч. 1 ст. 358 КПК України** протоколи слідчих (розшукових) дій та інші документи, якщо вони містять відомості, що мають значення для встановлення фактів та обставин кримінального провадження:

- повинні бути **оголошені в судовому засіданні**;
- пред'являються для ознайомлення **учасникам судового провадження**;
- за необхідності – також іншим учасникам кримінального провадження.

Таке дослідження проводиться:

- за ініціативою суду;
- або за клопотанням учасників судового провадження.

Отже:

документ просто міститься у матеріалах справи ≠ документ досліджений судом.

Для використання його змісту суд повинен дотриматися процедури безпосереднього дослідження.

Запитання щодо документа

Учасники судового провадження можуть ставити запитання щодо документа:

- свідкам;
- експертам;
- спеціалістам.

Наприклад, свідкові можна поставити питання:

- чи складав він цей документ;
- за яких обставин його підписував;
- чи відображає документ фактичні події.

Експертові – щодо результатів дослідження документа.

Сумніви у достовірності документа

Якщо документ викликає сумнів у його достовірності, учасник судового провадження має право просити суд:

- **виключити документ із числа доказів** і вирішувати справу на підставі інших доказів;
- або **призначити відповідну експертизу документа**.

Наприклад, може виникнути питання про:

- справжність підпису;
- внесення змін до тексту;
- дату виготовлення;
- технічне втручання у документ.

Оригінал документа

За **ч. 3 ст. 99 КПК України** сторона кримінального провадження, потерпілий або представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за загальним правилом повинні надати суду **оригінал документа**.

При цьому:

оригінал електронного документа – його відображення, якому надається таке саме значення, як документу.

КПК також передбачає випадки, коли дублікат або копії електронної інформації можуть визнаватися оригіналом. Зокрема, копії комп'ютерних даних, виготовлені слідчим або прокурором із залученням спеціаліста в порядку **ч. 4 ст. 99 КПК**, визнаються судом як оригінал документа.

Тому тестове твердження:

«електронний доказ завжди допустимий лише на тому фізичному носії, на якому його вперше створено» – неправильне.

Верховний Суд також виходить із того, що електронний документ не має обов'язкової жорсткої прив'язки до одного матеріального носія.

Коли допустимі відомості замість оригіналу

За **ч. 5 ст. 99 КПК** для підтвердження змісту документа можуть бути визнані допустимими інші відомості, якщо:

- оригінал втрачено або знищено не з вини сторони, яка його надає, чи потерпілого;
- оригінал неможливо отримати за допомогою доступних правових процедур;
- оригінал знаходиться у володінні іншої сторони, яка не надає його на запит.

Великі за обсягом документи

Якщо документ незручно досліджувати повністю, сторона, потерпілий або представник юридичної особи можуть подати:

- витяги;
- компіляції;
- узагальнення.

Однак **на вимогу суду вони зобов'язані надати документ у повному обсязі**.

Дослідження звуко- і відеозаписів

Хоча матеріали звукозапису і відеозапису можуть відповідати поняттю документа за **ст. 99 КПК**, їх безпосереднє дослідження в суді регулюється спеціальною **ст. 359 КПК України**.

Порядок відтворення

Відповідно до **ч. 1 ст. 359 КПК України**:

- звукозапис **відтворюється**;
- відеозапис **демонструється**

у:

- залі судового засідання;
- або іншому спеціально обладнаному приміщенні.

У **журналі судового засідання** зазначаються:

- основні технічні характеристики обладнання;

- характеристики носіїв інформації;
- час відтворення звукозапису або демонстрації відеозапису.

Після відтворення або демонстрації суд **заслуховує доводи учасників судового провадження**.

Повторне відтворення

У разі необхідності звукозапис або відеозапис може бути:

- повторно відтворений **повністю**;
- або повторно досліджений **у певній частині**.

Наприклад, сторона може просити повторно відтворити конкретний фрагмент для встановлення:

- певної репліки;
- особи, яка її висловила;
- часу події;
- послідовності дій.

Залучення спеціаліста

Якщо для з'ясування змісту звуко- чи відеозапису потрібні спеціальні знання, суд може залучити **спеціаліста**.

Спеціаліст може допомагати, наприклад, у питаннях:

- відтворення цифрового файлу;
- технічних характеристик запису;
- використання обладнання;
- відображення певної інформації.

За **ст. 360 КПК** суд під час дослідження доказів може користуватися:

- усними консультаціями;
- письмовими роз'ясненнями спеціаліста.

Спеціалісту можуть ставитися запитання щодо таких консультацій та роз'яснень. Першою запитує особа, за клопотанням якої спеціаліста залучено, після неї – інші учасники; головуючий може ставити запитання у будь-який час дослідження доказів.

Спеціаліст ≠ експерт

Необхідно розрізняти:

спеціаліст
→ допомагає суду застосувати спеціальні знання під час дослідження доказу, надає консультації та роз'яснення;

експерт
→ проводить самостійне експертне дослідження і складає **висновок експерта**, який є окремим процесуальним джерелом доказів.

Після змін 2024 року ст. 71 і 99 КПК також допускають довідки, висновки та інші документи спеціаліста, однак це **не перетворює їх на висновок експерта за ст. 101 КПК**.

Заява про підробку аудіо- або відеозапису

За **ч. 4 ст. 359 КПК України** заява про підробку звуко- чи відеозапису розглядається судом:

за правилами, передбаченими для заяви про підробку документа.

Тому за наявності обґрунтованого сумніву можуть виникнути підстави для експертного дослідження:

- автентичності запису;
- наявності монтажу;
- цілісності файлу;
- голосу;
- інших технічних характеристик.

Дослідження висновку експерта

Висновок експерта – окреме джерело доказів

За **ст. 101 КПК України** висновок експерта – це:

- докладний опис проведених досліджень;
- зроблені за їх результатами висновки;
- обґрунтовані відповіді на поставлені експертові питання.

Висновок експерта є **самостійним процесуальним джерелом доказів**, а не просто різновидом звичайного документа.

Тому неправильна формула:

«висновок експерта = звичайний документ за ст. 358».

Для нього діють спеціальні правила **ст. 101–102, 332 і 356 КПК України**.

Хто може надати висновок

Кожна сторона кримінального провадження має право надати суду **висновок експерта**, що ґрунтується на:

- наукових;
- технічних;
- інших спеціальних знаннях.

Отже, висновок експерта не є виключно «доказом обвинувачення».

Сторона захисту також має право надати власний експертний висновок.

Форма висновку

Висновок експерта надається **у письмовій формі**.

За **ст. 102 КПК України** у ньому повинні бути зазначені, зокрема:

- дані про експерта та його кваліфікацію;
- підстава проведення експертизи;
- місце і час її проведення;
- перелік поставлених питань;
- отримані матеріали;
- використані методи;
- хід та результати дослідження;
- експертна оцінка;
- обґрунтовані відповіді на поставлені питання.

Експерт також зазначає, що його попереджено про передбачену законом відповідальність.

Межі компетенції експерта

Запитання та відповіді експерта не можуть виходити за межі його **спеціальних знань**.

Експерт не вирішує **питань права**, які належать до компетенції суду.

Крім того, за **ч. 5 ст. 101 КПК** висновок експерта не може ґрунтуватися на доказах, які суд визнав **недопустимими**.

Чи обов'язково допитувати експерта

Ні.

Сам факт дослідження письмового висновку не означає автоматичної необхідності виклику експерта до суду.

За **ч. 7 ст. 101 КПК України** кожна сторона має право заявити клопотання про виклик експерта для допиту з метою:

- **роз'яснення**;
- або **доповнення**

його висновку.

Порядок такого допиту визначений **ст. 356 КПК України**.

Верховний Суд у 2026 році наголосив, що виклик експерта відповідно до ст. 356 спрямований саме на **роз'яснення наявного висновку**, а не на проведення експертом нового дослідження без дотримання процедури призначення експертизи.

Допит експерта не замінює експертного висновку

Необхідно розрізняти:

висновок експерта
→ самостійне джерело доказів;

допит експерта
→ процесуальний спосіб роз'яснити або доповнити вже наданий висновок.

Експерт під час допиту може пояснити:

- застосовану методику;
- вихідні дані;
- значення спеціальних термінів;
- логіку висновків;
- причини певної експертної відповіді.

Однак його усні пояснення не повинні використовуватися для фактичного проведення **нової експертизи в залі суду**.

Кілька суперечливих експертних висновків

Наявність двох різних висновків експертів не означає, що суд автоматично повинен обрати один з них або негайно призначити нову експертизу.

Суд може:

- дослідити обидва висновки;
- допитати експертів;
- у тому числі провести їх **одночасний допит** за ст. 356 КПК;
- оцінити кожний висновок за правилами ст. 94 КПК.

Якщо ж кілька експертних висновків **суперечать один одному**, а допит експертів не дав змоги усунути суперечності, суд відповідно до **п. 1 ч. 2 ст. 332 КПК України** має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи **незалежно від наявності клопотання сторін**.

Інші підстави для експертизи за ініціативою суду

За **ч. 2 ст. 332 КПК України** суд може сам доручити проведення експертизи також, якщо:

- виникли підстави, передбачені **ч. 2 ст. 509 КПК**;
- існують достатні підстави вважати наявний висновок експерта:
    - необґрунтованим;
    - таким, що суперечить іншим матеріалам справи;
    - або таким, що викликає інші обґрунтовані сумніви у його правильності.

Водночас Верховний Суд у 2026 році підкреслив, що вирішення питання про призначення експертизи за відповідним клопотанням належить до процесуальних повноважень суду і не означає автоматичного обов'язку задовольнити будь-яке таке клопотання.

Висновок експерта не має наперед установленої сили

За **ч. 10 ст. 101 КПК України**:

висновок експерта не є обов'язковим для суду.

Однак незгода суду з висновком експерта повинна бути **вмотивована у судовому рішенні**.

Це повністю відповідає загальному правилу **ст. 94 КПК**:

жоден доказ не має наперед установленої сили.

Тому неправильне тестове твердження:

«суд зобов'язаний погодитися з висновком судового експерта, оскільки не має спеціальних знань».

Правильно:

експерт встановлює спеціальні фактичні обставини → суд оцінює експертний висновок разом з іншими доказами.

Автентичність, допустимість і достовірність – не одне й те саме

При дослідженні документів, записів і висновків експертів доцільно розмежовувати:

належність
→ чи стосується доказ обставин кримінального провадження;

допустимість
→ чи отриманий доказ у порядку, встановленому КПК;

достовірність
→ чи можна вважати відомості правдивими;

автентичність
→ чи є об'єкт саме тим документом, записом або файлом, за який його видають.

Оцінка цих властивостей здійснюється судом за **ст. 94 КПК України**.

Наприклад:

відеозапис може бути належним за змістом, але сторона може поставити під сумнів його:

- походження;
- цілісність;
- автентичність;
- законність отримання.

Ці питання не є тотожними.

Процесуальна схема дослідження окремих доказів

Речовий доказ

пред'явити → суд оглядає → учасники ознайомлюються → заяви/запитання.

Не можна доставити

огляд за місцезнаходженням.

Документ

оголосити → пред'явити учасникам → поставити запитання → за сумнівів: виключення або експертиза.

Звук / відео

відтворити / продемонструвати → зафіксувати технічні дані і час → заслухати доводи → за потреби повторити / залучити спеціаліста.

Висновок експерта

письмовий висновок → дослідити зміст → за потреби викликати експерта → роз'яснення / доповнення → оцінка судом за ст. 94.

Типові пастки ЄДКІ

Слід пам'ятати:

- речовий доказ суд **безпосередньо оглядає**;
- він також пред'являється для ознайомлення учасникам;
- якщо речовий доказ неможливо доставити → його можна оглянути **за місцезнаходженням**;
- огляд певного місця за ст. 361 можливий лише **у виняткових випадках**;
- огляд на місці **не проводиться при суді присяжних**;
- документ, який просто знаходиться у матеріалах справи, **не вважається автоматично дослідженим**;
- документи за ст. 358 **оголошуються** та пред'являються для ознайомлення;
- якщо виник сумнів у достовірності документа → можна просити про його **виключення або експертизу**;
- за загальним правилом суду надається **оригінал документа**;
- електронний документ не прив'язаний обов'язково до одного фізичного носія;
- передбачені ч. 4 ст. 99 копії комп'ютерних даних можуть визнаватися **оригіналом документа**;
- звукозапис і відеозапис є різновидом документальної інформації, але в суді їх досліджують за спеціальною **ст. 359 КПК**;
- при відтворенні в журналі зазначаються **технічні характеристики носія й обладнання та час відтворення**;
- після відтворення суд **заслуховує доводи учасників**;
- запис можна повторити повністю або частково;
- для з'ясування його змісту суд може залучити **спеціаліста**;
- заява про підробку запису розглядається за правилами щодо **підробки документа**;

- **спеціаліст ≠ експерт**;
- висновок експерта є **окремим джерелом доказів**, а не звичайним документом;
- кожна сторона може надати свій експертний висновок;
- висновок експерта подається **письмово**;
- експерта не обов'язково викликати у кожній справі;
- його викликають для **роз'яснення або доповнення наявного висновку**;
- допит експерта **не є новою експертизою**;
- висновок експерта **не обов'язковий для суду**;
- якщо суд з ним не погоджується – незгода повинна бути **вмотивована**;
- суперечність кількох висновків не означає автоматичної нової експертизи: спочатку можливі їх дослідження і допит експертів;
- якщо суперечності не усунено допитом, суд може застосувати **ст. 332 КПК**.

Короткий підсумок

Речові докази досліджуються шляхом їх безпосереднього огляду судом та пред'явлення учасникам; якщо доставити річ до суду неможливо, її оглядають за місцезнаходженням. Документи, які містять доказову інформацію, оголошуються в судовому засіданні та пред'являються учасникам для ознайомлення. За наявності сумнівів у достовірності документа може ставитися питання про його виключення з доказів або проведення експертизи.

Звуко- і відеозаписи безпосередньо відтворюються чи демонструються у суді; технічні характеристики обладнання і носія та час відтворення зазначаються в журналі засідання. Висновок експерта є самостійним джерелом доказів: він подається письмово, оцінюється судом разом з іншими доказами і не має наперед установленої сили. За потреби експерт викликається для роз'яснення або доповнення висновку.

<u>Формула для запам'ятовування</u>

Ст. 357 – річ:
оглянути → показати учасникам → запитання.

Річ не доставити:
огляд за місцем знаходження.

Ст. 358 – документ:
оголосити → ознайомити → сумнів = виключення або експертиза.

Ст. 359 – звук/відео:
відтворити → технічні дані + час у журналі → доводи сторін → за потреби повторити / спеціаліст.

Електронний документ:
не обов'язково один фізичний носій.

Висновок експерта:
окреме джерело доказів → письмовий → за потреби допит експерта.

Допит експерта:
роз'яснити / доповнити висновок ≠ провести нову експертизу.

Оцінка:
висновок експерта не обов'язковий для суду → незгоду треба мотивувати.

Судові дебати, останнє слово обвинуваченого та вихід суду до нарадчої кімнати: порядок, межі дебатів, поновлення з'ясування обставин

Перехід до судових дебатів

Судові дебати починаються не автоматично після дослідження останнього доказу.

Відповідно до **ст. 363 КПК України**, після з'ясування обставин кримінального провадження та перевірки їх доказами головуючий зобов'язаний з'ясувати в учасників судового провадження:

чи бажають вони доповнити судовий розгляд і чим саме.

Якщо учасник заявляє клопотання про доповнення судового розгляду, суд його розглядає. Після:

- відсутності таких клопотань;
- або вирішення всіх заявлених клопотань

суд постановляє **ухвалу про закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами** і переходить до судових дебатів.

Отже, послідовність:

дослідження доказів → питання про доповнення → вирішення клопотань → ухвала → судові дебати.

Поняття судових дебатів

Судові дебати – самостійна частина судового розгляду, у якій учасники кримінального провадження у своїх промовах:

- аналізують досліджені судом докази;
- оцінюють установлені обставини;
- викладають свою позицію щодо доведеності чи недоведеності обвинувачення;
- висловлюються щодо кримінально-правової кваліфікації;
- покарання;
- цивільного позову;
- інших питань, які суд повинен вирішити при ухваленні судового рішення.

Верховний Суд підкреслює, що дебати є окремою частиною судового розгляду, основою якої є саме **промови учасників**, а не подальше збирання доказів чи заявлення звичайних процесуальних клопотань.

Хто виступає в судових дебатах

За **ч. 1 ст. 364 КПК України** право виступати в судових дебатах мають:

- **прокурор**;
- потерпілий;
- його представник;
- законний представник потерпілого;
- цивільний позивач;
- його представник;
- законний представник цивільного позивача;
- цивільний відповідач;
- його представник;
- **обвинувачений**;
- його законний представник;
- **захисник**;
- представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.

Не слід ототожнювати право на участь у судових дебатах із правом давати показання: наприклад, обвинувачений може відмовитися від давання показань, але це не позбавляє його права **виступити в судових дебатах та з останнім словом**.

Кілька прокурорів

Якщо в судовому розгляді брали участь декілька прокурорів, вони самі визначають формат участі в дебатах:

- може виступити **один прокурор**;
- або кожен прокурор обґрунтовує позицію щодо певної частини обвинувачення.

Кілька захисників

Якщо обвинуваченого захищають декілька захисників, порядок їх виступів визначається:

- ними самими **за взаємною згодою**;
- якщо згоди немає – **судом**.

Якщо у провадженні беруть участь декілька:

- обвинувачених;
- захисників;
- представників,

порядок їх виступів установлює **суд**.

Межі судових дебатів

Найважливіше правило **ч. 5 ст. 364 КПК України**:

учасники судового провадження мають право посилатися у судових дебатах **лише на ті докази, які були досліджені в судовому засіданні**.

Отже, у дебатах не можна обґрунтовувати позицію:

- документом, якого суд не досліджував;
- показаннями, які не були отримані або допустимо використані судом;
- матеріалом досудового розслідування лише тому, що він знаходиться у матеріалах;
- новим доказом, який уперше подається без відновлення з'ясування обставин.

Формула:

доказ досліджено судом → можна посилатися в дебатах; не досліджено → посилатися як на доказ не можна.

Чи можна подавати нові докази під час дебатів

Не безпосередньо.

Якщо під час судових дебатів виникла необхідність подати **новий доказ**, суд повинен:

1. **відновити з'ясування обставин та перевірку їх доказами**;
2. дослідити відповідний доказ у належному процесуальному порядку;
3. після завершення додаткового дослідження знову відкрити судові дебати;
4. провести дебати **щодо додатково досліджених обставин**.

Саме тому новий доказ не може бути просто «долучений у дебатах» і одразу врахований при ухваленні вироку.

Клопотання під час судових дебатів

Актуальна практика ККС ВС 2026 року має особливе значення.

Верховний Суд зазначив, що стадія судових дебатів не передбачає здійснення інших процесуальних дій, таких як звичайний розгляд:

- клопотань;
- заяв,

крім вирішення питання про **відновлення з'ясування обставин та перевірки їх доказами** відповідно до ч. 5 ст. 364 КПК.

У справі № 511/1762/20 ККС ВС визнав правомірною відмову суду розглядати заявлене вже на стадії дебатів письмове клопотання про визнання доказів недопустимими як окреме процесуальне клопотання. Водночас сторона могла викласти відповідні аргументи **у своїй промові**.

Отже:

дебати → аргументація позиції;
не новий етап заявлення звичайних клопотань.

Тривалість судових дебатів

За **ч. 6 ст. 364 КПК України**:

суд не має права обмежувати тривалість судових дебатів певним часом.

Тому суд не може встановити, наприклад:

- «5 хвилин прокурору»;
- «10 хвилин захиснику»;
- «15 хвилин обвинуваченому»

як жорсткий граничний строк виступу.

Чи може головуючий зупинити промову

Так, але лише за передбачених законом умов.

Головуючий може зупинити виступ учасника дебатів, якщо він після зробленого зауваження **повторно**:

- виходить за межі кримінального провадження, яке розглядається;
- або допускає висловлювання **образливого чи непристойного характеру**.

Після цього головуючий може надати слово іншому учаснику.

Верховний Суд у 2026 році підтвердив, що зауваження головуючого та припинення зловживального виступу не становить порушення права на захист, якщо суд діє саме для забезпечення належного порядку дебатів і в межах ст. 364 КПК.

Тому необхідно розрізняти:

обмежити промову наперед конкретним часом → не можна;

припинити повторний вихід за межі справи або непристойні висловлювання після зауваження → можна.

Репліки

Після закінчення основних промов учасники судових дебатів мають право **обмінятися репліками**.

Репліка – це процесуальна можливість коротко відреагувати на твердження, висловлені іншими учасниками у дебатах.

Відповідно до **ч. 7 ст. 364 КПК України**:

право останньої репліки належить обвинуваченому або його захиснику.

Репліка – право, а не обов'язок

Учасник може відмовитися від репліки.

ККС ВС наголосив:

відмова від репліки не означає згоду з аргументами інших учасників дебатів і сама по собі не порушує право на захист.

Отже:

промова в дебатах → основний виступ;
репліка → факультативна реакція після завершення промов.

Останнє слово обвинуваченого

Після оголошення судових дебатів закінченими суд відповідно до **ч. 1 ст. 365 КПК України** надає:

останнє слово обвинуваченому.

Останнє слово необхідно відрізняти від:

- показань обвинуваченого;
- його промови у судових дебатах;
- репліки.

Це **самостійна персональна процесуальна гарантія**, що надається саме обвинуваченому безпосередньо перед виходом суду до нарадчої кімнати.

Тривалість останнього слова

За **ч. 2 ст. 365 КПК**:

суд не має права обмежувати тривалість останнього слова певним часом.

Отже, як і судові дебати, останнє слово не може бути наперед обмежене встановленою кількістю хвилин.

Запитання під час останнього слова

За **ч. 3 ст. 365 КПК України**:

ставити запитання обвинуваченому під час його останнього слова заборонено.

Запитання не можуть ставити:

- прокурор;
- захисник;
- потерпілий;
- інші учасники;
- суд.

Це принципово відрізняє останнє слово від **допиту обвинуваченого**.

Останнє слово і право на захист

Надання останнього слова є важливою гарантією права обвинуваченого на захист.

ККС ВС визнав, що ненадання обвинуваченому можливості виступити з останнім словом може становити **істотне порушення вимог кримінального процесуального закону**, оскільки

порушує рівність і змагальність сторін та позбавляє особу передбаченої законом процесуальної гарантії.

Нові істотні обставини в останньому слові

Останнє слово формально не призначене для проведення нового доказування.

Однак **ч. 4 ст. 365 КПК** встановлює спеціальне правило.

Якщо обвинувачений у останньому слові повідомив про **нові обставини, які мають істотне значення для кримінального провадження**, суд:

- за власною ініціативою;
- або за клопотанням учасників

відновлює з'ясування обставин та перевірку їх доказами.

Після цього:

1. відповідні обставини перевіряються доказами;
2. суд знову відкриває **судові дебати** щодо додатково досліджених обставин;
3. після завершення дебатів обвинуваченому **знову надається останнє слово**.

Отже:

нові істотні обставини в останньому слові → повернення до доказування → нові дебати → нове останнє слово.

Поновлення з'ясування обставин: два основні випадки

Необхідно розрізняти дві ситуації.

Під час судових дебатів – ч. 5 ст. 364 КПК

Виникла потреба подати **нові докази**
→ суд відновлює з'ясування обставин і перевірку доказів
→ досліджує їх
→ знову відкриває дебати щодо додатково досліджених обставин.

Під час останнього слова – ч. 4 ст. 365 КПК

Обвинувачений повідомив **нові істотні обставини**
→ суд відновлює з'ясування обставин
→ перевіряє їх доказами
→ нові дебати
→ повторне останнє слово.

Це близькі, але не тотожні підстави.

Вихід суду до нарадчої кімнати

За **ст. 366 КПК України**:

після останнього слова обвинуваченого суд негайно виходить до нарадчої кімнати для ухвалення вироку.

Головуючий оголошує про це присутнім у залі судового засідання.

Отже, процесуальна послідовність:

дебати → репліки → останнє слово → негайно нарадча кімната.

Між останнім словом і виходом до нарадчої кімнати суд не повинен переходити до нової процесуальної діяльності, якщо лише не виникла підстава для відновлення з'ясування обставин за ч. 4 ст. 365 КПК.

Таємниця наради суддів

Стаття **367 КПК України** встановлює спеціальні гарантії незалежності суду при ухваленні вироку.

Під час ухвалення вироку в нарадчій кімнаті можуть перебувати:

лише судді, які входять до складу суду, що здійснював судовий розгляд.

Присутність інших осіб:

- секретаря;
- помічника судді;
- прокурора;
- захисника;
- інших працівників суду

не допускається.

Перерва під час наради

Суд може перервати нараду:

лише для відпочинку з настанням нічного часу.

Під час такої перерви судді **не можуть спілкуватися з особами, які брали участь у кримінальному провадженні**.

Заборона розголошення

Судді не мають права розголошувати:

- хід обговорення;
- зміст обговорення;
- процес ухвалення вироку

в нарадчій кімнаті.

Правила таємниці наради застосовуються також, коли суд постановляє в нарадчій кімнаті **ухвалу**.

Неупередженість до виходу в нарадчу кімнату

Суд не повинен демонструвати наперед сформовану позицію щодо винуватості обвинуваченого до завершення процесуальної процедури.

У 2025 році ККС ВС визнав порушенням таємниці наради суддів ситуацію, коли головуючий **ще під час останнього слова обвинуваченого фактично висловив свою позицію щодо його винуватості та неможливості виправдання**, тобто до виходу суду в нарадчу кімнату. Вирок у такому випадку було скасовано.

Для ЄДКІ важливо:

позиція суду формується та остаточно вирішується у передбаченій законом процедурі ухвалення рішення, а не оголошується учасникам до завершення розгляду.

Загальна процесуальна послідовність

Ст. 363

докази досліджено
→ головуючий питає про доповнення
→ клопотання розглянуто
→ ухвала про закінчення з'ясування обставин.

↓

Ст. 364

судові дебати
→ лише досліджені докази
→ за потреби нового доказу – відновлення з'ясування
→ репліки
→ остання репліка обвинуваченого або захисника.

↓

Ст. 365

останнє слово обвинуваченого
→ без часової межі
→ без запитань.

↓

Якщо нові істотні обставини:

відновити доказування → нові дебати → знову останнє слово.

↓

Ст. 366

після останнього слова
→ **негайно до нарадчої кімнати**.

↓

Ст. 367

нарадча кімната
→ лише склад суду
→ таємниця наради.

Типові пастки ЄДКІ

Слід пам'ятати:

- перед дебатами суд обов'язково з'ясовує, чи бажають учасники **доповнити судовий розгляд**;
- перехід до дебатів оформлюється **ухвалою** про закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами;
- у дебатах можна посилатися **лише на докази, досліджені судом**;
- новий доказ не можна просто подати у дебатах – необхідно **відновити з'ясування обставин**;
- судові дебати за загальним правилом не є стадією для розгляду нових **клопотань і заяв**;
- тривалість дебатів суд **не може обмежити конкретним часом**;
- водночас головуючий може після зауваження припинити повторний вихід за межі справи або повторні образливі/непристойні висловлювання;
- репліка – **право, а не обов'язок**;
- остання репліка → **обвинуваченому або захиснику**;
- останнє слово → належить **особисто обвинуваченому**;
- останнє слово ≠ репліка;
- останнє слово ≠ допит;
- тривалість останнього слова **не обмежується певним часом**;
- ставити запитання під час останнього слова **заборонено**;
- нові істотні обставини в останньому слові → суд відновлює їх з'ясування та перевірку доказами;

- після такого відновлення обов'язково проводяться **додаткові дебати і повторне останнє слово**;
- після останнього слова суд **негайно** виходить до нарадчої кімнати;
- у нарадчій кімнаті можуть перебувати **лише судді відповідного складу**;
- перерва в нараді допускається лише для відпочинку **з настанням нічного часу**;
- судді не можуть розголошувати хід обговорення й ухвалення рішення;
- суддя не повинен висловлювати остаточну позицію щодо винуватості **до виходу в нарадчу кімнату**.

Короткий підсумок

Після завершення дослідження доказів суд з'ясовує, чи бажають учасники доповнити судовий розгляд, вирішує відповідні клопотання та ухвалою переходить до судових дебатів. У дебатах учасники можуть посилатися лише на докази, досліджені судом. Якщо виникає необхідність у новому доказі, суд відновлює з'ясування обставин і після додаткового дослідження знову відкриває дебати. Тривалість дебатів наперед обмежувати не можна.

Після промов можливі репліки, причому право останньої репліки належить обвинуваченому або захиснику. Після завершення дебатів обвинуваченому обов'язково надається **останнє слово**, яке не можна обмежувати за часом і під час якого йому не ставлять запитань. Якщо він повідомляє нові істотні обставини, суд відновлює їх дослідження, після чого повторює дебати й останнє слово.

Після останнього слова суд **негайно виходить до нарадчої кімнати**. Під час ухвалення вироку там може перебувати лише склад суду, а перебіг наради не підлягає розголошенню.

<u>Формула для запам'ятовування</u>

Ст. 363:
докази завершено → доповнення? → ухвала → дебати.

Ст. 364:
лише досліджені докази → новий доказ = поновити дослідження.

Дебати:
час не обмежується → після промов репліки → остання репліка обвинуваченому/захиснику.

Ст. 365:
останнє слово → особисто обвинувачений → без часової межі → без запитань.

Нові істотні обставини:
поновити дослідження → нові дебати → нове останнє слово.

Ст. 366:
останнє слово → негайно нарадча кімната.

Ст. 367:
лише судді → таємниця наради.

Судові рішення: вирок, ухвала; законність, обґрунтованість і вмотивованість; обвинувальний і виправдувальний вирок; питання, що вирішуються судом

Поняття та види судових рішень

За **ст. 369 КПК України** судове рішення залежно від того, яке питання ним вирішується, викладається у формі:

- **вироку** – якщо суд вирішує обвинувачення по суті;
- **ухвали** – якщо слідчий суддя або суд вирішує інші питання;
- **постанови** – у випадках, прямо передбачених КПК для суду касаційної інстанції.

Отже, для суду першої інстанції основне розмежування таке:

обвинувачення по суті → вирок;

інше процесуальне питання → ухвала.

Наприклад, вироком вирішується питання про винуватість особи, тоді як ухвалами можуть вирішуватися питання про відкладення розгляду, запобіжний захід, призначення експертизи, закриття провадження у випадках, коли КПК передбачає саме ухвалу, тощо.

Порядок ухвалення судових рішень

За **ст. 371 КПК України**:

- вирок ухвалюється **іменем України**;
- безпосередньо після закінчення судового розгляду;
- **у нарадчій кімнаті**;
- тим складом суду, який здійснював судовий розгляд.

У випадках, визначених КПК, ухвала також постановляється в нарадчій кімнаті.

Ухвали, які постановляються **без виходу до нарадчої кімнати**, заносяться секретарем судового засідання до **журналу судового засідання**.

Усі судові рішення викладаються письмово:

- у паперовій;
- та електронній формі.

Виправлення у судовому рішенні повинні бути засвідчені підписами суддів того складу суду, який його ухвалив.

Вимоги до судового рішення

Відповідно до **ст. 370 КПК України** судове рішення повинно бути:

- **законним**;
- **обґрунтованим**;
- **вмотивованим**.

Ці три характеристики не є синонімами.

Законність

Законним є рішення, ухвалене:

- **компетентним судом**;
- відповідно до норм **матеріального права**;
- із дотриманням вимог кримінального процесуального закону.

Отже, законність включає як правильне застосування:

- Кримінального кодексу України;
- інших норм матеріального права,

так і дотримання процесуальних правил КПК.

Наприклад, рішення не може вважатися законним, якщо:

- справу розглянув неналежний склад суду;
- істотно порушено право на захист;
- застосовано неправильну норму КК;
- суд вийшов за допустимі межі обвинувачення.

Обґрунтованість

Обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі **об'єктивно з'ясованих обставин**, які:

- підтверджені доказами;
- дослідженими під час судового розгляду;
- оціненими судом відповідно до **ст. 94 КПК України**.

Таким чином:

обґрунтованість → фактична основа рішення.

Суд не може визнати обвинувачення доведеним лише тому, що:

- особа була повідомлена про підозру;
- прокурор направив обвинувальний акт;
- певний доказ міститься у матеріалах справи.

Потрібні докази, які були **належно досліджені й оцінені судом**.

Вмотивованість

Вмотивованим є рішення, в якому наведені:

- **належні**;
- **достатні**

мотиви та підстави його ухвалення.

Мотивування повинно дозволяти зрозуміти:

- які обставини суд визнав установленими;
- на які докази він спирається;
- чому одним доказам довіряє, а інші відхиляє;
- як застосував норму права;
- чому прийняв саме таке рішення.

Верховний Суд наголошує, що вмотивованість не вимагає формальної відповіді **на кожен другорядний аргумент**, але суд повинен дати належну відповідь на істотні доводи сторін.

Законність, обґрунтованість і вмотивованість – як розрізнити

Для ЄДКІ зручно:

законність
→ **право** застосовано правильно;

обґрунтованість
→ **факти** підтверджені дослідженими доказами;

вмотивованість
→ суд **пояснив**, чому дійшов саме такого висновку.

Питання, які суд вирішує при ухваленні вироку

Повний перелік містить **ст. 368 КПК України**.

Суд повинен вирішити:

1. **Чи мало місце діяння**, у вчиненні якого обвинувачується особа.
2. **Чи містить це діяння склад кримінального правопорушення** і якою статтею закону України про кримінальну відповідальність воно передбачене.

3. **Чи винен обвинувачений** у вчиненні цього кримінального правопорушення.
4. **Чи підлягає обвинувачений звільненню від кримінальної відповідальності.**
5. **Чи підлягає обвинувачений покаранню.**
6. Які є **обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання**.
7. Яке покарання слід призначити, чи повинен обвинувачений його відбувати та які обов'язки покласти в разі звільнення від відбування покарання з випробуванням.
8. Чи є підстави для **позбавлення державної нагороди України**.
9. Чи підлягає задоволенню **цивільний позов**, на чию користь, у якому розмірі та порядку.
10. Чи є підстави для застосування до юридичної особи **заходів кримінально-правового характеру**.
11. Чи є підстави для **виплати винагороди викривачу**, її розмір і порядок.
12. Чи вчинив обвинувачений кримінальне правопорушення у стані **обмеженої осудності**.
13. Чи необхідно застосувати до такої особи **примусовий захід медичного характеру**.
14. Чи слід застосувати **примусове лікування** у випадках, передбачених КК України.
15. Чи необхідно призначити неповнолітньому **громадського вихователя**.
16. Що робити з:

- арештованим майном;
- речовими доказами;
- документами.

17. На кого покласти **процесуальні витрати** та в якому розмірі.
18. Як вчинити із **заходами забезпечення кримінального провадження**.

При ухваленні вироку суд також приймає до уваги **досудову доповідь**, якщо вона складалася.

Нова актуальна деталь

З 2024 року ст. 368 прямо містить окреме питання:

чи підлягає обвинувачений звільненню від кримінальної відповідальності.

А з 2024 року також введено окреме питання про **позбавлення державної нагороди України**.

Ці пункти важливо враховувати у сучасних тестах.

Кілька кримінальних правопорушень або кілька обвинувачених

Якщо особа обвинувачується у вчиненні кількох кримінальних правопорушень, суд окремо щодо кожного з них вирішує питання, зазначені у **п. 1–8 ч. 1 ст. 368 КПК**.

Якщо обвинувачених кілька – відповідні питання вирішуються **окремо щодо кожної особи**.

Отже:

кілька епізодів → окремі висновки щодо кожного;

кілька обвинувачених → окремі висновки щодо кожного.

Врахування правових позицій Верховного Суду

За **ч. 6 ст. 368 КПК України**, обираючи і застосовуючи норму закону України про кримінальну відповідальність, суд враховує:

висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені у постановах Верховного Суду.

Це не означає, що суд механічно копіює будь-яку постанову ВС. Значення має саме **висновок щодо застосування відповідної норми права**.

Види вироків

За **ст. 373 КПК України** вирок може бути:

- **обвинувальним**;
- **виправдувальним**.

Третього виду вироку КПК не передбачає.

Виправдувальний вирок

Виправдувальний вирок ухвалюється, якщо **не доведено**, що:

1. було вчинено кримінальне правопорушення, у якому обвинувачується особа;
2. це кримінальне правопорушення вчинив **обвинувачений**;
3. у діянні обвинуваченого є **склад кримінального правопорушення**.

Крім того, виправдувальний вирок ухвалюється, якщо суд установив підстави, передбачені:

- **п. 1 ч. 1 ст. 284 КПК** – відсутність події кримінального правопорушення;
- **п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК** – відсутність у діянні складу кримінального правопорушення.

Дуже важливе розмежування

Слід відрізняти:

не доведено, що кримінальне правопорушення було вчинене
→ сторона обвинувачення не виконала стандарт доказування;

і

встановлено, що події кримінального правопорушення не було
→ суд позитивно встановив відсутність такої події.

В обох ситуаціях результатом є **виправдувальний вирок**, але юридична підстава різна.

Аналогічно:

не доведено наявність складу
≠
встановлено відсутність складу,

хоча обидва випадки можуть завершитися виправданням.

Презумпція невинуватості та стандарт доказування

Обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях.

За **ч. 3 ст. 373 КПК України** обвинувальний вирок допускається лише тоді, коли винуватість особи **доведена під час судового розгляду**.

Це необхідно читати разом зі **ст. 17 КПК України**:

усі сумніви щодо доведеності вини, які неможливо усунути, тлумачаться **на користь особи**.

Отже:

«ймовірно винен» → недостатньо для обвинувального вироку.

Обвинувальний вирок

Якщо суд визнає обвинуваченого винуватим, він ухвалює **обвинувальний вирок**.

За **ч. 2 ст. 373 КПК України** при цьому суд може:

- **призначити покарання**;
- **звільнити від покарання**;

- **звільнити від відбування покарання** у передбачених законом випадках;
- застосувати **інші заходи**, передбачені законом України про кримінальну відповідальність.

Тому неправильне твердження:

«кожний обвинувальний вирок обов'язково означає реальне відбування покарання».

Обвинувальний вирок насамперед означає, що суд **визнав особу винуватою**.

Обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях

Для обвинувального вироку недостатньо:

- версії слідства;
- високої ймовірності;
- процесуальної поведінки обвинуваченого;
- самого визнання вини без належної перевірки інших обставин.

Висновок про винуватість має випливати з **сукупності належних, допустимих і достовірних доказів**, достатніх для відповідного висновку.

Структура вироку

За **ст. 374 КПК України** вирок складається з трьох частин:

- **вступної**;
- **мотивувальної**;
- **резолютивної**.

Вступна частина

У ній зазначаються, зокрема:

- дата і місце ухвалення;
- назва та склад суду;
- секретар;
- номер кримінального провадження;
- анкетні дані обвинуваченого;
- закон України про кримінальну відповідальність, за яким особу обвинувачують;
- сторони та інші учасники судового провадження.

Мотивувальна частина виправдувального вироку

У ній зазначаються:

- формулювання обвинувачення, визнаного судом **недоведеним**;
- підстава виправдання;
- мотиви, з яких суд **відкидає докази обвинувачення**;
- мотиви інших рішень щодо питань, які вирішуються при ухваленні вироку;
- положення закону, якими керувався суд.

Заборонено включати до виправдувального вироку формулювання, які ставлять під сумнів **невинуватість виправданого**.

Наприклад, неприпустима логіка:

«вина не доведена, але суд вважає, що особа, ймовірно, причетна».

Виправдання повинно бути **категоричним**.

Мотивувальна частина обвинувального вироку

Суд зазначає, зокрема:

- формулювання обвинувачення, яке визнав доведеним;
- місце, час, спосіб та наслідки кримінального правопорушення;
- форму вини;
- мотив;
- відповідну норму КК України;
- докази, що підтверджують установлені обставини;
- мотиви неврахування окремих доказів;
- мотиви зміни обвинувачення чи невизнання його частини;
- пом'якшуючі й обтяжуючі обставини;
- мотиви призначення конкретного покарання;
- мотиви звільнення від покарання чи його відбування, якщо воно застосовується.

Тобто суд не може обмежитися формулою:

«вина підтверджується сукупністю доказів».

Він повинен показати, **якими саме доказами і чому**.

Резолютивна частина

У резолютивній частині суд формулює остаточні владні приписи.

У виправдувальному вироку зазначається, зокрема:

- що особа **виправдана**;
- відповідна стаття КК та сформульоване обвинувачення;
- підстава виправдання;
- рішення щодо запобіжного заходу;
- речових доказів;
- процесуальних витрат;
- інших питань, які мають бути остаточно вирішені.

В обвинувальному вироку зазначається, зокрема:

- що особу визнано **винуватою**;
- правова кваліфікація;
- покарання за кожне кримінальне правопорушення;
- остаточне покарання за сукупністю, якщо це необхідно;
- рішення про звільнення від покарання чи його відбування;
- іспитовий строк та обов'язки при застосуванні випробування;
- інші необхідні наслідки.

Частково обвинувальний і частково виправдувальний вирок

Якщо особі інкриміновано кілька кримінальних правопорушень або епізодів, суд може:

- за одними визнати її винуватою;
- за іншими – виправдати.

Тоді один вирок міститиме:

- **обвинувальну частину** щодо доведених обвинувачень;

- **виправдувальну частину** щодо недоведених.

Так само у провадженні щодо кількох обвинувачених одні особи можуть бути засуджені, а інші – виправдані.

Вирок і ухвала – ключова відмінність

Для тестів ЄДКІ:

вирок
→ вирішує **обвинувачення по суті**;

ухвала
→ вирішує **інші процесуальні питання**.

Тому, наприклад:

- виправдання → **вирок**;
- визнання винуватості → **вирок**;
- закриття провадження у випадку, коли КПК відносить це до суду → за загальним правилом **ухвала**;
- призначення експертизи → **ухвала**;
- зміна запобіжного заходу → **ухвала**.

Проголошення судового рішення

Після ухвалення вироку суд повертається до зали судового засідання та проголошує його відповідно до **ст. 376 КПК України**.

Судове рішення проголошується **публічно** негайно після виходу суду з нарадчої кімнати, з урахуванням спеціальних правил КПК щодо обмеження розголошення певної інформації.

Після проголошення головуючий роз'яснює:

- зміст рішення;
- строк і порядок його оскарження.

Обвинуваченому, який не володіє державною мовою, судове рішення повинно бути перекладене у відповідній частині в порядку, передбаченому КПК.

Рішення щодо запобіжного заходу у вироку

При ухваленні вироку суд не повинен залишати невирішеним питання про застосований до обвинуваченого **запобіжний захід**.

Це випливає як із:

- п. 14 ч. 1 ст. 368 КПК;
- так і зі змісту резолютивної частини вироку.

При виправданні або звільненні особи у випадках, передбачених законом, запобіжний захід підлягає відповідному **скасуванню**.

Рішення щодо речових доказів, майна і процесуальних витрат

При ухваленні вироку суд обов'язково вирішує:

- долю **речових доказів**;
- долю **документів**;
- питання щодо майна, на яке накладено **арешт**;
- питання про **процесуальні витрати**;
- інші заходи забезпечення кримінального провадження.

Тому вирок не обмежується відповіддю:

винен / невинен + покарання.

Він повинен урегулювати весь комплекс процесуальних наслідків завершення судового розгляду.

Чого не може бути у вироку

Вирок не може:

- ґрунтуватися на **припущеннях**;
- ґрунтуватися на доказах, які суд не дослідив, крім установлених КПК винятків;
- містити внутрішньо суперечливі висновки;
- залишати незрозумілим, за яке саме діяння особу засуджено;
- ставити під сумнів невинуватість особи, яка виправдана;
- не містити мотивів відхилення істотних доказів чи доводів сторін;
- виходити за межі допустимого судового розгляду з погіршенням становища особи поза передбаченою КПК процедурою.

Типові пастки ЄДКІ

Слід пам'ятати:

- **вирок** вирішує обвинувачення по суті;
- **ухвала** – інші питання;
- суд касаційної інстанції у передбачених КПК випадках приймає **постанови**;
- вирок ухвалюється **іменем України**;
- вирок ухвалюється в **нарадчій кімнаті** тим самим складом суду;
- рішення має бути одночасно **законним + обґрунтованим + вмотивованим**;
- законність = правильне право + належна процедура;
- обґрунтованість = факти підтверджені дослідженими доказами;
- вмотивованість = наведено належні й достатні мотиви;
- ст. 368 містить **повний комплекс питань**, а не лише вину й покарання;
- з 2024 року окремо вирішується питання про **звільнення від кримінальної відповідальності**;
- також актуальним є питання про **позбавлення державної нагороди України**;
- при кількох епізодах суд дає окрему відповідь щодо кожного;
- при кількох обвинувачених – окремо щодо кожного;
- вироки бувають лише **обвинувальні та виправдувальні**;
- обвинувальний вирок **не може ґрунтуватися на припущеннях**;
- виправдання можливе як через **недоведеність**, так і при встановленні відсутності події або складу;
- «не доведено відсутність вини» – неправильний стандарт: **обвинувачення повинно довести вину**;
- обвинувальний вирок не завжди означає реальне відбування покарання;
- вирок складається з **вступної + мотивувальної + резолютивної частин**;
- виправдувальний вирок не може містити формулювання, що ставлять під сумнів невинуватість;
- висновок про винуватість повинен бути **категоричним**, а не ймовірнісним;
- один вирок може бути обвинувальним щодо одного епізоду і виправдувальним щодо іншого.

Короткий підсумок

Судове рішення, яким обвинувачення вирішується по суті, ухвалюється у формі **вироку**, а інші процесуальні питання суд вирішує ухвалою. Судове рішення повинно бути **законним, обґрунтованим і вмотивованим**: відповідати матеріальному і процесуальному закону, ґрунтуватися на об'єктивно встановлених та підтверджених дослідженими доказами обставинах і містити належне пояснення висновків суду.

Вирок може бути лише обвинувальним або виправдувальним. Виправдувальний вирок постановляється, якщо не доведено факт правопорушення, його вчинення обвинуваченим або наявність складу, а також при встановленні відсутності події чи складу. Обвинувальний вирок допускається лише за умови доведеної винуватості і не може ґрунтуватися на припущеннях.

Формула для запам'ятовування

Ст. 369:
обвинувачення по суті → вирок;
інше питання → ухвала.

Ст. 370:
законність + обґрунтованість + вмотивованість.

Ст. 368:
діяння → склад → вина → відповідальність/покарання → цивільний позов → інші наслідки.

Ст. 373:
не доведено подію / особу / склад → виправдання;
вина доведена → обвинувальний вирок.

Обвинувальний вирок:
жодних припущень.

Ст. 374:
вступна → мотивувальна → резолютивна.

Головна пастка:
виправдання через недоведеність ≠ встановлення протилежного факту, але в обох випадках особа є виправданою.

Провадження на підставі угод: угода про примирення та угода про визнання винуватості; сторони, допустимість укладення, зміст, перевірка судом, підстави відмови в затвердженні

Загальна характеристика провадження на підставі угод

Кримінальне провадження на підставі угод є **особливим порядком кримінального провадження**, передбаченим главою 35 КПК України.

За **ст. 468 КПК України** можуть бути укладені два види угод:

- **угода про примирення** між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим;
- **угода про визнання винуватості** між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим.

Ці угоди мають різних сторін, різні передумови укладення та різний зміст, тому їх не можна ототожнювати.

Угода про примирення

Сторони угоди

Угода про примирення укладається між:

потерпілим ↔ підозрюваним або обвинуваченим.

Ініціювати її укладення може:

- потерпілий;
- підозрюваний;
- обвинувачений.

Домовленості можуть вестися:

- безпосередньо сторонами;
- захисником;
- представником;
- за допомогою іншої погодженої сторонами особи.

Водночас таким посередником **не можуть бути слідчий, прокурор або суддя**.

Особливість кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством

У провадженні щодо кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, угода про примирення може бути укладена **лише за ініціативою**:

- потерпілого;
- його представника;
- законного представника.

Отже, у такій категорії справ ініціатива підозрюваного чи обвинуваченого сама по собі недостатня.

У яких провадженнях допускається угода про примирення

За **ч. 3 ст. 469 КПК України** угода про примирення може бути укладена у провадженні щодо:

- **кримінальних проступків**;
- **нетяжких злочинів**;
- кримінальних проваджень у формі **приватного обвинувачення**.

Остання категорія має самостійне значення: якщо кримінальне провадження належить до форми приватного обвинувачення за ст. 477 КПК, можливість укладення угоди визначається саме цією спеціальною вказівкою ч. 3 ст. 469.

Коли угода про примирення не допускається

Не допускається укладення угоди про примирення у кримінальному провадженні щодо **уповноваженої особи юридичної особи**, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи.

Угода про визнання винуватості

Сторони угоди

Угода про визнання винуватості укладається між:

прокурором ↔ підозрюваним або обвинуваченим.

Ініціювати її укладення може:

- прокурор;
- підозрюваний;
- обвинувачений.

Потерпілий не є стороною такої угоди.

Допустимість угоди про визнання винуватості

Чинна редакція **ч. 4 ст. 469 КПК України** після суттєвих змін 2024 року встановлює декілька окремих категорій.

Угода може бути укладена щодо:

- **кримінальних проступків**;
- **нетяжких злочинів**;
- **тяжких злочинів**,

крім корупційних кримінальних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією, для яких діють спеціальні правила.

Корупційні кримінальні правопорушення

Для корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією, чинний КПК передбачає окремі моделі.

Викриття іншої особи

Угода допускається, якщо підозрюваний або обвинувачений:

- викриває іншу особу або осіб у вчиненні корупційного кримінального правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією;
- повідомлена інформація **підтверджується доказами**;
- завданий збиток чи шкода відшкодовуються повністю або частково з урахуванням характеру та ступеня участі особи у злочині.

Корупційне правопорушення без співучасті

За **п. 2-1 ч. 4 ст. 469 КПК** угода допускається також щодо:

- корупційних кримінальних проступків;
- нетяжких корупційних злочинів;
- тяжких корупційних злочинів;
- кримінальних правопорушень, пов'язаних із корупцією,

якщо:

- відсутні ознаки вчинення правопорушення **у співучасті**, що підтверджується матеріалами провадження;
- підозрюваний або обвинувачений **повністю відшкодував** завданий збиток або шкоду, якщо вони були завдані.

Особливо тяжкі злочини

Угода про визнання винуватості може бути укладена щодо **особливо тяжкого злочину**, якщо він учинений:

- за попередньою змовою групою осіб;
- організованою групою;
- злочинною організацією;
- терористичною групою,

і підозрюваний чи обвинувачений:

- **не є організатором** такої групи або організації;
- викриває злочинні дії інших учасників або інші злочини, вчинені групою чи організацією;

- надана інформація підтверджується доказами.

Організатор корупційного злочину

Спеціальне правило встановлює, що організатор корупційного кримінального правопорушення за загальним правилом не може укладати таку угоду.

Виняток можливий у випадку, передбаченому п. 2 ч. 4 ст. 469, якщо він **викриває іншого організатора** корупційного кримінального правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Потерпілий і угода про визнання винуватості

За загальним правилом угода про визнання винуватості розрахована на провадження, у яких шкода завдана **державним чи суспільним інтересам**.

Проте чинна ч. 4 ст. 469 КПК допускає угоду і в провадженні, де беруть участь потерпілий або потерпілі, якщо:

усі потерпілі надали прокурору письмову згоду на укладення угоди.

Це важлива сучасна норма.

Тому твердження:

«за наявності потерпілого угода про визнання винуватості завжди заборонена» – неправильне.

Правильно:

наявність потерпілого → потрібна письмова згода всіх потерпілих у випадках, визначених ч. 4 ст. 469 КПК.

Кілька потерпілих

КПК розрізняє дві ситуації.

Кілька потерпілих від одного кримінального правопорушення

→ угода може бути укладена і затверджена лише за участю **всіх потерпілих**.

Кілька потерпілих від різних кримінальних правопорушень

→ якщо згода досягнута не з усіма, угода може бути укладена з одним або кількома потерпілими, а відповідна частина провадження **виділяється в окреме провадження**.

Кілька підозрюваних або обвинувачених

Якщо провадження здійснюється щодо кількох осіб і угоди досягнуто не з усіма:

- угода може бути укладена з одним або кількома підозрюваними чи обвинуваченими;
- провадження щодо них **підлягає виділенню в окреме провадження**.

Коли можна укласти угоду

За **ч. 5 ст. 469 КПК України** ініціювання угоди можливе:

від моменту повідомлення особі про підозру → до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку.

Отже, угода може з'явитися:

- під час досудового розслідування;
- у підготовчому судовому засіданні;
- уже під час судового розгляду.

Якщо угоди не досягнуто

Якщо переговори завершилися без укладення угоди:

- сам факт їх проведення;
- пропозиції;
- твердження, зроблені для досягнення угоди

не можуть розглядатися як визнання винуватості або відмова від обвинувачення.

Це гарантує можливість вести переговори без ризику, що їх зміст автоматично стане доказом проти сторони.

Обставини, які прокурор враховує при угоді про визнання винуватості

За **ст. 470 КПК України** прокурор повинен врахувати:

- ступінь і характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого кримінальному провадженню щодо нього або інших осіб;
- характер і тяжкість підозри чи обвинувачення;
- суспільний інтерес у швидшому розслідуванні та судовому провадженні, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень;
- суспільний інтерес у запобіганні, виявленні чи припиненні більшої кількості або більш тяжких правопорушень.

Спеціальне погодження корупційних угод

Після змін 2024–2025 років для угод у корупційних провадженнях установлено обов'язкові рівні погодження.

Зокрема:

- проступок або нетяжкий злочин → погодження на рівні керівництва Генеральної чи обласної прокуратури;
- тяжкий злочин → вищий рівень погодження, визначений ч. 2 ст. 470;
- особливо тяжкий → Генеральний прокурор, особа, яка виконує його обов'язки, перший заступник або заступник;
- для проваджень НАБУ/САП діють спеціальні правила погодження керівництвом **САП** залежно від тяжкості злочину.

Для ЄДКІ важливо запам'ятати сам принцип:

корупційна угода про визнання винуватості → недостатньо підпису процесуального прокурора; у випадках ч. 2 ст. 470 потрібне спеціальне погодження прокурора відповідного рівня.

Зміст угоди про примирення

За **ст. 471 КПК України** в угоді зазначаються:

- сторони;
- формулювання підозри або обвинувачення;
- правова кваліфікація із зазначенням відповідної статті КК;
- істотні обставини кримінального провадження;
- **розмір завданої шкоди**;
- строк її відшкодування;
- або перелік інших дій на користь потерпілого та строки їх виконання;
- узгоджене покарання;

- згода сторін на його призначення;
- або згода на призначення покарання зі звільненням від його відбування з випробуванням;
- наслідки укладення та затвердження угоди;
- наслідки її невиконання.

Угода повинна містити дату укладення та бути **підписана сторонами**.

Зміст угоди про визнання винуватості

За **ст. 472 КПК України** вона повинна містити:

- сторони;
- формулювання підозри чи обвинувачення;
- правову кваліфікацію;
- істотні обставини;
- **беззастережне визнання винуватості**;
- обов'язки щодо співпраці у викритті правопорушення іншої особи, якщо такі домовленості існують;
- передбачені законом умови часткового звільнення від цивільної відповідальності щодо відшкодування державі збитків;
- узгоджене покарання;
- згоду на його призначення або на покарання зі звільненням від його відбування з випробуванням;
- умови застосування **спеціальної конфіскації**;
- наслідки укладення та затвердження угоди;
- наслідки її невиконання.

Також зазначаються дата і підписи сторін.

Наслідки затвердження угоди

За **ст. 473 КПК України** наслідком затвердження обох видів угод є, зокрема, **обмеження права на апеляційне та касаційне оскарження вироку** – оскарження допускається лише з підстав, прямо передбачених ст. 394 і 424 КПК.

Для обвинуваченого

Обвинувачений фактично відмовляється від повного судового розгляду у загальному порядку, зокрема від реалізації в повному обсязі права вимагати, щоб прокурор довів обвинувачення у звичайній змагальній процедурі.

Саме тому суд перед затвердженням угоди повинен переконатися, що ця відмова є **усвідомленою та добровільною**.

Додаткові наслідки угоди про примирення для потерпілого

Потерпілий:

- має обмежене право оскарження вироку;
- втрачає право надалі вимагати притягнення особи до кримінальної відповідальності **за те саме кримінальне правопорушення**;
- не може надалі змінювати розмір вимог про відшкодування шкоди, погоджений у межах угоди.

Порядок надходження угоди до суду

Якщо угоду укладено під час **досудового розслідування**, обвинувальний акт разом із підписаною угодою невідкладно направляється до суду.

Разом із тим прокурор може відкласти направлення матеріалів до суду до:

- отримання висновку експерта;
- завершення інших слідчих дій,

якщо йдеться про докази, які:

- можуть бути втрачені з часом;
- або не можуть бути пізніше отримані без істотної шкоди для результату в разі відмови суду затвердити угоду.

Коли суд розглядає угоду

Якщо угода укладена під час досудового розслідування, її розгляд проводиться:

у підготовчому судовому засіданні.

Участь сторін угоди є **обов'язковою**.

Інші учасники повідомляються, але їх відсутність **не перешкоджає** розгляду угоди.

Якщо ж угоду досягнуто вже під час судового розгляду:

суд невідкладно припиняє здійснення інших процесуальних дій і переходить до розгляду угоди.

Що суд перевіряє перед затвердженням угоди

Суд не може затвердити угоду лише тому, що вона підписана сторонами.

За **ст. 474 КПК України** суд проводить самостійну перевірку.

Розуміння обвинуваченим своїх прав

Суд повинен з'ясувати, чи розуміє обвинувачений, що при звичайному судовому розгляді він має право, зокрема:

- не визнавати винуватість і вимагати доведення обвинувачення прокурором;
- **мовчати**, без використання цього мовчання як доказу вини;
- мати захисника;
- допитувати свідків обвинувачення;
- клопотати про виклик свідків захисту;
- подавати власні докази.

Суд також встановлює, чи обвинувачений розуміє:

- наслідки затвердження угоди;
- характер кожного обвинувачення;
- вид узгодженого покарання;
- інші заходи, які можуть бути до нього застосовані.

Перевірка потерпілого при угоді про примирення

Перед затвердженням угоди про примирення суд окремо з'ясовує у потерпілого:

чи повністю він розуміє наслідки затвердження угоди за ст. 473 КПК.

Перевірка добровільності

За **ч. 6 ст. 474 КПК України** суд зобов'язаний переконатися, що угоду укладено **добровільно**.

Вона не повинна бути наслідком:

- насильства;
- примусу;
- погроз;
- сторонніх обіцянок;
- інших обставин, не передбачених самою угодою.

Для перевірки добровільності суд може:

- витребувати документи;
- дослідити скарги підозрюваного чи обвинуваченого та результати їх розгляду;
- викликати й опитувати осіб.

Отже:

підпис сторони ≠ автоматичний доказ добровільності.

Підстави для відмови у затвердженні угоди

Перелік міститься у **ч. 7 ст. 474 КПК України**.

Суд **відмовляє** у затвердженні угоди, якщо:

- умови угоди суперечать КПК та/або закону, у тому числі через неправильну правову кваліфікацію більш тяжкого кримінального правопорушення, щодо якого відповідна угода не допускається;
- умови угоди **не відповідають інтересам суспільства**;
- вони порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб;
- існують обґрунтовані підстави вважати, що угода **не є добровільною**, або сторони фактично не примирилися;
- очевидно, що обвинувачений **не зможе виконати взяті зобов'язання**;
- **відсутні фактичні підстави для визнання винуватості**.

Це **обов'язкові**, а не факультативні підстави: якщо суд встановив хоча б одну з них, він не вправі затвердити угоду.

Відсутність фактичних підстав

Беззастережне визнання вини обвинуваченим саме по собі ще не означає, що суд повинен затвердити угоду.

Суд має переконатися, що існує **фактична основа для такого визнання**.

Отже:

«обвинувачений визнав вину» ≠ «суд автоматично затверджує угоду».

Суд зберігає функцію контролю за законністю й обґрунтованістю особливого порядку провадження. Верховний Суд також виходить із того, що при затвердженні угоди суд перевіряє її відповідність не лише спеціальним нормам глави 35, а й іншим релевантним нормам кримінального та кримінального процесуального закону.

Рішення суду при затвердженні угоди

Якщо суд переконався, що угода відповідає закону і може бути затверджена, він відповідно до **ст. 475 КПК України**:

ухвалює вирок, яким:

- затверджує угоду;
- визнає особу винуватою;
- призначає узгоджене сторонами покарання або застосовує інший узгоджений законом варіант.

Отже:

затвердження угоди → ВИРОК.

Не ухвала.

Наслідки відмови суду затвердити угоду

Після змін Законом № 4033-IX порядок залежить від того, **на якій стадії було ініційовано угоду**.

Угода ініційована під час досудового розслідування

Якщо суд відмовляє в її затвердженні:

- **за згодою сторін** судове провадження може продовжитися у загальному порядку;
- якщо хоча б одна сторона не погоджується на це – **досудове розслідування продовжується у загальному порядку**.

Тому старе спрощене правило:

«відмова суду → завжди повернення на досудове розслідування»

у чинній редакції є **неправильним**.

Угода ініційована під час судового провадження

Якщо така угода не затверджена:

судове провадження продовжується у загальному порядку.

Зміна угоди та повторне звернення

За чинною **ч. 8 ст. 474 КПК України** до виходу суду до нарадчої кімнати сторони:

- можуть ініціювати зміни до укладеної угоди;
- за досягнення нової домовленості можуть укласти **нову угоду**.

Після відмови суду:

- повторне звернення з угодою щодо того самого підозрюваного чи обвинуваченого в тому самому провадженні допускається **один раз**;
- лише якщо усунуті підстави попередньої відмови;
- після **повторної відмови** подати ще одну угоду вже не можна.

Формула:

перша відмова → ще одна спроба можлива після усунення недоліків; друга відмова → нової угоди вже не буде.

Невиконання затвердженої угоди

Необхідно відрізняти:

відмову суду затвердити угоду → ст. 474;

і

невиконання вже затвердженої угоди → ст. 476 КПК.

Якщо засуджений не виконує умови угоди, особа, в інтересах якої вона укладена, має право звернутися до суду з клопотанням про **скасування вироку**, яким затверджено угоду, у порядку та строки, визначені ст. 476 КПК.

Умисне невиконання угоди також може мати окремі передбачені законом кримінально-правові наслідки.

Угода про примирення і звільнення від кримінальної відповідальності – не одне й те саме

Це важлива тестова пастка.

Угода про примирення за ст. 468–471 КПК

→ суд затверджує її **обвинувальним вироком** і призначає узгоджене покарання чи застосовує узгоджений законом механізм його відбування.

Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням за ст. 46 КК України

→ інший правовий інститут, який має власні матеріально-правові умови й завершується **закриттям кримінального провадження**, а не обвинувальним вироком.

Тому:

угода про примирення ≠ звільнення за ст. 46 КК.

Угода про визнання винуватості і звичайне визнання вини – не одне й те саме

Так само потрібно розрізняти:

обвинувачений у звичайному судовому розгляді визнав вину

≠

укладено угоду про визнання винуватості.

Угода вимагає:

- письмової форми;
- визначеного ст. 472 змісту;
- погодженого покарання;
- дотримання правил ст. 469–470;
- судової перевірки за ст. 474;
- затвердження **вироком**.

Практичне порівняння двох угод

Критерій	**Угода про примирення**	**Угода про визнання винуватості**
Сторони	потерпілий ↔ підозрюваний/обвинувачений	прокурор ↔ підозрюваний/обвинувачений
Основна норма допустимості	ч. 3 ст. 469	ч. 4 ст. 469
Типові категорії	проступки, нетяжкі злочини, приватне обвинувачення	проступки, нетяжкі, тяжкі; спеціально – корупційні та окремі особливо тяжкі
Шкода потерпілому	центральний елемент угоди	потерпілий не сторона; у відповідних випадках потрібна письмова згода всіх потерпілих

Визнання вини	угода ґрунтується на погодженні сторін і передбачає узгоджене покарання	обов'язкове **беззастережне визнання винуватості**
Зміст	ст. 471	ст. 472
Перевірка судом	ст. 474	ст. 474
Рішення при затвердженні	обвинувальний вирок	обвинувальний вирок

Типові пастки ЄДКІ

Слід пам'ятати:

- КПК передбачає **два** види угод;
- примирення → **потерпілий + підозрюваний/обвинувачений**;
- визнання винуватості → **прокурор + підозрюваний/обвинувачений**;
- угоду про примирення допускають щодо **проступків, нетяжких злочинів і приватного обвинувачення**;
- у справах про домашнє насильство примирення може бути ініційоване лише **потерпілою стороною**;
- угода про визнання винуватості допускається і щодо **тяжких злочинів**;
- щодо корупційних правопорушень діють **спеціальні умови ст. 469 і погодження ст. 470**;
- за п. 2-1 ч. 4 ст. 469 угода можлива щодо певних корупційних правопорушень без співучасті за умови **повного відшкодування шкоди**;
- угода можлива і щодо окремих **особливо тяжких злочинів**, але лише за спеціальних умов викриття інших учасників;
- наявність потерпілого не завжди виключає угоду про визнання винуватості – у передбачених законом випадках потрібна **письмова згода всіх потерпілих**;
- угоду можна ініціювати **після повідомлення про підозру і до виходу суду до нарадчої кімнати**;
- невдалі переговори про угоду **не є визнанням вини**;
- зміст примирення → **ст. 471**;
- зміст визнання винуватості → **ст. 472**;
- у визнанні винуватості обов'язкове **беззастережне визнання вини**;
- суд не є «нотаріусом угоди» – він перевіряє її **законність, добровільність і фактичну основу**;
- підписана угода ≠ обов'язок суду її затвердити;
- підстави відмови містяться в **ч. 7 ст. 474 КПК**;
- серед них: суперечність закону, суспільному інтересу, порушення прав інших осіб, недобровільність, неможливість виконання, відсутність фактичних підстав для вини;
- якщо угоду затверджено → суд ухвалює **вирок**;
- відмова щодо угоди, ініційованої на досудовому розслідуванні, після змін 2024 року **не завжди означає повернення на досудову стадію**;
- повторно звернутися з угодою після відмови можна **один раз**, якщо недоліки усунуті;
- угода про примирення ≠ звільнення від відповідальності за **ст. 46 КК**;
- угода про визнання винуватості ≠ звичайне визнання вини під час судового розгляду.

Короткий підсумок

КПК передбачає два види угод: про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим і про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим. Угода про примирення допускається щодо кримінальних проступків, нетяжких злочинів і проваджень у формі приватного обвинувачення. Для угоди про визнання винуватості коло допустимих проваджень ширше і включає тяжкі злочини, а за спеціальних умов – корупційні правопорушення та окремі особливо тяжкі злочини.

Перед затвердженням угоди суд зобов'язаний перевірити усвідомленість і добровільність позиції сторін, законність умов угоди, можливість виконання зобов'язань і наявність фактичних підстав для визнання винуватості. Якщо угода відповідає закону, вона затверджується **вироком**; якщо встановлено хоча б одну підставу ч. 7 ст. 474 КПК – суд зобов'язаний відмовити в її затвердженні.

Формула для запам'ятовування

Ст. 468:
2 угоди → примирення / визнання винуватості.

Примирення:
потерпілий ↔ підозрюваний/обвинувачений.

Допустимість:
проступок + нетяжкий + приватне обвинувачення.

Визнання винуватості:
прокурор ↔ підозрюваний/обвинувачений.

Ст. 469:
проступок + нетяжкий + тяжкий + спеціальні корупційні та окремі особливо тяжкі випадки.

Ст. 471:
примирення = шкода + відшкодування/дії + покарання.

Ст. 472:
визнання = беззастережна вина + співпраця + покарання + спецконфіскація.

Ст. 474:
суд перевіряє → права + добровільність + законність + фактична основа.

Відмова:
незаконність / суспільний інтерес / права інших / недобровільність / невиконуваність / немає фактичної основи.

Ст. 475:
затвердив угоду → обвинувальний вирок.

Після першої відмови:
виправили → ще 1 спроба.

Після другої:
нової угоди немає.

Апеляційне провадження: суб'єкти, рішення, що оскаржуються, строки і порядок подання; межі перегляду; повноваження апеляційного суду

Поняття та призначення апеляційного провадження

Апеляційне провадження – це стадія кримінального провадження, у якій суд апеляційної інстанції за апеляційною скаргою перевіряє **законність, обґрунтованість і вмотивованість судового рішення суду першої інстанції, яке не набрало законної сили**, у межах і порядку, встановлених КПК України.

Основні правила апеляційного провадження містяться у **главі 31 КПК України – ст. 392–423**. Чинна редакція КПК станом на листопад 2026 року зберігає модель повноцінного апеляційного

перегляду з можливістю перевірки як питань права, так і, за передбачених законом умов, фактичних обставин та доказів.

Апеляційне провадження необхідно відрізняти від касації:

апеляція
→ може перевіряти як юридичну, так і фактичну сторону рішення та у визначених КПК випадках безпосередньо досліджувати докази;

касація
→ передусім перевіряє правильність застосування норм матеріального і процесуального права.

Які рішення можуть бути оскаржені в апеляційному порядку

За **ч. 1 ст. 392 КПК України** можуть бути оскаржені рішення суду першої інстанції, які **не набрали законної сили**:

- **вироки**, з урахуванням обмежень, установлених ст. 394 КПК;
- ухвали про **застосування або відмову в застосуванні примусових заходів медичного чи виховного характеру**;
- інші ухвали – **лише у випадках, прямо передбачених КПК**.

Також в апеляційному порядку можуть оскаржуватися **ухвали слідчого судді** у випадках, прямо встановлених КПК.

Проміжні ухвали суду першої інстанції

За загальним правилом ухвали, постановлені під час судового провадження **до ухвалення кінцевого судового рішення**, окремому апеляційному оскарженню **не підлягають**, якщо КПК прямо не встановлює виняток.

Заперечення проти таких ухвал можуть бути включені до апеляційної скарги на кінцеве судове рішення.

Отже:

проміжна ухвала → окрема апеляція лише коли КПК прямо дозволяє; інакше → заперечення включаються до апеляції на вирок або інше кінцеве рішення.

Спеціальний виняток: ухвали про тримання під вартою

Окремо можуть бути оскаржені ухвали суду першої інстанції, постановлені **до ухвалення судового рішення по суті**, про:

- обрання запобіжного заходу у виді **тримання під вартою**;
- зміну іншого запобіжного заходу на тримання під вартою;
- **продовження строку тримання під вартою**.

Для них встановлено спеціальні строки й порядок подання скарги безпосередньо до апеляційного суду.

Суб'єкти права на апеляційне оскарження

Перелік міститься у **ст. 393 КПК України**.

Апеляційну скаргу мають право подати:

- обвинувачений, щодо якого постановлено **обвинувальний вирок**, його законний представник або захисник – у частині, що стосується інтересів обвинуваченого;
- обвинувачений, щодо якого постановлено **виправдувальний вирок**, його законний представник або захисник – **у частині мотивів і підстав виправдання**;
- підозрюваний, обвинувачений, їх законний представник чи захисник – у випадках, коли КПК передбачає оскарження відповідних ухвал;

- неповнолітній, щодо якого вирішувалося питання про застосування примусового заходу виховного характеру, його законний представник або захисник;
- законний представник і захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування **примусових заходів медичного характеру**;
- **прокурор**;
- потерпілий, його представник або законний представник – у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених у суді першої інстанції;
- цивільний позивач та його представники – у частині цивільного позову;
- цивільний відповідач або його представник – у частині цивільного позову;
- представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, – у частині її інтересів;
- фізична або юридична особа – щодо її інтересів при вирішенні долі речових доказів і документів;
- третя особа – щодо її інтересів при вирішенні питання про **спеціальну конфіскацію**;
- інші особи у випадках, прямо передбачених КПК.

Виправданий також може подати апеляцію

Це важлива тестова особливість.

Особа, яку виправдано, може оскаржити вирок **не тому, що вона не погоджується із самим результатом виправдання**, а через:

мотиви та підстави виправдання.

Наприклад, для особи може мати значення, чи її виправдано:

- через недоведеність участі;
- через відсутність події;
- через відсутність складу кримінального правопорушення.

Таке право прямо передбачене **п. 2 ч. 1 ст. 393 КПК**.

Особливості оскарження окремих вироків

Стаття **394 КПК України** встановлює обмеження апеляційного оскарження окремих рішень.

Спрощене провадження щодо кримінального проступку

Вирок, ухвалений за результатами спрощеного провадження відповідно до ст. 381–382 КПК, не може бути оскаржений з підстав:

- розгляду без учасників судового провадження;
- недослідження доказів у судовому засіданні;
- оспорювання обставин, установлених досудовим розслідуванням.

Частина 3 ст. 349 КПК

Якщо учасники погодилися не оспорювати певні фактичні обставини і суд відповідно до **ч. 3 ст. 349 КПК** визнав недоцільним дослідження доказів щодо них, судове рішення:

не може бути оскаржене з підстав заперечення саме цих обставин.

Це не забороняє, наприклад, оспорювати:

- правову кваліфікацію;
- покарання;
- істотні процесуальні порушення.

Вирок на підставі угоди

Вирок на підставі:

- угоди про примирення;
- угоди про визнання винуватості

оскаржується **лише з підстав, спеціально визначених ст. 394 КПК**.

Наприклад, обвинувачений при угоді про примирення може оскаржувати вирок, зокрема, якщо:

- суд призначив покарання суворіше за узгоджене;
- вирок ухвалено без його належної згоди;
- суд не виконав вимог ст. 474 КПК щодо перевірки угоди.

Отже:

вирок на підставі угоди → не загальне, а спеціально обмежене право апеляції.

Порядок подання апеляційної скарги

За **ч. 1 ст. 395 КПК України** загальне правило таке:

апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції подається через суд, який ухвалив це рішення.

Тобто:

вирок місцевого суду → скаргу адресують апеляційному суду, але подають через місцевий суд.

Коли скарга подається безпосередньо до апеляційного суду

Безпосередньо до суду апеляційної інстанції подається апеляція на:

- ухвалу **слідчого судді**;
- ухвалу суду про тримання під вартою;
- ухвалу про зміну іншого запобіжного заходу на тримання під вартою;
- ухвалу про продовження строку тримання під вартою, постановлену до рішення по суті.

Строки апеляційного оскарження

Чинна **ч. 2 ст. 395 КПК України** встановлює:

- на **вирок** або ухвалу про застосування чи відмову в застосуванні примусових заходів медичного чи виховного характеру – **30 днів** із дня проголошення;
- на ухвалу суду про тримання під вартою, зміну іншого заходу на тримання під вартою або продовження такого тримання до рішення по суті – **5 днів** із дня оголошення;
- на **інші ухвали суду першої інстанції – 7 днів** із дня оголошення;
- на ухвалу **слідчого судді – 5 днів** із дня оголошення.

Формула строків

вирок → 30 днів;

інша ухвала суду → 7 днів;

слідчий суддя → 5 днів;

тримання під вартою до рішення по суті → 5 днів.

Особа перебуває під вартою

Для особи, яка перебуває під вартою, строк апеляційного оскарження обчислюється:

з моменту вручення їй копії судового рішення.

Рішення ухвалено без виклику особи

Якщо:

- ухвалу суду чи слідчого судді постановлено без виклику особи, яка її оскаржує;
- або вирок у спрощеному провадженні за ст. 382 КПК ухвалено без виклику такої особи,

строк для неї обчислюється:

з дня отримання копії судового рішення.

Пропущений строк

Пропущений процесуальний строк може бути **поновлений за наявності поважних причин** за загальними правилами ст. 117 КПК.

Сам факт дії воєнного стану автоматично не означає поновлення будь-якого пропущеного строку: суд оцінює конкретні причини, які об'єктивно завадили особі своєчасно звернутися. Верховний Суд окремо звертав увагу, що спеціальні правила ст. 615 КПК не скасовують строків апеляційного оскарження як таких.

Зміст апеляційної скарги

Вимоги встановлені **ст. 396 КПК України**.

У скарзі, зокрема, повинні бути зазначені:

- найменування суду апеляційної інстанції;
- дані особи, яка подає скаргу;
- судове рішення, що оскаржується;
- вимоги апелянта;
- обґрунтування вимог із зазначенням того, **у чому полягає незаконність або необґрунтованість рішення**;
- за необхідності – клопотання про дослідження доказів;
- перелік доданих матеріалів.

Якщо апелянт не бажає брати участь у розгляді, він може зазначити про це в апеляційній скарзі.

Залишення скарги без руху, повернення і відмова у відкритті

Необхідно розрізняти:

залишення без руху
→ скарга має формальні недоліки, які можуть бути усунені;

повернення скарги
→ наявні передбачені ст. 399 КПК підстави для її повернення;

відмова у відкритті апеляційного провадження
→ рішення взагалі не підлягає апеляційному оскарженню або існує інша передбачена КПК перешкода.

Ці процедури не тотожні вирішенню апеляції **по суті**.

Зміна, доповнення та відмова від апеляційної скарги

За **ст. 403 КПК України** особа, яка подала апеляційну скаргу, до початку апеляційного розгляду може:

- **змінити**;

- **доповнити**

її.

Якщо зміни тягнуть за собою **погіршення становища обвинуваченого**, внести їх після закінчення строку апеляційного оскарження **не можна**.

Особа також може відмовитися від своєї апеляційної скарги у порядку, визначеному КПК.

Межі апеляційного перегляду

За **ч. 1 ст. 404 КПК України**:

апеляційний суд переглядає рішення суду першої інстанції в межах апеляційної скарги.

Тобто межі визначаються:

- тим, **яку частину рішення** оскаржено;
- якими є **доводи** скарги;
- які **вимоги** заявив апелянт.

Вихід за межі апеляційних вимог

Апеляційний суд має право вийти за межі вимог скарги, якщо:

це не погіршує становища обвинуваченого або особи, щодо якої вирішувалося питання про примусові заходи медичного чи виховного характеру.

Більше того, якщо під час розгляду встановлено підстави для рішення **на користь іншої особи**, щодо якої апеляцію не подано, апеляційний суд **зобов'язаний** прийняти таке рішення і щодо неї.

Отже:

вийти за межі на користь особи → можна;

погіршити становище поза належною апеляцією → не можна.

Заборона нового обвинувачення в апеляції

За **ч. 4 ст. 404 КПК України** апеляційний суд:

не має права розглядати обвинувачення, яке не було висунуте в суді першої інстанції.

Це продовження принципу меж судового розгляду.

Апеляція не може бути способом уперше висунути особі **нове обвинувачення**, від якого вона не захищалася у першій інстанції.

Повторне дослідження обставин і доказів

Апеляція не означає автоматичного повного повторного судового розгляду.

За **ч. 3 ст. 404 КПК** суд апеляційної інстанції за клопотанням учасника **зобов'язаний повторно дослідити обставини**, якщо в суді першої інстанції вони були досліджені:

- **неповно**;
- або **з порушеннями**.

Нові докази в апеляції

Докази, які взагалі не досліджувалися судом першої інстанції, апеляційний суд може дослідити **лише якщо**:

- учасник заявляв клопотання про їх дослідження ще у суді першої інстанції, але вони не були досліджені;

- або ці докази **стали відомі після ухвалення рішення**, яке оскаржується.

Тому:

апеляція ≠ можливість без будь-яких умов сформувати нову доказову базу.

Безпосередність дослідження доказів в апеляції

Якщо апеляційний суд має намір **дати доказу іншу оцінку**, ніж суд першої інстанції, принцип безпосередності може вимагати його повторного дослідження.

ККС ВС неодноразово наголошував: апеляційний суд не вправі просто переоцінити показання чи інші докази в протилежний спосіб, не дослідивши їх безпосередньо, якщо саме така переоцінка є основою іншого висновку щодо фактичних обставин.

Особливо це важливо при:

- скасуванні виправдувального вироку;
- ухваленні апеляційним судом нового обвинувального вироку;
- істотній зміні фактичних висновків суду першої інстанції.

Підстави для скасування або зміни рішення

За **ст. 409 КПК України** такими підставами є:

- **неповнота судового розгляду**;
- **невідповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження**;
- **істотне порушення вимог кримінального процесуального закону**;
- **неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність**.

Для вироку додатковою підставою може бути:

невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого.

Ці підстави деталізуються у ст. **410–414 КПК України**.

Повноваження апеляційного суду

За **ч. 1 ст. 407 КПК України** за результатами розгляду скарги на вирок або ухвалу суду першої інстанції апеляційний суд може:

- **залишити вирок або ухвалу без змін**;
- **змінити вирок або ухвалу**;
- скасувати вирок повністю або частково та **ухвалити новий вирок**;
- скасувати ухвалу повністю або частково та **постановити нову ухвалу**;
- скасувати вирок або ухвалу і **закрити кримінальне провадження**;
- скасувати вирок або ухвалу та **призначити новий розгляд у суді першої інстанції**.

Апеляція на вирок, ухвалений на підставі угоди

Для вироку на підставі угоди ст. 407 передбачає додаткові повноваження.

У разі його скасування апеляційний суд може направити провадження:

- **до суду першої інстанції** для загального судового провадження – якщо угоду укладено під час судового провадження;
- **до органу досудового розслідування** – якщо угоду укладено під час досудового розслідування.

Коли апеляційний суд ухвалює власний вирок

За **ст. 420 КПК України** суд апеляційної інстанції скасовує вирок першої інстанції та ухвалює **свій вирок**, якщо необхідно:

- застосувати закон про **більш тяжке кримінальне правопорушення** або збільшити обсяг обвинувачення;
- призначити **більш суворе покарання**;
- скасувати **необґрунтований виправдувальний вирок**;
- скасувати неправильне звільнення обвинуваченого від **відбування покарання**.

При цьому діє принцип **заборони повороту до гіршого**.

Недопустимість погіршення становища обвинуваченого

За **ст. 421 КПК України** погіршити становище обвинуваченого в апеляції можна лише за належною апеляційною ініціативою сторони обвинувачення.

Зокрема, обвинувальний вирок може бути скасований із метою:

- застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення;
- призначити суворіше покарання;
- скасувати неправильне звільнення від відбування покарання;
- збільшити суми стягнення;
- іншим способом погіршити становище

лише якщо з відповідних підстав апеляційну скаргу подав:

- **прокурор**;
- **потерпілий**;
- або його **представник**.

Отже:

апеляція лише захисту → апеляційний суд не може використати її для погіршення становища засудженого.

Скасування виправдувального вироку

Виправдувальний вирок може бути скасовано:

- за апеляцією прокурора;
- потерпілого;
- його представника;

а також за апеляцією самого виправданого або його захисника **лише щодо мотивів і підстав виправдання**.

В останньому випадку така скарга виправданого не може перетворитися на засіб його засудження.

Новий розгляд у суді першої інстанції

Стаття **415 КПК України** встановлює спеціальні підстави, коли апеляційний суд скасовує рішення та призначає **новий розгляд**.

Серед них:

- окремі безумовні істотні порушення, передбачені **п. 2–7 ч. 2 ст. 412 КПК**;
- участь у рішенні судді, якому обґрунтовано заявлявся відвід через обставини, що очевидно ставили під сумнів його неупередженість;

- ухвалення або підписання рішення **не тим складом суду, який здійснював судовий розгляд**.

Що апеляційний суд не може вирішувати наперед

Направляючи справу на новий розгляд, апеляційний суд **не має права наперед вирішувати**:

- доведеність чи недоведеність обвинувачення;
- достовірність або недостовірність доказів;
- перевагу одних доказів над іншими;
- питання про те, який саме кримінальний закон повинен бути застосований;
- конкретне покарання.

Це необхідно для збереження незалежності суду першої інстанції при новому розгляді.

Судове рішення апеляційної інстанції

За результатами апеляційного перегляду апеляційний суд може постановити:

- **ухвалу**;
- або у випадках, передбачених ст. 420 КПК, – **вирок**.

У рішенні суд повинен надати відповідь на істотні доводи апеляційної скарги.

Якщо скаргу залишено без задоволення, в ухвалі необхідно зазначити **підстави, з яких її доводи визнано необґрунтованими**. Якщо рішення скасовано чи змінено – суд має вказати, які саме норми порушено і в чому полягає порушення або необґрунтованість рішення.

Практичний алгоритм апеляційного провадження

1. Чи оскаржується рішення?
→ ст. 392 + спеціальні правила ст. 394.

2. Хто подає?
→ перевірити ст. 393.

3. Строк:
→ 30 / 7 / 5 днів.

4. Куди подати?
→ за загальним правилом через суд першої інстанції;
→ слідчий суддя / окремі ухвали про тримання під вартою – прямо до апеляційного суду.

5. Межі:
→ доводи й вимоги апеляційної скарги.

6. Вихід за межі:
→ тільки без погіршення становища.

7. Докази:
→ повторне дослідження лише за умов ст. 404.

8. Підстави зміни/скасування:
→ ст. 409–414.

9. Результат:
→ один із варіантів ст. 407.

Типові пастки ЄДКІ

Слід пам’ятати:

- апеляційно переглядаються рішення першої інстанції, які **не набрали законної сили**;
- не кожна проміжна ухвала оскаржується окремо;

- заперечення проти неоскаржуваної проміжної ухвали можна включити до апеляції на кінцеве рішення;
- виправданий також може подати апеляцію, але **щодо мотивів і підстав виправдання**;
- потерпілий оскаржує рішення в частині своїх інтересів і за загальним правилом у межах вимог, заявлених у першій інстанції;
- вирок → **30 днів**;
- інша ухвала суду → **7 днів**;
- ухвала слідчого судді → **5 днів**;
- спеціальна ухвала про тримання під вартою до рішення по суті → **5 днів**;
- для особи під вартою строк рахується **з вручення копії рішення**;
- апеляція на вирок подається **через суд першої інстанції**;
- апеляція на ухвалу слідчого судді – **безпосередньо до апеляційного суду**;
- вирок у спрощеному провадженні щодо проступку має спеціальні обмеження апеляції;
- обставини, неоспорювані за ч. 3 ст. 349 КПК, не можна потім оспорювати в апеляції;
- вирок на підставі угоди оскаржується лише з **обмежених підстав ст. 394**;
- загальна межа апеляції → **апеляційна скарга**;
- вийти за її межі можна тільки **не на гірше**;
- рішення на користь співобвинуваченого, який не подав апеляцію, за наявності підстав суд повинен поширити і на нього;
- апеляційний суд **не може розглядати нове обвинувачення**;
- повторне дослідження доказів в апеляції не є автоматичним;
- для нового доказу потрібні спеціальні умови **ч. 3 ст. 404**;
- апеляційний суд не може принципово переоцінити ключові докази, не забезпечивши належної безпосередності їх дослідження;
- основні підстави скасування/зміни → **ст. 409 КПК**;
- апеляційний суд має шість основних варіантів рішень за **ст. 407**;
- погіршення становища можливе лише за відповідною апеляцією **прокурора, потерпілого або його представника**;
- апеляція лише сторони захисту не може привести до повороту на гірше;
- при направленні на новий розгляд апеляційний суд **не вирішує наперед питання вини та достовірності доказів**.

Короткий підсумок

Апеляційне провадження забезпечує перегляд судових рішень першої інстанції, що не набрали законної сили. Право апеляції мають особи, визначені ст. 393 КПК, а строки становлять переважно **30 днів для вироку, 7 днів для інших ухвал суду першої інстанції та 5 днів для ухвал слідчого судді й спеціальних ухвал про тримання під вартою**. Загальне правило – скарга подається через суд першої інстанції, але окремі ухвали оскаржуються безпосередньо до апеляційного суду.

Апеляційний суд діє переважно **в межах апеляційної скарги**, але може вийти за них на користь обвинуваченого. Він може повторно досліджувати обставини та за спеціальних умов – нові докази. За результатами розгляду суд вправі залишити рішення без змін, змінити його, ухвалити новий вирок чи ухвалу, закрити провадження або направити його на новий розгляд. Погіршення становища обвинуваченого допускається лише за відповідною апеляційною ініціативою сторони обвинувачення.

Формула для запам'ятовування

Ст. 392:
що оскаржується → вирок + визначені ухвали.

Ст. 393:
хто оскаржує → обвинувачений / захист / прокурор / потерпілий / інші визначені особи.

Ст. 395:
вирок – 30;
ухвала суду – 7;
слідчий суддя – 5;
тримання під вартою – 5.

Подання:
перша інстанція → через неї;
слідчий суддя / спеціальна варта → прямо в апеляцію.

Ст. 404:
межі скарги → за межі можна лише не на гірше.

Докази:
повторно → якщо неповно/з порушеннями;
нові → лише за спеціальних умов.

Ст. 409:
неповнота + фактична невідповідність + істотне процесуальне порушення + неправильний КК + несправедливе покарання.

Ст. 407:
залишити / змінити / новий вирок / нова ухвала / закрити / новий розгляд.

Ст. 421:
поворот до гіршого → лише за апеляцією обвинувачення.

Касаційне провадження: суб'єкти, предмет і межі касаційного перегляду; підстави скасування/зміни судових рішень; повноваження ККС ВС

Поняття та призначення касаційного провадження

Касаційне провадження – стадія кримінального провадження, у якій **Верховний Суд як суд касаційної інстанції** перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального і процесуального права та правову оцінку встановлених ними обставин.

У кримінальних провадженнях функції суду касаційної інстанції за загальним правилом здійснює **Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду (ККС ВС)**. За умов, установлених ст. 434-1 КПК, справа може бути передана на розгляд:

- палати ККС ВС;
- об'єднаної палати ККС ВС;
- Великої Палати Верховного Суду.

Основні правила касаційного провадження містяться у **главі 32 КПК України – ст. 424–443**. Чинна редакція КПК станом на листопад 2026 року закріплює касацію саме як **перегляд питань права, а не повторний розгляд фактичних обставин справи**.

Які судові рішення можуть бути оскаржені в касаційному порядку

За **ч. 1 ст. 424 КПК України** у касаційному порядку можуть бути оскаржені:

- **вироки суду першої інстанції** – після їх перегляду в апеляційному порядку;

- ухвали суду першої інстанції про **застосування або відмову в застосуванні примусових заходів медичного чи виховного характеру** – після апеляційного перегляду;
- судові рішення апеляційного суду, постановлені за результатами перегляду зазначених рішень.

Отже, загальне правило:

перша інстанція → апеляція → касація.

Без попереднього апеляційного перегляду вироку суду першої інстанції перейти безпосередньо до касації не можна.

Касаційне оскарження інших ухвал

За **ч. 2 ст. 424 КПК**:

- ухвала суду першої інстанції після її апеляційного перегляду;
- ухвала апеляційного суду

можуть бути оскаржені в касаційному порядку, якщо вони **перешкоджають подальшому кримінальному провадженню**, крім випадків, коли КПК установлює інше.

Заперечення проти інших ухвал можуть бути включені до касаційної скарги на судове рішення, ухвалене за результатами апеляційного провадження.

Тобто:

ухвала перешкоджає подальшому провадженню → можлива касація;

не перешкоджає → як правило, окремої касації немає.

Ухвали слідчого судді

Важливий абсолютний виняток установлений **ч. 4 ст. 424 КПК України**:

- ухвала слідчого судді після її апеляційного перегляду;
- ухвала апеляційного суду, постановлена за результатами такого перегляду

касаційному оскарженню не підлягають.

Це типова пастка ЄДКІ:

слідчий суддя → апеляція можлива у передбачених законом випадках → касації немає.

Спеціальні межі касації вироку на підставі угоди

За **ч. 3 ст. 424 КПК** вирок на підставі угоди після його апеляційного перегляду може бути оскаржений у касації лише з **вичерпних спеціальних підстав**.

Засуджений, захисник, законний представник

Можуть оскаржувати, якщо:

- призначено покарання **суворіше за узгоджене**;
- вирок ухвалено без згоди засудженого на призначення покарання;
- суд не виконав вимог **ч. 4–7 ст. 474 КПК**, зокрема не роз'яснив наслідків укладення угоди.

Потерпілий, його представник або законний представник

При угоді про примирення можуть оскаржувати, зокрема, якщо:

- призначено покарання **менш суворе за узгоджене**;
- вирок ухвалено без згоди потерпілого;
- порушено вимоги ч. 6–7 ст. 474 КПК;
- потерпілому не роз'яснено наслідків угоди.

Прокурор

Може оскаржувати такий вирок виключно з підстав:

- призначення покарання **менш суворого за узгоджене**;
- затвердження угоди у провадженні, в якому відповідно до **ч. 4 ст. 469 КПК** така угода не могла бути укладена.

Отже:

вирок на підставі угоди → спеціально обмежена касація.

Суб'єкти права на касаційне оскарження

Перелік установлений **ст. 425 КПК України**.

Касаційну скаргу можуть подати:

- **засуджений**, його законний представник або захисник – у частині його інтересів;
- **виправданий**, його законний представник або захисник – у частині мотивів і підстав виправдання;
- підозрюваний, обвинувачений, їх законний представник або захисник – у передбачених КПК випадках;
- неповнолітній, щодо якого вирішувалося питання про примусові заходи виховного характеру, його законний представник або захисник;
- законний представник або захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про **примусові заходи медичного характеру**;
- **прокурор**;
- **потерпілий**, його представник або законний представник – у частині інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених у суді першої інстанції;
- цивільний позивач, його представник або законний представник – щодо цивільного позову;
- цивільний відповідач або його представник – щодо цивільного позову;
- представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, – у частині її інтересів.

Особам, які мають право на касаційну скаргу, забезпечується можливість **ознайомитися з матеріалами кримінального провадження** для вирішення питання про касаційне оскарження.

Строк і порядок подання касаційної скарги

За **ст. 426 КПК України** касаційна скарга:

подається безпосередньо до суду касаційної інстанції.

Це відрізняє касацію від апеляції.

Апеляція:
→ за загальним правилом через суд першої інстанції.

Касація:
→ **безпосередньо до Верховного Суду**.

Строк касаційного оскарження

Касаційну скаргу можна подати:

протягом 3 місяців з дня проголошення судового рішення судом апеляційної інстанції.

Для засудженого, який тримається під вартою:

3 місяці з дня вручення йому копії судового рішення.

Формула:

касація → 3 місяці.

Не 30 днів, як апеляція на вирок.

Вимоги до касаційної скарги

За **ст. 427 КПК** касаційна скарга подається **у письмовій формі** і повинна містити, зокрема:

- найменування суду касаційної інстанції;
- дані особи, яка подає скаргу;
- рішення, яке оскаржується;
- обґрунтування вимог із зазначенням того, в чому полягає **незаконність чи необґрунтованість** судового рішення;
- конкретні вимоги до суду касаційної інстанції;
- перелік доданих матеріалів.

До скарги додаються копії оскаржуваних судових рішень.

Відкриття касаційного провадження

За **ст. 428 КПК** питання про відкриття касаційного провадження вирішується протягом **5 днів** із дня надходження скарги.

Суд відмовляє у відкритті, якщо:

- скарга подана на рішення, яке **не підлягає касаційному оскарженню**;
- із самої скарги, оскаржуваних рішень та доданих документів убачається, що **підстав для її задоволення немає**.

Водночас у 2026 році Конституційний Суд України підтвердив конституційність другого з цих касаційних фільтрів у контексті оскарження ухвали апеляційного суду про відмову у відкритті апеляційного провадження.

Касація – суд права, а не суд факту

Це ключова відмінність від апеляційного провадження.

За **ч. 1 ст. 433 КПК України** суд касаційної інстанції перевіряє:

- правильність застосування норм **матеріального права**;
- правильність застосування норм **процесуального права**;
- правильність **правової оцінки встановлених обставин**.

При цьому касаційний суд **не має права**:

- досліджувати докази;
- встановлювати нові фактичні обставини;
- визнавати доведеними обставини, яких не встановлено в оскарженому рішенні;
- вирішувати питання про **достовірність конкретного доказу**.

ККС ВС у практиці 2026 року прямо наголошує:

касаційна інстанція – суд права, а не факту; повторний допит потерпілих, свідків чи виклик експертів з метою переоцінки їхніх показань не належать до її повноважень.

Що це означає практично

Не є належним самостійним касаційним доводом твердження:

- «свідок говорить неправду»;

- «суд повинен був повірити іншому свідку»;
- «експертний висновок мене не переконує»;
- «касаційний суд повинен повторно оцінити всі докази».

Такі доводи стосуються переважно **фактичної сторони** справи.

Касаційний довід повинен бути сформульований, наприклад, як:

- суд використав **недопустимий доказ** усупереч КПК;
- порушено принцип безпосередності;
- суд не дотримався процесуальної процедури;
- неправильно застосовано статтю КК;
- покарання є явно несправедливим через суворість чи м'якість.

Неповнота судового розгляду та фактична невідповідність

На відміну від апеляційного суду, касаційний суд не скасовує рішення безпосередньо з підстав:

- **неповноти судового розгляду** – ст. 410 КПК;
- **невідповідності висновків суду фактичним обставинам** – ст. 411 КПК.

ККС ВС у постанові від 16 квітня 2026 року прямо наголосив, що ці обставини **не є самостійними підставами касаційного перегляду**.

Це одна з найважливіших відмінностей:

апеляція → ст. 409 включає ст. 410–414;

касація → ст. 438 відсилає лише до ст. 412–414.

Межі касаційного перегляду

За **ч. 2 ст. 433 КПК України** касаційний суд переглядає рішення:

у межах касаційної скарги.

Межі визначаються:

- тим, яке рішення або його частина оскаржується;
- доводами скарги;
- вимогами касатора.

Вихід за межі скарги

Касаційний суд може вийти за межі касаційних вимог, якщо це:

не погіршує становища засудженого, виправданого або особи, щодо якої вирішувалося питання про примусові заходи медичного чи виховного характеру.

Якщо задоволення скарги дає підстави прийняти рішення **на користь іншого засудженого**, який касаційної скарги не подавав, суд зобов'язаний поширити відповідний сприятливий висновок і на нього.

Формула:

за межі касації → можна тільки не на гірше.

Запобіжний захід у касації

Чинна **ч. 3 ст. 433 КПК** прямо передбачає:

при скасуванні рішення і призначенні нового розгляду в суді першої або апеляційної інстанції касаційний суд розглядає питання про **обрання запобіжного заходу**.

Тобто скасування вироку саме по собі не залишає питання про подальший процесуальний статус особи невирішеним.

Підстави для скасування або зміни судового рішення

Вичерпний перелік містить **ч. 1 ст. 438 КПК України**.

Такими підставами є:

1. **істотне порушення вимог кримінального процесуального закону**;
2. **неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність**;
3. **невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого**.

При визначенні змісту цих підстав касаційний суд керується **ст. 412–414 КПК України**.

1. Істотне порушення вимог КПК

За **ст. 412 КПК** істотними є такі порушення вимог кримінального процесуального закону, які:

перешкодили або могли перешкодити суду ухвалити законне та обґрунтоване судове рішення.

Наприклад, істотними можуть бути порушення:

- права на захист;
- правил складу суду;
- правил підсудності у випадках, коли це вплинуло на законність розгляду;
- засади безпосередності;
- обов'язкової участі учасника;
- вимог щодо мотивування судового рішення,

якщо вони відповідають критеріям ст. 412 КПК.

2. Неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність

За **ст. 413 КПК** таким є:

- **незастосування** закону, який підлягав застосуванню;
- **застосування закону, який не підлягав застосуванню**;
- неправильне тлумачення закону, що суперечить його точному змісту;
- призначення більш суворого покарання, ніж дозволяє відповідна кримінально-правова норма.

Типовий приклад:

суд правильно встановив факти, але застосував **не ту статтю або частину статті КК**.

Це класичне питання касаційного перегляду.

3. Невідповідність покарання тяжкості правопорушення та особі засудженого

Ця підстава конкретизується **ст. 414 КПК України**.

Йдеться не просто про те, що сторона вважає покарання:

- занадто суворим;
- або занадто м'яким.

КПК вимагає **явної несправедливості** покарання через його суворість або м'якість, навіть якщо формально покарання перебуває у межах санкції відповідної норми.

Отже:

законне за межами санкції ≠ автоматично справедливе покарання.

Спеціальне обмеження щодо виправдувального вироку

За **ч. 3 ст. 438 КПК** касаційний суд не вправі скасувати:

- виправдувальний вирок;
- ухвалу про відмову у застосуванні примусових заходів медичного чи виховного характеру;
- ухвалу про закриття кримінального провадження

лише з мотивів істотного порушення прав обвинуваченого або відповідної особи.

Логіка норми очевидна: порушення прав особи не повинно використовуватися як самостійна підстава для **погіршення її становища**.

Повноваження суду касаційної інстанції

За **ст. 436 КПК України** за результатами касаційного розгляду суд має чотири основні повноваження:

- **залишити судове рішення без зміни**, а касаційну скаргу – без задоволення;
- **скасувати судове рішення і призначити новий розгляд** у суді першої або апеляційної інстанції;
- **скасувати судове рішення і закрити кримінальне провадження**;
- **змінити судове рішення**.

Це вичерпна базова модель ст. 436.

Чого касаційний суд не може зробити

На відміну від апеляційного суду, касаційний суд за результатами перегляду **не уповноважений ухвалити новий обвинувальний або виправдувальний вирок замість скасованого**.

Тому:

апеляція → у передбачених випадках може ухвалити новий вирок;

касація → не ухвалює нового вироку, а залишає, змінює, скасовує із закриттям або направляє на новий розгляд.

Це дуже важлива тестова відмінність.

Закриття провадження судом касаційної інстанції

За **ст. 440 КПК України**, якщо касаційний суд встановлює обставини, передбачені **ст. 284 КПК**, він:

скасовує обвинувальний вирок чи ухвалу та закриває кримінальне провадження.

Отже, касація не завжди завершується лише поверненням справи на новий розгляд.

Недопустимість погіршення становища засудженого або виправданого

Це регулюється **ст. 437 КПК України**.

Касаційний суд **сам не має права**:

- застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення;
- призначити більш суворе покарання.

Коли рішення може бути скасоване з мотивів необхідності погіршення

Обвинувальний вирок або відповідне рішення апеляційної інстанції може бути скасоване через необхідність:

- застосувати закон про **більш тяжке кримінальне правопорушення**;
- призначити **суворіше покарання**;
- іншим способом погіршити становище засудженого

лише якщо з цих підстав касаційну скаргу подав:

- **прокурор**;
- **потерпілий**;
- його **представник**.

Тобто сам ККС ВС не призначає суворіше покарання, але за належною касаційною скаргою може **скасувати рішення і направити справу на новий розгляд**, де питання вирішуватиметься з урахуванням ст. 437 і 439 КПК.

Скасування виправдувального вироку

Виправдувальний вирок може бути скасований у касаційному порядку:

- за скаргою прокурора;
- потерпілого;
- його представника;

а також за скаргою самого виправданого – **лише щодо мотивів його виправдання**.

Отже:

касація виправданого щодо мотивів ≠ можливість погіршити його становище.

Новий розгляд після касаційного скасування

За **ст. 439 КПК України** після скасування рішення касаційним судом новий розгляд:

- здійснюється судом першої або апеляційної інстанції;
- проводиться за загальними правилами КПК;
- здійснюється **в іншому складі суду**.

Обов'язковість вказівок ККС ВС

Вказівки суду касаційної інстанції є **обов'язковими** для суду першої або апеляційної інстанції при новому розгляді.

Але це не означає, що ККС ВС може наказати:

- визнати певного свідка достовірним;
- визнати особу винуватою;
- призначити конкретне покарання,

оскільки це суперечило б межам касаційного перегляду.

Обов'язковими є насамперед **правові та процесуальні вказівки**, необхідні для усунення встановленого порушення.

Погіршення при новому розгляді

За **ч. 3 ст. 439 КПК** при новому розгляді застосування:

- суворішого покарання;

- закону про більш тяжке кримінальне правопорушення

допускається, зокрема, якщо попередній вирок було скасовано саме з необхідності такого погіршення за касаційною скаргою:

- прокурора;
- потерпілого;
- його представника.

Також закон ураховує ситуації, коли при новому розгляді встановлено вчинення більш тяжкого кримінального правопорушення або збільшився обсяг обвинувачення.

Касаційний суд не може переоцінювати докази

Для ЄДКІ це необхідно виділити окремо.

Касаційний суд може перевірити:

- чи правильно суд застосував правила **допустимості**;
- чи дотримано процесуальний порядок отримання та дослідження доказу;
- чи правильна правова оцінка встановлених обставин.

Але він не може:

- сам визначити, який із двох свідків правдивіший;
- повторно оцінити достовірність показань;
- установити новий факт;
- провести повторний допит для формування власної фактичної версії.

У серпні 2026 року ККС ВС прямо підтвердив, що повторний допит потерпілого, свідків та виклик експертів з цією метою **не належить до повноважень касаційної інстанції**.

Водночас касаційний суд може перевіряти процесуальні документи

Положення «касація не досліджує докази» не означає, що ККС ВС взагалі не може перевіряти матеріали провадження.

Об'єднана палата ККС ВС у 2025 році сформулювала висновок, що суд касаційної інстанції може самостійно перевірити **процесуальні документи, які стосуються наявності у слідчого чи прокурора повноважень на здійснення певних процесуальних дій**, якщо такі документи надані під час касаційного перегляду.

Це не є встановленням нових фактів винуватості, а становить перевірку **дотримання процесуального закону**.

Розгляд палатою, об'єднаною палатою або Великою Палатою

ККС ВС має також функцію забезпечення **єдності судової практики**.

За **ст. 434-1 КПК** справа передається:

- **палаті ККС** – якщо колегія хоче відступити від висновку іншої колегії цієї ж палати або палати;
- **об'єднаній палаті ККС** – якщо необхідно відступити від висновку іншої палати чи об'єднаної палати;
- **Великій Палаті ВС** – якщо необхідно відступити від висновку іншого касаційного суду або самої Великої Палати;
- Велика Палата також може розглядати справу, що містить **виключну правову проблему**, необхідну для розвитку права та формування єдиної практики.

Тому касація виконує не тільки функцію виправлення помилки в конкретній справі, але й функцію **уніфікації правозастосування**.

Форма рішення касаційного суду

За **ст. 441 КПК України** за наслідками розгляду касаційної скарги по суті суд касаційної інстанції приймає:

постанову.

Процедурні питання вирішуються **ухвалами**.

Отже:

касаційний перегляд по суті → постанова;
процедурне питання → ухвала.

Постанова Верховного Суду

За **ст. 442 КПК** постанова складається з:

- вступної;
- мотивувальної;
- резолютивної частин.

При залишенні касаційної скарги без задоволення суд повинен зазначити, **якими нормами права спростовуються її доводи**.

При скасуванні або зміні рішення суд повинен указати:

- які статті закону порушено;
- у чому саме полягає порушення.

Постанова Верховного Суду є остаточною і оскарженню не підлягає.

Це не виключає можливості перегляду судового рішення за **нововиявленими або виключними обставинами** за наявності окремих законних підстав, але такий перегляд не є «ще однією касацією».

Апеляція і касація: ключове розмежування

Критерій	**Апеляція**	**Касація**
Основний характер	повторна перевірка права і факту	переважно перевірка права
Докази	може повторно досліджувати за ст. 404	**не досліджує і не переоцінює достовірність**
Нові факти	за умов КПК можливі	**не встановлює**
Підстави скасування	ст. 409 → ст. 410–414	ст. 438 → **ст. 412–414**
Неповнота розгляду	самостійна підстава	**не самостійна касаційна підстава**
Невідповідність висновків фактам	самостійна підстава	**не самостійна касаційна підстава**
Новий вирок	у передбачених випадках можливий	**не ухвалюється**
Строк	переважно 30/7/5 днів	**3 місяці**
Подання	за загальним правилом через І інстанцію	**безпосередньо до касаційного суду**

Типові пастки ЄДКІ

Слід пам'ятати:

- вирок суду першої інстанції можна оскаржити в касації **лише після апеляційного перегляду**;
- ухвала оскаржується в касації окремо, якщо **перешкоджає подальшому провадженню**;
- ухвала слідчого судді після апеляції **в касації не оскаржується**;
- вирок на підставі угоди має **спеціально обмежені підстави касації**;
- суб'єкти касаційного оскарження визначені **ст. 425 КПК**;
- виправданий може оскаржувати **мотиви і підстави виправдання**;
- касаційна скарга подається **безпосередньо до Верховного Суду**;
- строк касації → **3 місяці**;
- для засудженого під вартою → 3 місяці від **вручення копії рішення**;
- касація – **суд права, а не факту**;
- ККС ВС не досліджує докази і не визначає їх достовірність;
- неповнота судового розгляду за ст. 410 **не є самостійною касаційною підставою**;
- невідповідність висновків суду фактичним обставинам за ст. 411 – також **не самостійна підстава касації**;
- ст. 438 містить лише **3 групи підстав**;
- касація керується **ст. 412–414**, а не ст. 410–414;
- касаційний суд діє в межах скарги, але може вийти за них **на користь особи**;
- ККС ВС може залишити, змінити, скасувати із закриттям або направити на новий розгляд;
- ККС ВС **не ухвалює нового вироку замість скасованого**;
- сам касаційний суд не може застосувати більш тяжкий закон або суворіше покарання;
- погіршення через скасування можливе лише за належною скаргою **прокурора, потерпілого або його представника**;
- після скасування новий розгляд здійснюється **іншим складом суду**;
- правові вказівки касації при новому розгляді є **обов'язковими**;
- рішення касації по суті → **постанова**;
- постанова Верховного Суду → **остаточна і не оскаржується**.

Короткий підсумок

Касаційний перегляд здійснюється Верховним Судом і спрямований насамперед на перевірку правильності застосування судами **матеріального та процесуального права**. Касаційна інстанція не проводить нового дослідження доказів, не встановлює нових обставин і не вирішує питання про достовірність доказів. Тому неповнота судового розгляду та невідповідність висновків суду фактичним обставинам, на відміну від апеляції, не є самостійними підставами касаційного скасування.

За **ст. 438 КПК** касаційне втручання можливе через істотне порушення процесуального закону, неправильне застосування кримінального закону або явну невідповідність покарання тяжкості правопорушення та особі засудженого. ККС ВС може залишити рішення без змін, змінити його, скасувати із закриттям провадження або направити справу на новий розгляд, але не ухвалює замість скасованого рішення новий вирок.

Формула для запам'ятовування

Ст. 424:
після апеляції → вирок / визначені ухвали → касація.

Слідчий суддя:
апеляція → так; касація → НІ.

Ст. 425:
хто → засуджений / виправданий / захист / прокурор / потерпілий / визначені учасники.

Ст. 426:
прямо до Верховного Суду → 3 місяці.

Ст. 433:
касація = право, не факт.

Не може:
дослідити доказ → встановити новий факт → визначити достовірність.

Ст. 438:
412 + 413 + 414:
істотне процесуальне порушення + неправильний КК + явно несправедливе покарання.

Не касаційні самі по собі:
410 – неповнота;
411 – невідповідність фактам.

Ст. 436:
залишити / скасувати + новий розгляд / скасувати + закрити / змінити.

Нового вироку:
касація не ухвалює.

Ст. 437:
на гірше → лише за належною скаргою обвинувачення.

Ст. 439:
після скасування → інший склад + обов'язкові правові вказівки.

Фінал:
постанова Верховного Суду → остаточна.

Перегляд судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами: підстави, суб'єкти, строки, компетентний суд; виконання рішень ЄСПЛ та рішення КСУ як виключні обставини

Загальна характеристика

Перегляд судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами – це **особливий надзвичайний порядок перегляду судового рішення, яке вже набрало законної сили**.

Його не слід ототожнювати:

- з апеляцією;
- з касацією;
- з «повторною апеляцією» після завершення звичайного перегляду.

Завдання цього провадження полягає у виправленні судового рішення у випадках, коли після його набрання законної сили виявилися **спеціально визначені законом обставини**, які ставлять під сумнів його правильність або потребують перегляду для усунення наслідків порушення прав особи.

Основні правила містяться у **главі 34 КПК України – ст. 459–467**. За ч. 1 ст. 459 переглядатися можуть **судові рішення, що набрали законної сили**.

Нововиявлені та виключні обставини – не одне й те саме

КПК розмежовує дві самостійні групи підстав:

нововиявлені обставини
→ передбачені **ч. 2 ст. 459 КПК**;

виключні обставини
→ передбачені **ч. 3 ст. 459 КПК**.

Це важливо для ЄДКІ, оскільки:

- різняться самі підстави;
- різняться строки звернення;
- у деяких випадках різниться компетентний суд.

Нововиявлені обставини

За **ч. 2 ст. 459 КПК України** нововиявленими визнаються три основні групи обставин.

1. Фальсифікація або неправдивість доказової інформації

До них належать:

- **штучне створення або підроблення доказів**;
- неправильність перекладу;
- неправильність висновку і пояснень експерта;
- завідомо неправдиві показання:
    - свідка;
    - потерпілого;
    - підозрюваного;
    - обвинуваченого,

якщо саме на них ґрунтується вирок.

Отже, не будь-яка помилка у доказі автоматично є нововиявленою обставиною – вона повинна мати **значення для судового рішення, яке переглядається**.

2. Скасування іншого судового рішення

Нововиявленою обставиною є:

скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення вироку чи постановлення ухвали, що переглядається.

Приклад:

суд у кримінальному провадженні спирався на інше судове рішення як на юридично значущу передумову, а це рішення згодом було скасоване.

3. Інші істотні невідомі раніше обставини

До нововиявлених належать також:

інші обставини, які не були відомі суду на час судового розгляду при ухваленні рішення і які самі по собі або разом з раніше встановленими обставинами доводять неправильність вироку чи ухвали.

Це найбільш загальна підстава.

Для її застосування недостатньо лише появи нового аргументу сторони.

Необхідно, щоб обставина:

- мала об’єктивний характер;
- не була відома суду на момент ухвалення рішення;
- мала істотне значення;

- могла вплинути на правильність вироку чи ухвали.

Що не є нововиявленою обставиною

Нововиявлені обставини не можна використовувати для повторної оцінки того, що вже було предметом судового розгляду.

Не є нововиявленими самі по собі:

- незгода із судовою оцінкою доказів;
- нове тлумачення вже дослідженого доказу;
- інша правова позиція сторони;
- бажання повторно допитати свідків;
- посилання на те, що суд «неправильно повірив» одному доказу замість іншого.

Тобто:

новий аргумент ≠ нововиявлена обставина.

Новий закон не є нововиявленою обставиною

За **ч. 5 ст. 459 КПК України** перегляд за нововиявленими обставинами у зв'язку з прийняттям нових законів або інших нормативно-правових актів, якими скасовано акти, що діяли під час провадження, **не допускається**.

Це важлива тестова пастка.

Виключні обставини

За **ч. 3 ст. 459 КПК України** виключними обставинами є три групи підстав.

1. Рішення Конституційного Суду України

Виключною обставиною є встановлена Конституційним Судом України:

- **неконституційність**;
- або **конституційність**

закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, **застосованого судом при вирішенні справи**.

Ключове:

рішення КСУ повинно стосуватися саме правового положення, яке було застосоване судом у конкретному кримінальному провадженні.

Тому саме існування нового рішення КСУ ще не означає автоматичного скасування будь-якого остаточного вироку.

Чому в нормі зазначено і «неконституційність», і «конституційність»

КПК прямо називає обидва варіанти:

неконституційність або конституційність застосованого правового акта.

Це відрізняє кримінальний процес від спрощеного уявлення, ніби виключною обставиною може бути лише рішення КСУ про неконституційність норми.

Рішення КСУ не завжди автоматично веде до скасування вироку

Практика Великої Палати Верховного Суду вказує на необхідність ураховувати **дію рішення КСУ в часі**.

У справі № 4819/49/19 Велика Палата виходила з того, що рішення КСУ, ухвалене вже після завершення відповідних кримінально-процесуальних правовідносин, саме по собі не означає

автоматичної ретроспективної зміни остаточного рішення: за загальним правилом рішення КСУ має **перспективну дію**, якщо самим КСУ не визначено інше.

Отже:

рішення КСУ = підстава звернутися за переглядом;
але не автоматична гарантія скасування судового рішення.

2. Рішення міжнародної судової установи

Виключною обставиною є:

встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом.

У практиці України основне значення має **Європейський суд з прав людини**.

Але формулювання КПК є ширшим:

не тільки ЄСПЛ, а міжнародна судова установа, юрисдикцію якої визнала Україна.

3. Злочин або зловживання учасників кримінального провадження

Виключною обставиною є:

- встановлення вини **судді у вчиненні кримінального правопорушення**;
- або зловживання:
    - слідчого;
    - прокурора;
    - слідчого судді;
    - суду

під час кримінального провадження, **внаслідок якого було ухвалено судове рішення**.

Як повинні бути встановлені такі обставини

За **ч. 4 ст. 459 КПК** вони за загальним правилом повинні бути встановлені:

вироком суду, що набрав законної сили.

Якщо ухвалення такого вироку неможливе, зловживання слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду можуть бути підтверджені:

- постановою або ухвалою про закриття кримінального провадження;
- ухвалою про застосування примусових заходів медичного характеру.

Хто має право подати заяву

За **ст. 460 КПК України** право подати заяву мають:

учасники судового провадження.

Вони можуть вимагати перегляду за нововиявленими або виключними обставинами рішення **суду будь-якої інстанції**, якщо воно набрало законної сили.

Отже, перегляд можливий щодо рішення:

- першої інстанції;
- апеляційної;
- касаційної,

якщо виконано умови глави 34 КПК.

Строки щодо нововиявлених обставин

За **ч. 1 ст. 461 КПК** загальний строк:

3 місяці після того, як особа дізналася або могла дізнатися про нововиявлені обставини.

Виправдувальний вирок

Перегляд виправдувального вироку за нововиявленими обставинами допускається лише:

у межах строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Це гарантія правової визначеності виправданої особи.

Більш тяжке кримінальне правопорушення

Якщо нововиявлені обставини свідчать про вчинення особою **більш тяжкого кримінального правопорушення**, ніж те, за яке її засуджено:

перегляд допускається в межах строку давності притягнення до відповідальності за **більш тяжке правопорушення**.

На користь засудженого

Якщо обставини підтверджують:

- **невинуватість засудженого**;
- або вчинення ним **менш тяжкого кримінального правопорушення**,

перегляд:

строками не обмежується.

Це одна з ключових тестових норм.

Строки щодо виключних обставин

Для виключних обставин діє спеціальна **ч. 5 ст. 461 КПК України**.

Рішення КСУ

Заява подається:

протягом 30 днів із дня офіційного оприлюднення відповідного рішення Конституційного Суду України.

Рішення міжнародної судової установи / ЄСПЛ

Особа, **на користь якої** постановлено рішення міжнародної судової установи, має подати заяву:

не пізніше 30 днів із дня, коли вона дізналася або могла дізнатися про набуття рішенням статусу остаточного.

Отже:

остаточне рішення ЄСПЛ → 30 днів.

Злочин судді або зловживання

Строк:

30 днів із дня набрання відповідним вироком законної сили.

Якщо вирок ухвалити неможливо:

30 днів із дня встановлення відповідних обставин ухвалою чи постановою суду.

До якого суду подається заява

Це регулює **ст. 463 КПК України**.

Загальне правило

Заява подається:

до суду тієї інстанції, який першим допустив помилку через незнання про існування відповідної обставини.

Наприклад:

- помилка вперше виникла в місцевому суді → заява до суду першої інстанції;
- помилка вперше виникла в апеляції → до суду апеляційної інстанції.

Злочин судді

Якщо виключною обставиною є вчинення суддею кримінального правопорушення, заява подається:

до суду тієї інстанції, суддею якого він був.

ЄСПЛ: компетентний суд – Велика Палата Верховного Суду

Це особливо важливо.

За **ч. 3 ст. 463 КПК України**, якщо підставою є рішення міжнародної судової установи про порушення Україною міжнародних зобов'язань:

заява подається безпосередньо до Верховного Суду і розглядається Великою Палатою Верховного Суду.

Тому:

ЄСПЛ → не місцевий суд → не ККС ВС у звичайному складі → Велика Палата ВС.

Рішення КСУ: який суд переглядає

Для рішення Конституційного Суду **спеціальної виключної компетенції Великої Палати ст. 463 не встановлює**.

Отже, застосовується загальне правило:

заява подається до суду тієї інстанції, який першим допустив відповідну помилку.

Це важливо не змішувати з процедурою ЄСПЛ.

Чи можна переглядати ухвалу слідчого судді

Так.

Конституційний Суд України у Рішенні № 5-р(II)/2024 від 10 квітня 2024 року підтвердив, що ч. 1 ст. 459 КПК **не містить заборони перегляду за нововиявленими обставинами ухвал слідчого судді**, які набрали законної сили.

Отже, твердження:

«за нововиявленими обставинами можна переглядати тільки вироки» – неправильне.

КПК говорить про **судові рішення**, що набрали законної сили.

Форма та зміст заяви

За **ст. 462 КПК України** заява подається:

у письмовій формі.

У ній зазначаються, зокрема:

- суд, до якого вона подається;
- дані заявника;
- судове рішення, яке підлягає перегляду;
- відповідні нововиявлені або виключні обставини;
- обґрунтування їх наявності;
- вимоги заявника;
- перелік доданих документів.

Для перегляду у зв'язку з рішенням міжнародної судової установи за необхідності може бути заявлено клопотання про витребування копії такого рішення в органу, відповідального за координацію його виконання.

Відкриття провадження

За **ст. 464 КПК України**:

- заява передається судді або складу суду за правилами автоматизованого розподілу;
- не пізніше **наступного дня** після її надходження перевіряється відповідність ст. 462;
- вирішується питання про відкриття провадження;
- після відкриття учасникам надсилаються копії ухвали та заяви і визначаються дата, час і місце розгляду.

Порядок розгляду

За **ст. 466 КПК України** заява розглядається:

протягом 2 місяців із дня її надходження.

При цьому застосовуються правила, передбачені КПК для провадження в суді **тієї інстанції, яка здійснює перегляд**.

Неявка учасників

Учасники повідомляються про судове засідання.

Якщо вони належно повідомлені, їх неприбуття:

не перешкоджає розгляду заяви.

Зупинення виконання рішення

Суд своєю ухвалою може:

зупинити виконання судового рішення, яке переглядається, до закінчення перегляду.

Це **право**, а не автоматичний наслідок подання заяви.

Повторне дослідження всіх доказів не є обов'язковим

За **ч. 4 ст. 466 КПК** суд може не досліджувати докази щодо обставин, які вже встановлені рішенням, якщо вони:

не оспорюються.

ЄСПЛ як виключна обставина

Для українського кримінального процесу рішення ЄСПЛ має значення як виключна обставина тоді, коли Суд установив:

порушення Україною міжнародних зобов'язань саме при вирішенні даної справи судом.

Не кожне рішення ЄСПЛ проти України автоматично відкриває будь-яке національне кримінальне провадження.

Необхідний зв'язок:

заявник → рішення ЄСПЛ на його користь → порушення стосується його справи.

Чи означає рішення ЄСПЛ автоматичне скасування вироку

Ні.

Рішення ЄСПЛ створює **виключну обставину для перегляду**, але Велика Палата ВС визначає, який саме спосіб відновлення прав є необхідним.

Практика Великої Палати виходить з того, що повторний судовий розгляд особливо виправданий тоді, коли встановлене ЄСПЛ порушення:

- вплинуло на **загальну справедливість судового розгляду**;
- стосувалося процесу доказування;
- обмежило право на захист;
- призвело до використання доказів, отриманих із істотним порушенням Конвенції;
- не може бути повністю усунуте лише виплатою компенсації.

Отже:

рішення ЄСПЛ → не автоматичне виправдання;
рішення ЄСПЛ → підстава відновити порушене право належним способом.

Restitutio in integrum

Український механізм перегляду за виключними обставинами пов'язаний із принципом **restitutio in integrum** – максимально можливого відновлення правового становища особи, яке існувало до порушення.

Залежно від характеру конвенційного порушення це може вимагати:

- зміни судового рішення;
- скасування рішення;
- направлення справи на новий розгляд.

Велика Палата ВС прямо застосовує цей підхід у кримінальних провадженнях після рішень ЄСПЛ.

Рішення Конституційного Суду як виключна обставина

Для застосування **п. 1 ч. 3 ст. 459 КПК** необхідно встановити:

1. існує рішення КСУ про **неконституційність або конституційність** правової норми;
2. саме цей закон, інший правовий акт чи його положення було **застосовано судом**;
3. заяву подано у строк – **30 днів після офіційного оприлюднення рішення КСУ**;
4. існують підстави для зміни або скасування судового рішення з урахуванням характеру й дії рішення КСУ.

Рішення КСУ ≠ нововиявлена обставина

Це типова тестова пастка.

Рішення КСУ про неконституційність норми:

не нововиявлена, а **виключна обставина**.

Рішення суду за результатами перегляду

За **ст. 467 КПК України** суд може:

- **скасувати вирок або ухвалу і ухвалити новий вирок чи постановити нову ухвалу**;
- або **залишити заяву без задоволення**.

При ухваленні нового рішення суд користується повноваженнями суду відповідної інстанції.

Додаткові повноваження Верховного Суду

Верховний Суд може:

- скасувати одне чи декілька судових рішень повністю або частково;
- **передати справу на новий розгляд** до суду першої або апеляційної інстанції.

Якщо справу направлено на новий розгляд, у відповідному судовому рішенні вирішується питання про **обрання запобіжного заходу**.

Чи можна оскаржити рішення за результатами такого перегляду

Так.

За **ч. 2 ст. 467 КПК** судове рішення, ухвалене за наслідками перегляду за нововиявленими або виключними обставинами, може бути оскаржене:

у порядку, встановленому КПК для рішень суду відповідної інстанції.

З набранням законної сили новим рішенням попередні судові рішення у цьому кримінальному провадженні **втрачають законну силу**.

Нововиявлені та виключні обставини: порівняння

Критерій	**Нововиявлені**	**Виключні**
Основна норма	ч. 2 ст. 459	ч. 3 ст. 459
Характер	невідомі раніше факти, що доводять неправильність рішення	спеціальні юридичні обставини особливої ваги
Типові приклади	фальсифікація доказів, скасування базового рішення, інші невідомі факти	рішення КСУ, рішення ЄСПЛ/міжнародного суду, злочин судді або зловживання
Загальний строк	3 місяці від моменту, коли особа дізналася/могла дізнатися	переважно 30 днів за спеціальними правилами
На користь невинного	строками не обмежено	спеціальні строки ч. 5 ст. 461
ЄСПЛ	ні	так
КСУ	ні	так

Практичний алгоритм

1. Рішення набрало законної сили?
→ якщо ні – використовуються звичайні способи оскарження.

2. Яка підстава?

Новий істотний факт / фальсифікація / скасовано базове рішення
→ нововиявлена обставина.

КСУ / міжнародний суд / злочин судді чи зловживання
→ виключна обставина.

3. Хто подає?
→ учасник судового провадження.

4. Строк?

- нововиявлені → **3 місяці**;
- КСУ → **30 днів**;
- ЄСПЛ → **30 днів від остаточності**;
- злочин/зловживання → **30 днів**;
- невинуватість або менш тяжкий злочин → **без строку**.

5. Куди?

- загалом → суд, який **першим допустив помилку**;
- ЄСПЛ → **Велика Палата Верховного Суду**.

6. Результат?

→ залишити заяву без задоволення;
→ скасувати й ухвалити нове рішення;
→ Верховний Суд також може направити на новий розгляд.

Типові пастки ЄДКІ

Слід пам'ятати:

- переглядаються рішення, які вже **набрали законної сили**;
- нововиявлені та виключні обставини – **різні підстави**;
- нововиявлені обставини ≠ нові доводи сторони;
- переоцінка старих доказів сама по собі не є нововиявленою обставиною;
- новий закон не є нововиявленою обставиною;
- фальсифікація доказу → **нововиявлена обставина**;
- рішення КСУ → **виключна обставина**;
- рішення ЄСПЛ → **виключна обставина**;
- злочин судді або зловживання слідчого/прокурора/суду → **виключна обставина**;
- заяву можуть подати **учасники судового провадження**;
- загальний строк для нововиявлених → **3 місяці**;
- якщо обставини свідчать про невинуватість або менш тяжкий злочин → **строку немає**;
- погіршення становища через нововиявлені обставини обмежене строками давності;
- рішення КСУ → **30 днів від офіційного оприлюднення**;
- рішення ЄСПЛ → **30 днів від моменту, коли заявник дізнався або міг дізнатися про його остаточність**;
- ЄСПЛ-перегляд здійснює **Велика Палата Верховного Суду**;
- рішення КСУ переглядається за загальним правилом компетенції ст. 463;

- рішення ЄСПЛ не означає автоматичного виправдання чи скасування вироку;
- рішення КСУ також не означає автоматичного скасування – має значення дія рішення КСУ в часі та його вплив на конкретне провадження;
- перегляд можливий не лише щодо вироку – КСУ підтвердив можливість перегляду за нововиявленими обставинами також **ухвал слідчого судді**, які набрали законної сили;
- розгляд заяви → **до 2 місяців**;
- виконання рішення, яке переглядається, може бути **зупинене ухвалою суду**;
- Верховний Суд може не лише ухвалити нове рішення, а й **направити справу на новий розгляд**.

Короткий підсумок

Нововиявлені обставини – це передбачені ч. 2 ст. 459 КПК фактичні обставини, які ставлять під сумнів правильність остаточного судового рішення: фальсифікація доказів, скасування рішення, що стало його підставою, або інші істотні факти, невідомі суду під час розгляду. Загальний строк звернення становить **3 місяці**, але перегляд на користь засудженого у зв'язку з невинуватістю або менш тяжким кримінальним правопорушенням строками не обмежений.

Виключними обставинами є рішення **КСУ**, рішення міжнародної судової установи, насамперед **ЄСПЛ**, а також установлений злочин судді чи процесуальні зловживання, що призвели до ухвалення судового рішення. Заява у зв'язку з рішенням ЄСПЛ подається безпосередньо до **Великої Палати Верховного Суду**. Рішення ЄСПЛ або КСУ створює правову підставу для перегляду, але саме по собі не означає автоматичного скасування остаточного судового рішення.

<u>Формула для запам'ятовування</u>

Ст. 459:
остаточне рішення → нововиявлені / виключні.

Нововиявлені:
підробка/неправда → скасовано базове рішення → інші невідомі істотні факти.

Виключні:
КСУ → ЄСПЛ/міжнародний суд → злочин судді/зловживання.

Ст. 460:
заявник → учасник судового провадження.

Ст. 461:
нововиявлені – 3 місяці;
КСУ – 30 днів;
ЄСПЛ – 30 днів;
на користь невинного – без строку.

Ст. 463:
загалом → суд, який першим допустив помилку;
ЄСПЛ → Велика Палата ВС.

Ст. 466:
розгляд → до 2 місяців.

Ст. 467:
залишити заяву / скасувати + нове рішення / Верховний Суд → новий розгляд.

Головна пастка:
ЄСПЛ або КСУ = право на спеціальний перегляд, але не автоматичне скасування рішення.